विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना

२०८२/०८३--२०८६/०८७

म्याङ्लुङ नगरपालिका, तेह्रथुम
कोशी प्रदेश, नेपाल

२०८२/८३--२०८६/८७

फोन नं ०२६५६०१३६

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना २०८२/०८३-२०८६/०८७

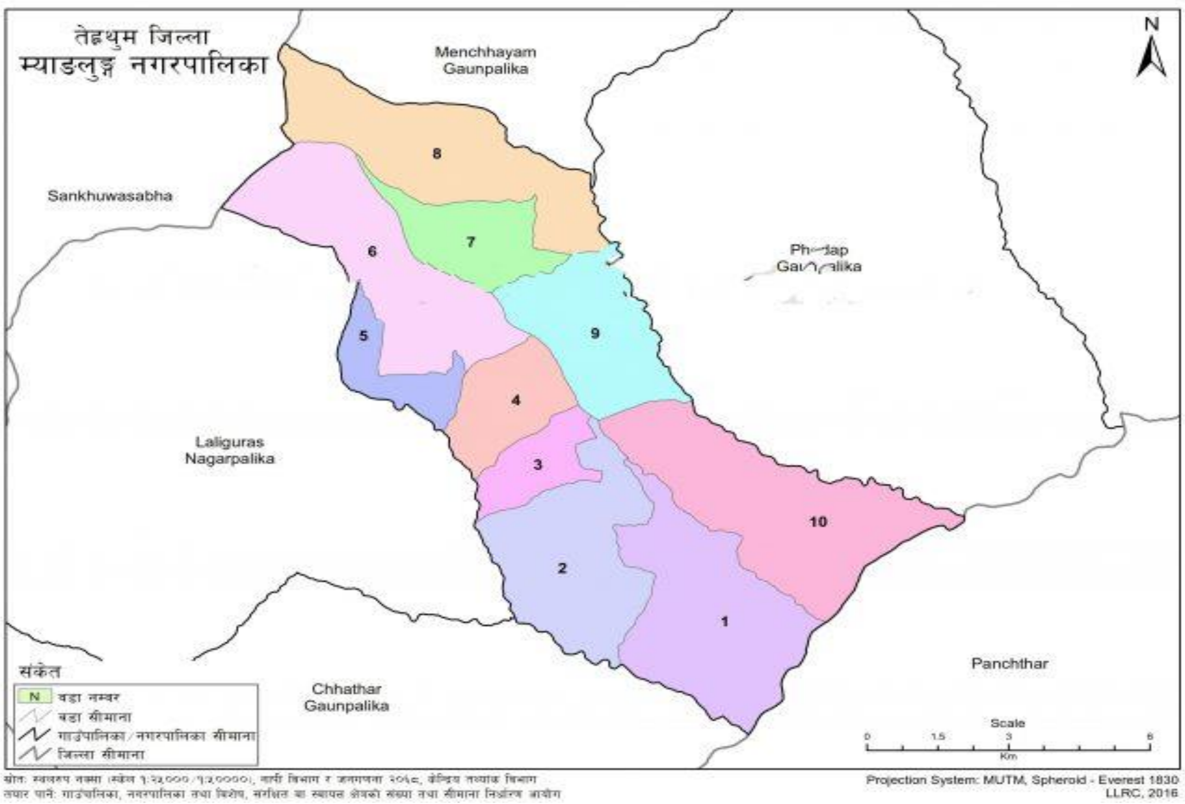

म्याङलुङ नगरपालिका, तेह्रथुम

कोशी प्रदेश, नेपाल

२०८२/८३--२०८६/८७

फोन नं. ०२६४६०१३५

संरक्षक

श्री संजय कुमार तुम्वाहाङफे
श्री जमुना देवि सुवेदी
श्री किशोर कुमार लिम्बु

योजना निर्माण समितिः

श्री संजय कुमार तुम्वाहाङफे
श्री मिननाथ दाहाल
श्री प्रेम प्रसाद भट्टराई
श्री गिता देवी सुवेदी
श्री गोविन्द बहादुर सोदेम्बा

योजना लेखन समिति :

संयोजक श्री भीम प्रसाद मिश्र
सदस्य श्री गीता देवी सुवेदी
सदस्य श्री बद्री प्रसाद भट्टराई
सदस्य श्री तुलसा आचार्य
सदस्य श्री गोविन्द राज श्रेष्ठ
सदस्य श्री नगेन्द्र राज केसी
सदस्य श्री विष्णु प्रसाद भट्टराई
सदस्य श्री हेमराज अधिकारी

प्रकाशक
म्याङलुङ नगरपालिका,तेह्रथुम

प्रमाणिकरण मितिः२०८२।०३।०९ प्रकाशन मितिः२०८२।०८।१६

सर्वाधिकारः म्याङ्लुङ नगरपालिकामा सुरक्षित

म्याङलुङ नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
म्याङलुङ, तेह्रथुम

दुई शब्द

“म्याङलुङ नगरपालिकाको आबश्यकता, जीवनोपयोगी, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय शिक्षा” शिक्षा क्षेत्रको दुरदृष्टी सहितको १० वर्षे योजना निर्माण गरि कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ । **शिक्षा विकारे सकलो विकारःशिक्षा सुधारे सकलो सुधार** अर्थात शिक्षामा बिकार आयो भने सबैतिर बिकार आउँछ, शिक्षामा सुधार ल्याउने हो भने सबै परिपाटिमा सुधार आउँछ ।राजनीति, कृषक,उद्योगकर्मी,शिक्षक विद्यार्थी एवं सारा नागरिक समाज शिक्षाको उपज हो। विश्व औद्योगिक क्रान्तिको परिणामस्वरुप विकसित सूचना तथा संचार र प्रविधिले विश्वलाई एक ठाउँमा जोड्न सफल भएको छ । सामाजिक आर्थिक विकासकव नियम प्राकृतिक हो । राजनीतिक आर्थिक विकासको नियम विकासवादी हो । आर्थिक विकासकासाथ सामाजिक एवं बर्गीय कायापलटको नियम रुपान्तरण हो ।यहि रुपान्तरणको नियमलाई आधारमानी विकसित शिक्षा रुपान्तरणकारी शिक्षा हो । जसले शिक्षाको समग्र पक्षको विकासलाई अवलम्बन गर्दछ । शिक्षा विकासको ऐतिहासिक पृष्ठभूमिलाई हेर्दा आजसम्मको विकासका विभिन्न चरणमा सम्पन्न भएको छ । प्रथम पुर्ख्यौली चरण,जसमा पुर्खाका विकसित अनुभवहरुको हस्तान्तरण हुँदै आएको हो । यो चरणको शिक्षा सामुदायिक तथा साम्प्रदायिक तहमा सिमित थियो । दोस्रो विद्यालय तहको शिक्षाको बिस्तार चरण । यसमा समुदाय र राज्यको आबश्यकता पुरागर्न शिक्षाको प्रबन्ध गरिएको थियो । यो अबस्थामा पनि शिक्षा सर्वसुलभ हुन सकेन । तेस्रो हो रुपान्तरण चरण । यस अबस्थामा शिक्षा व्यक्तिको सर्वाङ्गिण विकासको लागि हुनुपर्दछ । शिक्षामा पहुँच,गुणस्तर तथा समताको सुनिश्चितता गर्न सबै तहका सरकारको दायित्व रहन्छ

।संविधानसभाबाट जारी भएको नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो विकास ,शान्ति सुशासन र समृद्धिको लक्ष प्राप्तिको लागि नागरिकको शिक्षा पाउने अधिकारलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभुत गरेको छ । नेपालको संबैधानिक प्रावधान र समाजवाद उन्मुख आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणका लागि संघीय संरचना अनुकुलको नयाँ शिक्षा योजनाको विकास गर्नु अपरिहार्य भएको छ । दिगो विकासका लक्षहरु हासिल गर्न समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने अवस्थामा समेत वर्तमान शिक्षा नीतिमा रहि स्थानीय तहहरुले समेत शिक्षामा समयानुकुल परिवर्तन गर्नुपर्ने आबश्यकता देखिएको छ । शिक्षालाई प्रतिष्पर्धी, प्रविधिमैत्री,रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी बनाई बजारको माग र आपूर्ति बीच सन्तुलन कायम गरी समग्र शिक्षा प्रणालीमा नीतिगत सुधारका ढाँचा समेतको यो योजना तर्जुमा गरिएको छ । यस नगरपालिका अन्तर्गतका सम्पूर्ण विद्यालयहरुलाई पूर्णतः पूर्वाधारयुक्त ,सुरक्षित, सिकाइका लागि अनुकुल सफा,स्वच्छ,स्वस्थ्य र हरित वातावरणयुक्त बनाउनु पर्दछ । विद्यालय शिक्षालाई कक्षाकोठाभित्र मात्र सीमित नराखी समुदायसम्म पुर्याउनका लागि समुदायमा आधारित परियोजना ,खोज, अनुसन्धान जस्ता शिक्षणका तरिकाहरु अपनाउनु पर्दछ । यस नगरपालिकाले माध्यमिक शिक्षा ऐन जारी गरि शिक्षा नीति र सो अनुरुपको गुरुयोजना निर्माणगरी निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयन गर्न र पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रारम्भ गरिएको छ । साविकका गाविस तथा नगरपालिका हुँदै पूर्ण साक्षर नगरपालिका घोषणा कार्य सम्पन्न गरिसकिएको छ । यस नगरपालिकाले प्रारम्भ देखिनै कूल बजेटको करिव १५ प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गरि शिक्षालाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम अघि बढाइएको छ। नगर सरकारले आफ्नै बजेट कार्यक्रमबाट विभिन्न तहका शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गरेर नगरपालिकालाई शिक्षकको अभावबाट मुक्त गराउने कार्यको थालनी गरिएको छ । आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम र तदनुसारको स्रोत सामग्री निर्माण र विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने काममा अघि बढिरहेको छ । नगरपालिका भित्र रहेका पाँचबटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत साक्षरता तथा आयआर्जनका कार्यक्रम

सञ्चालन गर्न प्रस्तुत १० वर्षे शिक्षा योजनामा समेट्ने प्रयास गरिएको छ । योजना निर्माणको क्रममा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि, नगर उपप्रमुख, वडा अध्यक्षज्युहरु, कार्यपालिका सदस्यज्युहरु, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु,युएसएडका प्रतिनिधि, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका इकाइ प्रमुख, विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा शिक्षक, व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी,शिक्षक अभिभावकसंघका पदाधिकारी, शिक्षकका पेशागत संघ संस्थाका प्रतिनिधी, विद्यार्थी, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी,पत्रकार लगायतको उपस्थितिमा सञ्चालित कार्यशाला एवं अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रमबाट प्राप्त रायसुझाव समेटिएको छ । यस क्रममा अमूल्य सुझाव प्रदान गर्नुहुने सबै महानुभावहरुमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस योजना निर्माण समितिका सदस्यहरुको निरन्तरको लगाव,क्रियाशिलता र योगदानबाट यो योजना तयार भएको छ । यसका लागि समितिका सदस्यहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । योजना निर्माण लेखन समितिमा रहेर अत्यन्तै मेहनतकासाथ अहोरात्र खटिइ कार्य सम्पन्न गर्नुहुने लेखन समितिका संयोजक श्री भीमप्रसाद मिश्र विशेष रुपमा धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । यसका साथै योजनामा आबश्यक सबै तथ्याङ्क उपलब्ध गराइ योजना निर्माण कार्यमा महत्वपूर्ण योगदान गर्नुहुने म्यानपा शिक्षा शाखा प्रमुख श्री गितादेवी सुवेदी,प्रा स श्री रचना पौडेल लगायत लेखन समितिका सबै सदस्य तथा योजना निर्माण कार्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुर्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरुमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

नगर प्रमुख
सञ्जयकुमार तुम्वाहाङ्फे
म्याङ्लुड नगरपालिका ,तेह्रथुम

कार्यकारी सारांस

कुनै पनि कार्यक्रम कार्यान्वयनमा योजनाले जे जस्तो स्थान पाउनुपर्ने हो सो नपाए कार्यक्रम नै असफल हुन जान्छ । त्यसैले व्यवस्थित र योजनाबद्ध विकासका लागि सरोकारवालाहरुको प्रत्यक्ष संलग्नता रहेको र तथ्यमा आधारित एवं कार्यान्वयन योग्य योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिनु पर्छ । उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्दै तोकिएको समयसिमा भित्र अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्ने उदेश्यले योजना निर्माण गरिन्छ । विना योजनाको काम गन्तब्यहिन यात्रा समान हुन्छ र स्रोत साधन र समय समेत खेर जान्छ । तसर्थ कुनै पनि काम गर्दा योजना बनाएर अघि बढ्न सकेमा हामीले अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्न सक्दछौं ।नेपालको सन्दर्भमा योजनाबद्ध विकासको थालनी २०१३ सालबाट भएको पाइन्छ । हालैका दिनहरुमा योजनालाई माथिबाट थोपरिने विषयभन्दा पनि जसका लागि चाहिने हो त्यहिका सरोकारवालाहरुको सहभागितामा उनिहरुको आवश्यकता पहिचान गरी स्थानीय स्तरको योजना बनाइ क्रमशः ती स्थानीय स्तरमा तयार गरिएको योजनाहरुलाई समेत समेटेर माथिल्ला स्तरका योजना बनाउने पद्धितलाई स्थपित गर्ने प्रयास नेपाल सरकारले गरेको पाइन्छ ,जसलाई Bottom up Planning भनिन्छ । प्रत्येक विद्यालयमा निर्माण गरिने विदालय सुधार योजना (SIP), गाउँ , नगर शिक्षा योजना (VEC), जिल्ला शिक्षा योजना (DEP) यसै Approach का उदाहरणहरु हुन । विद्यालय सुधार योजना निर्माण गर्दा सामुदायिक विद्यालयले विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अगुवाइमा विद्यालयका सबै सरोकारवालाहरुको सहभागिता गराइ विद्यालयको समग्र विकासको योजना निर्माण गरिन्छ ।यो योजना निर्माण गर्दा विद्यालयलाई दीर्घकालमा कस्तो बनाउने भन्ने दूरदृष्टि निर्धारण गरिनुको साथै निश्चित अवधीमा विद्यालयलाई कहाँ पुर्याउने,कस्तो बनाउने भन्ने लक्ष्य तथा उदेश्य निर्धारण समेत गरिन्छ । यो योजनाले खासगरि सम्बन्धित विद्यालयको सेवाक्षेत्रभित्रका विद्यालय

उमेर समूहका वालवालिकाहरुको विद्यालयसम्मको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने र संस्थागत क्षमता अभिबृद्धि गर्ने क्रियाकलापहरु समेटेको हुन्छ र हुनु पनि पर्दछ । यसै आधारमा स्थानीय गाउँपालिका नगरपालिकाले पनि सोहि स्तरका सरोकारवालाहरुको सहभागितामा गाउ नगर शिक्षा योजना निर्माण गरेको हुन्छ भने जिल्ला स्तरमा जिल्ला शिक्षा योजना निर्माण गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको हुन्छ ।

यसै सन्दर्धमा नेपालको परिवर्तित राजनीतिक र प्रशासनिक तीन तहको राज्य पुनःसंरचना तथा नयाँ संविधान अनुरुप हुने गरी म्याङ्लुङ नगरपालिकाले गुणस्तरीय एवं सर्वसुलभ विद्यालय शिक्षाको विकास र सुधारका लागि प्रस्तुत शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०८२।२०८३ - २०८६।२०८७) तयार गरिएको छ ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ ले गाउँपालिका र नगरपालिकाले आआफ्नो क्षेत्रको शैक्षिक विकासको लागि योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने ब्यवस्था गरेको थियो । वर्तमान संविधान प्रदत्त शैक्षिक अधिकार सुनिश्चित गर्न एकल अधिकारको विषयमा स्थानीय तहले योजनाबद्ध विकासको थालनी गर्नुपर्ने देखिन्छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ ज मा उल्लेखित आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमनको व्यवस्था भए अनुरुप म्याङ्लुङ नगरपालिकाले नगर शिक्षा योजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने आवश्यकता महशुस गरेको हो ।

आर्थिक वर्ष २०६६।०६७ देखि नेपाल सरकारले विद्यालय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नका साथै गुणस्तर सुधारका निमित्त ७ वर्षे विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो । यस योजनाबाट प्राप्त उपलब्धीलाई संस्थागत गर्न विद्यालय शिक्षाका विविध सकारात्मक प्रयासहरुलाई निरन्तरता दिन र शिक्षाका नवीन कार्यक्रमहरुको प्रस्ताव सहित आ व २०७३।०७४ देखि ७ वर्षे विद्यालय क्षेत्र विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन भैरहेको छ ।

विद्यालय शिक्षालाई निर्दिष्ट दिशा प्रदान गर्न १० वर्षे योजनाको रुपमा शिक्षा क्षेत्रको योजना २०२१(२०३०) तर्जुमा र कार्यान्वयनको चरणमा रहेको छ । वि सं २०८७ (सन २०३०) सम्म मध्यम आय भएको मूलुकको स्तरमा रुपान्तरणको लक्ष्य हासिल गर्न र दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्त गर्न महत्वपूर्ण साधनको रुपमा पन्ध्रौ योजना (०७६।०७७(०८०।०८१) कार्यान्वयनमा आएको छ ।

यसै पृष्ठभूमिमा म्याङ्लुङ नगरपालिकाले पनि गुणस्तरीय विद्यालयीय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न व्यवस्थापकीय एवं नियमनकारी निकायहरु र शैक्षिक संस्थाहरुको संस्थागत क्षमता विकास गरी संस्थागत सुशासन कायम गर्नको लागि आ व २०८२।०८३ देखि २०८६।०८७ सम्म कार्यान्वयन हुनेगरी ५ वर्षे नगर शिक्षा योजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रयास गरिएको हो।

यो योजना निर्माणका क्रममा नगर शिक्षा समिति,विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, प्रधानाध्यापक, समाजसेवी, राजनीतिज्ञ लगायतको अन्तरक्रियाबाट विद्यालय शिक्षाका विद्यमान समस्या,अवसर र चुनौती पहिचान गरि समस्या समाधानका लागि सुझाव संकलन गरिएको छ । सरोकारवालाहरुको अन्तरकृयाबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा भौतिक सुविधा, जनशक्ति व्यवस्थापन , विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी, शिक्षक पेशागत सहयोग, अभिभावकहरुको विद्यालय व्यवस्थापनमा सकृयता र भौतिक तथा आर्थिक लगायतका पक्षमा मुख्यतः समस्या औल्याएको छ ।

यस योजनाले यस नगरपालिकाको परम्परादेखि हालको शिक्षाको विकासक्रम, नगरपालिकाको शैक्षिक तथ्याङ्क सहितको विवरण र विद्यमान अवस्था एवं आगामी दिनमा विद्यालय शिक्षाका क्षेत्रमा गर्नुपर्ने रणनीतिक क्रियाकलाप कार्यक्रमहरु समेटेको छ । योजना दस्ताबेजमा टड्कारो रुपमा पहिचान गरिएका समस्याहरु समाधानका लागि चुनौतिहरु पहिचान गरि समाधानका लागि उदेश्य,कार्ययोजना र विद्यालय शिक्षाको विकास र अपेक्षित सुधार गर्न मुख्य मुख्य रणनैतिक क्रियाकलापहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।यो शिक्षा क्षेत्रको एक ऐतिहासिक र

मार्गदर्शक दस्तावेजको रुपमा रहेको छ । यस योजनाको सफल कार्यान्वयनले म्याङ्लुङ नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा अनुकरणीय सुधार हुने अपेक्षा गरिएको छ । यसको कार्यान्वयनको क्रममा हासिल हुने अनुभवका आधारमा निरन्तर परिमार्जन गरिदै लगिने भएकोले सरोकारवाला,कार्यान्वयनकर्ता र विज्ञबाट निरन्तर सिर्जनात्मक सुझावको अपेक्षा गरिएको छ । यस योजनाले विद्यालयहरुको भौतिक एवं शैक्षिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग पुर्याउनुको साथै विगतमा पूरा गर्न नसकिएका विषय र विद्यमान चुनौतीहरुको अन्तर घटाउन सहयोग गर्ने अवसरको रुपमा लिदै परिवर्तित परिस्थिति अनुसार कार्यान्वयनमा लचकता अपनाउन सकिने गरी नयाँ योजना, कार्यक्रम र भावी कार्यदिशा तय गरेको छ । विविध चुनौति एवं मुद्दाहरुका अतिरिक्त यस योजनामा समाविष्ट कार्यक्रमहरुले विद्यालय शिक्षाको विकासका लागि अंगिकार गर्नुपर्ने रणनीति र भावी कार्यदिशालाई प्रतिविम्वित गरेको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत निर्धारित उद्देश्य तथा नतिजाहरुको लागि यथेष्ट लगानी गर्नुपर्ने आबश्यकता महशुस गरिएको छ । योजनाको सफल कार्यान्वयनको सुनिश्चितताको लागि नगर सभा, कार्यपालिका अन्तर्गतका कर्मचारी, शिक्षक, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, सामुदायिक संघसंस्थाहरुको बलियो प्रतिबद्धताका साथै स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरुबाट निरन्तर सहयोग प्राप्त हुने विश्वास लिइएको छ ।

आगामी हाम्रा कार्यक्रमहरु यस योजना अनुरुप परिलक्षित हुनेछन् र यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सम्बन्धित सबै सरोकारवाला व्यक्ति एवं निकायहरुसंग सहयोगको अपेक्षा राखिएको छ । योजनाले समेट्न नसकेका विषय एवं कमजोरीहरु औल्याइदिन र आगामी दिनमा यसलाई अझ व्यवहारिक तथा वस्तुपरक ढंगबाट कार्यान्वयन योग्य बनाउन यहाँहरुको अमूल्य सुझाव र सकारात्मक सल्लाहको अपेक्षा समेत गरिन्छ ।

धन्यवाद

भीमप्रसाद मिश्र

संयोजक, योजना लेखन कार्यदल

क. विषय प्रवेशः

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको व्यवस्थापन गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको अवस्थामा नागरिकको सबैभन्दा नजिकको सरकारको हैसियतले आप्नो क्षेत्राधिकार भित्र गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबन्ध गर्नु सबैको दायित्व हुन आउँदछ ।

शिक्षा आज सर्वव्यापी,जीवनपर्यन्त र मानव अधिकारको रुपमा स्थापित भइसकेको अवस्थामा राज्यले पनि शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा सुनिश्चित गरेको छ । शिक्षाले नै आवश्यक सन्तुलित जनशक्ति उत्पादन गरि राष्ट्र विकास,समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको सपनालाई साकार पार्न सक्दछ ।देश संघीय संरचनामा गइसकेको अवस्थामा तीनै तहका सरकारमा शिक्षाका एकल अधिकार तथा संयुक्त अधिकार रहेका छन् ।शैक्षिक नीतिहरुको प्रभावकारि कार्यान्वयन गर्दै नीतिगत सुधार एवं स्थानीय र राष्ट्रिय आवश्यकता पूरा गर्ने खालको गुणस्तरीय, व्यावसायिक र प्राविधिक शिक्षामा जोड दिनुपर्ने आजको आवश्यकता हो ।

यस म्याङ्लुङ नगरपालिकाले संविधान प्रदत्त शिक्षाको मौलिक हकाधिकारलाई उपयोग गर्दै विभिन्न नीति नियम तर्जुमा गर्नुको साथै थप नीति नियमहरु तर्जुमाको लागि सरोकारवालाहरुसंग छलफल,अन्तरक्रिया गर्दै आइरहेको छ । यसैगरी यस नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक सुधार गरि वालवालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदानको सुनिश्चितता गर्नका लागि यो ५ वर्षे शिक्षा योजना तयार गरिएको हो ।

ख. शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्यः

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको परिप्रेक्षमा गुणस्तरीय, सिपयुक्त, समावेशी, समतामूलक रोजगारी उन्मूख,उत्पादनशिल नागरिक तयार पार्नु स्थानीय तहको प्रमुख कर्तब्य हो । शिक्षा क्षेत्रमा गुणस्तर तथा प्रभावकारीता

कायम गर्न विभिन्न प्रयत्न गरेता पनि शिक्षा क्षेत्रको अवस्थामा अपेक्षाकृत सुधार हुन सकेको छैन ।नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्था, आर्थिक विपन्नताका कारण कतिपय बालबालिकाहरु विद्यालय तहको शिक्षाबाट वञ्चित हुनु परेको अवस्था छ ।यस्ता विविध समस्याहरुलाई समाधान गरि समावेशी समतामूलक उत्पादनमुलक सूचना प्रविधियुक्त शिक्षा तथा शिक्षा क्षेत्रमा शिक्षक,अभिभावक एवं सरोकारवालाहरुको विद्यालय प्रति जवाफदेहि ,उत्तरदायी एवं जिम्मेवारी अभिवृद्धि गर्दै लैजानको लागि योजनाको आवश्यकता र औचित्य पुष्टि हुन्छ ।

ग. स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्यः

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय गणतन्त्रात्मक राज्यव्यवस्थामा प्रवेश गरिसकेपछि देशमा तीन तहका सरकार क्रियाशिल रहेका छन् । यि तीनै तहका सरकारको जिम्मेवारीमा शिक्षा क्षेत्रका अधिकारहरु बाँडिएका छन्।

संविधानको अनुसूची ५ मा संघीय सरकारको क्षेत्रभित्र पर्ने अधिकारका बारेमा उल्लेख गरिएको छ भने अनुसूची ६ मा प्रदेश सरकारको अधिकारको सूची उल्लेख छ । यसको अलावा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई संविधानको अनसूची ८ ले स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखेको देखिन्छ । यसैगरी कनुसूची ९ मा संघ,प्रदेश तथा स्थानीय तहको साझा अधिकारको विषयमा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई समानता, समावेशिता तथा मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । यी सिद्धान्तलाई व्यबहारिक रुपमा कार्यान्वयन गर्न र जनतालाई शिक्षाको अधिकार प्रदान गर्न शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न नीति नियम तथा ऐन बनेका छन् ।निशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा ऐन २०७५,राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६,बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ पनि कार्यान्वयनमा आएका छन् ।यी सबै ऐनले संविधानले प्रत्याभूत गरेको शिक्षाको मौलिक हकलाई कार्यान्वयन गर्न सहजीकरण गरेको छ ।

यसै गरि नेपाल सरकारले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन गर्न सहमत जनाएको अवस्था रहेको छ । दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यमध्ये लक्ष्य ४ शिक्षासंग

सम्बन्धित छ ।जसमा सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरुमा प्रोत्साहित गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

संविधानले तोकेका क्षेत्र र अधिकारका आधारमा स्थानीय तहले ऐन नीति नियम बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्ने अधिकार रहेको छ । संविधानले प्रदत्त गरेका शिक्षा सम्बन्धी अधिकार तथा प्रचलित ऐन नियम कार्यान्वयन गर्नका स्थानीय तहमा विभिन्न ऐन, नीति नियम आबश्यक भए बमोजिम यस म्याङ्लुङ नगरपालिकाले शिक्षा सम्बन्धी आवश्यक कानूनको निर्माण गरेको छ । म्याङ्लुङ नगरपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा ऐन २०७६ यस अघि नै पारित भै कार्यान्वयन भैरहेको छ भने विध्यमान कानूनलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि नगरपालिकामा शिक्षा योजनाको आवश्यकता महसुस भई ५ वर्षे शिक्षा योजनाको निर्माण गरिएको हो ।

घ. शिक्षा योजना निर्माणका आधारः

विद्यालय शिक्षा वालवालिकाको नैसर्गिक अधिकार हो । धर्म, जात, वर्ण, समुदाय,लिङ्ग वा अन्य कुनै पनि आधारमा भेदभाव नगरी जुनसकै परिस्थितिमा रहेका वालवालिकाहरुलाई शिक्षाको हक रहेको छ । नेपालको संविधान (२०७२) ले मौलिक हकको रुपमा निशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र निशुल्क माध्यमिक शिक्षा लगायत वालवालिकाको शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । प्रस्तुत नगर शिक्षा योजना निर्माण गर्दा म्याङ्लुङ नगरपालिकाले केही नीतिगत आधारहरु लिएको छ । ती मुख्य आधारहरुमा संयुक्त राष्ट्रसंघीय वालअधिकार महासन्धी (सन् १८८९),दिगो विकासका लक्ष्यहरु(सन्२०३०),नेपालको संविधान (२०७२),विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम २०७३),स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन(२०७४),अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा ऐन(२०७५),राष्ट्रिय शिक्षा नीति(२०७६),पन्ध्रौं योजना (२०७६-२०८१) हुन् ।यी नीतिहरुका आधारमा यस शिक्षा योजनाको नीतिगत गन्तव्य तय गरिएको छ ।

ङ.शिक्षा योजना निर्माणका प्रकृयाः

कुनै पनि कार्यलाई सरल र सहज ढंगले समयमा सम्पन्न गर्नको लागि प्रतिफलको आशा सहित गरिएको कार्यको स्वरुपको सिलसिलाबद्‌ध रुपरेखा नै योजना हो। यो आफैमा निर्मित हुदैन साथै यो जटिल र चुनौतिपुर्ण कार्य हो । यसलाई अगाडि बढाउन निम्न चरण र प्रक्रिया अबलम्बन गरीएको छ । नगरपालिकाले तयार गरेको यस योजनालाई शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ तेह्रथुम सहित विशेष गरी युएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइको कार्यक्रमले प्राविधिक सहयोग र समन्वय गरेको थियो । समग्रमा योजनाको कार्यलाई ब्यवस्थित बनाउनको लागि तलको चरणहरु पुरा गरिएको थियो ।

क. प्रथम चरणः योजना निर्माणको पूर्व तयारी

- युएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइको कार्यक्रमले शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ तेह्रथुमको आयोजनामा शिक्षा योजना निर्माण तथा क्षमता विकास सम्बन्धी २ दिने कार्यक्रम सञ्चालन गरेको ।
- कार्यपालिकाको बैठकले शिक्षा योजना निमार्णका लागि कार्यादेश सहितको ५ सदस्यीय निर्माण कार्यदलको गठन भएको ।
- कार्यदलको बैठक बसी शिक्षा योजनाको लागि कार्ययोजना बनाइ कामको बाँडफाड गरिएको
- कार्यदलले योजना लेखनको लागि लेखन समुह निर्माण गरी लेखन समुहलाई अभिमूखीकरण गरी कामको विभाजन गरिएको ।

ख. दोस्रो चरणः योजनाको मस्यौदा निर्माण

- शिक्षा योजना लेखन समुहबाट योजनाको लेखन तथा लेखन समुहको छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट पहिलो डाफ्ट तयार गरिएको ।

ग. तेस्रो चरणः मस्यौदा माथि छलफल तथा थप सुझाव संकलन

नगरपालिकाबाट आयोजना गरिएको कार्यशाला गोष्ठीमा पेश भएको मस्यौदा माथि शिक्षक,प्रधानाध्यापक,जनप्रतिनिधि लगायतका सरोकारवालाहरुबाट महत्वपूर्ण सुझाव

तथा राय लिइ मस्यौदालाई अद्यावधिक गरिएको । उक्त मस्यौदा शिक्षा समितिमा पेश भइ थप छलफलबाट प्राप्त सुझाव समावेश गरी स्वीकृतिका लागि कार्यपालिकामा पेश गर्ने निर्णय भएको ।

घ. चौथो चरणः कार्यपालिका बैठकबाट स्वीकृत

योजना लेखन समितिबाट पेश गरिएको नगर शिक्षा योजना प्राविधिक समितिको बैठकबाट निर्णय भइ पेश भए बमोजिम म्याङ्लुङ नगर कार्यपालिकाको मिति २०८२ असार ०९ गतेको बैठकबाट स्वीकृत भइ प्रमाणिकरण गरिएको हो ।

च.योजनाको लेखाजोखाः

स्थानीय तहको योजना निर्माण सम्पन्न पश्चात सो योजना विश्वसनीय एवं वस्तुनिष्ठ, दिगो र लगानी योग्य छ छैन भन्नका लागि योजनाको विविध पक्ष समेटेर लेखाजोखा गरिनु पर्छ जुन योजना कार्यान्वयन गर्नु पूर्व गरिने महत्वपूर्ण कार्य तथा योजनाको अभिन्न अंग हो ।निर्माण भएको योजनाको लेखाजोखा कार्यलाई स्थानीय तहले आन्तरिक तथा बाह्य विषय क्षेत्रका विज्ञहरुको समिति निर्माण गरी सो समितिको कार्य विविरण तोकी सम्पन्न गर्नुपर्दछ । योजनाको लेखाजोखा गर्दा देहायका पक्षमा केन्द्रित भइ सुक्ष्म बिष्लेषण गर्नु पर्दछ ।

१. नेतृत्व तथा सहभागिता (Leadership & participation)

२. पर्याप्तता र सान्दर्भिकता (Adequacy & relevance)

३ समता ,सक्षमता र गुणस्तर (Equity,efficiency & quality)

४ अन्तरसम्बन्ध र तादात्म्य

५ सम्भाब्यता र कार्यान्वयन योग्यता

६ स्रोतको प्रबन्ध

७ संस्थागत क्षमता

८ कार्यान्वयनमा तत्परता

९ तथ्याङ्क विष्लेषण र प्रक्षेपण

१० अनुगमन र प्रतिवेदन

छ. योजनाको दस्तावेजको स्वरुपः

योजना निर्माण गर्दा यसको स्वरुपको सन्दर्भमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपुरबाट प्राप्त पछिल्लो संशोधित नगर शिक्षा योजना निर्माण मार्गदर्शन २०८१ मा उल्लेखित ढाँचाको पूर्ण परिपालन गरिएको छ । यो योजनाको परीचय खण्ड भन्दा पहिला नगर प्रमुखको सन्देश/ हाम्रो भनाई, योजनाको कार्यकारी सारांश, विषयसूची, तालिकाहरुको सूची लगायत आबश्यकता अनुसार चित्रहरु समावेश गरिएको छ । शिक्षाका मुख्य क्षेत्र, उपक्षेत्रमा नसमेटिएका विषयबस्तुहरु स्थानीय तहको आवश्यकता अनुसारका केहि विषय क्षेत्रहरु परिच्छेद ५ मा अन्य उपक्षेत्र शिर्षकमा समेटिएको छ । जसमा उच्च शिक्षाको व्यवस्थापन, परिक्षा तथा प्रमाणीकरण, समुदाय संलग्नता तथा परिचालन, संस्थागत विद्यालय आदि रहेकाछन् ।

योजनाको दस्तावेजको स्वरुप अनुसूचि १ मा दिइएको छ ।

विषयसूचि

Contents

दुई शब्द..

कार्यकारी सारांश..

परिच्छेद १ : परिचय..१

१.१ वर्तमान अवस्था...१

क भौगोलिक अवस्थितिको विश्लेषण...२

ख जनसांख्यिक संरचनाको विश्लेषण..२

ग. सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषण...६

घ.आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण...७

ङ. शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण..७

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरुको विश्लेषण..१३

समस्या वृक्षको विश्लेषण...१३

शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको ***SWOT*** विश्लेषण...१३

अवसरहरु...१४

परिच्छेद २ : दूरदृष्टि, उद्‌देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण...**१५**

२.१ दूरदृष्टि..१५

२.२ लक्ष्य...१५

२.३ उदेश्य..१५

२.४ रणनीति...१६

२.५ कार्यनीति...१७३

२.६ अपेक्षित उपलब्धी...१९५

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सुचकहरु तथा लक्ष्य निर्धारण..२०

परिच्छेद ३ : विद्‌यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरु...**२२**

३.१ प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा...२२

३.१.१ वर्तमान अवस्था...२३

३.१.२ उद्देश्य २४

३.१.३ रणनीति २४

३.१.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा २६

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य २७

३.२ आधारभूत शिक्षा २८

३.२.१ परिचय २८

३.२.२ वर्तमान अवस्था २८

३.२.३ उद्देश्य २९

३.२.४ रणनीति २९

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ३०

उपलब्धि ३०

प्रमुख नतिजाहरु ३०

३.२.६ प्रमुख क्रियापलाप तथा लक्ष्यहरु ३१

३.३ माध्यमिक शिक्षा ३४

३.३.१ परिचय- ३४

३.३.२ वर्तमान अवस्था ३५

३.३.३. उद्देश्यहरु ३५

३.३.४ रणनीतीहरु- ३६

३.३.५. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ३७

उपलब्धि- ३७

नतिजा ३७

३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ३८

३.४ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा ४१

३.४.१ परिचय ४१

३.४.२ वर्तमान अवस्था ४१

३.४.३ उद्देश्यः ४२

३.४.४ रणनीतिहरु ४२

३.४.५ प्रमुख उपलव्धि तथा नतिजा ४२

उपलब्धि ४२
नतिजा........ ४२
३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य........४३
३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाई........४३
३.५.१ परिचय........४३
३.५.२ वर्तमान अवस्था........४४
३.५.३ उद्देश्य........४४
३.५.४ रणनीति........४५
३.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य........४५
३.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य........४६

परिच्छेद ४ : अन्तर सम्बन्धित क्षेत्रहरु ४८
४.१ पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामग्री तथा मूल्यांकन ४८
४.१.१ वर्तमान अवस्था ४८
४.१.२ उद्देश्य........ ४९
४.१.३ रणनीति........ ४९
४.१.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा ५०
४.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य........ ५१
४.२ शिक्षक ब्यवस्थापन तथा विकास........५३
४.२.१ वर्तमान अवस्था........ ५४
४.२.२ उद्देश्य........ ६१
४.२.३ रणनीति........ ६२
४.२.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा ६३
४.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य........ ६४
४.३ शिक्षामा समता समावेशिकरण........६४
४.३.१ परिचय........६५
४.३.२.वर्तमान अवस्था........६५

४.३.३ उद्देश्य..६५

४.३.४ उपलव्धि तथा प्रमुख नतिजा...६६

४.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...६७

४.४. विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम..६८

४.४.१ परिचय..६८

४.४.२ वर्तमान अवस्था..६८

४.४.३ उद्देश्य..७०

४.४.४ रणनीति..७०

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...७१

४.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...७२

४.५. विद्यालय सुरक्षा विपत न्युनिकरण तथा उत्थानशिलता........................... ....७३

४.५.१ परिचय..७३

४.५.२ वर्तमान अवस्था..७५

४.५.३ परिस्थितिजन्य शिक्षाका चुनौति..७८

४.५.४ उद्देश्य..७९

४.५.५ रणनीति..७९

४.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...८१

४.५.७ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...८२

४.६. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास........................... ....८३

४.६.१ परिचय..८३

४.६.२ वर्तमान अवस्था..८३

४.६.३ उद्देश्य..८४

४.६.४ रणनीति..८४

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...८५

४.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...८५

४.७. विद्यालय सूचना तथा सञ्चार प्रविधि........................... ....८७

४.७.१ परिचय..८८
४.७.२ वर्तमान अवस्था...८८
४.७.३ उद्‌देश्य...८८
४.७.४ रणनीति..८८
४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...८९
४.७.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य..९०
परिछेद ५ अन्य उपक्षेत्र...९२
५.१ उच्च शिक्षा तथा व्यवस्थापन..९२
५.१.१ सन्दर्भ र औचित्य...९२
५.१.२ उद्‌देश्य...९३
५.१.३ रणनीति..९३
५.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...९३
५.२ संस्थागत विद्‌यालय..९५
५.२.१ वर्तमान अवस्था...९५
५.२.२ उद्‌देश्य...९५
५.२.३ रणनीति..९५
५.२.४ कार्यनीति...९५
५.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...९६
५.३ परीक्षा तथा प्रमाणिकरण...९७
५.३.१ वर्तमान अवस्था...९७
५.३.२ उद्‌देश्य...९८
५.२.३ रणनीति..९८
५.४ समुदाय संम्लग्नता र परिचालन...९९
परिच्छेद ६ : विद्‌यालय शुसासन तथा व्यवस्थापन...१०३
६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता वकास........................... ....१०३
६.१.१ परिचय..१०३

६.१.२. वर्तमान अवस्था..१०५

६.१.३. उद्‌देश्य..१०५

६.१.४. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य..१०५

६.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...१०८

६.२. स्थानीय शक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रवन्ध........................... ....१०९

६.२.१ परिचय...१०९

६.२.२ वर्तमान अवस्था...११०

६.२.३ उद्‌देश्य...१११

६.२.४ रणनीति...१११

६.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...११२

परिछेद ७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन...११३

७.१.१ परिचय...११३

७.१.२ वर्तमान अवस्था...११५

७.१.३ उद्‌देश्य...१११

७.१.४ रणनीति...११५

७.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...११५

७.१.६ प्रस्तावित बजेट...११५

अनुसूची ८ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ११७

८.१ परिचय...११७

८.२ वर्तमान अवस्था...११७

८.३ उद्‌देश्य...११८

८.४ रणनीति...११८

८.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य...११९

८.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष..११९

अनुसूची १ : स्थानीय शिक्षा योजनाको ढाँचा..१२१
अनुसूची २ : विषयगत/तहगत सिकाईउपलव्धि..१२४
अनुसूची ३ : विद्यार्थी विवरण..१२५
अनुसूची ४ : विद्यालयगत शिक्षक दरवन्दी विवरण...१२६
अनुसूची ५ : प्रधानाध्यापक विवरण..१२८
अनुसूची ६ : बजेट विस्तृतीकरण १२९

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ वर्तमान अवस्था

नेपालको वर्तमान संविधानले आधारभूत तह सम्मको शिक्षालाई अनिवार्य र नि:शुल्क गरेको छ भने माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई नि:शुल्क गर्ने हकको सुनिश्चत गरेको छ । त्यसैगरी, अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक रुपले पिछाडिएका बालबालिकाहरुको शिक्षामा कानुन बमोजिम नि:शुल्क गर्ने कुराको समेत सुनिश्चत गरेको छ । संघीय स्वरुपको राज्य व्यवस्था भए अनुरुप तीन वटै तहका सरकारहरु स्थापना भई क्रियाशिल अवस्थामा छन् । सबै सरकारहरुका आ-आफ्ना परिवेश भए अनुरुप र प्राप्त अधिकार बमोजिम शिक्षा क्षेत्रलाई फरक ढङ्गबाट सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भइसकेको छ ।तीन वटै तहका सरकारहरुले समन्वयात्मक ढंगबाट शिक्षा क्षेत्रको विकासको लागि योजना बनाइ परिवर्तित मर्म र गन्तव्यहरुलाई उक्त योजनामा प्रतिविम्वित गर्दै राष्ट्रले लिएका लक्ष्यहरु पुरा गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

नेपाललाई वि.सं. २०७९ (सन् २०२३) सम्ममा अल्पविकसित राष्ट्रको स्तरबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्न र वि.सं. २०८९ (सन् २०३३) सम्ममा मध्यम आय भएको मुलुकको स्तरमा रूपान्तरण गर्न आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्नका साथै नेपालले सरकारले राखेको २५ बर्षीय दीर्घकालिन सोच संमृद्द नेपाल सुखी नेपाली सहितको राष्ट्रको विकासमा पनि शिक्षा क्षेत्रको विकास र सुधार आजको अपरिहार्यता रहेको छ । संघीय शासन प्रणाली अन्तरगत सहकारिता समन्वय र सहअस्तित्वको मुल मर्मलाई आत्मसात गर्दै “संमृद्द नेपाल सुखी नेपाली” को लक्ष्य प्राप्तिमा स्थानीय सरकारको सहभागिता र योगदान सुनिश्चित गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग पुर्याउनु आजको अपरिहार्यता छ ।

नेपालको संविधानको अनुसूचि ५ मा केन्द्र सरकार वा संघको अधिकार सूचि भित्र शिक्षासम्बन्धी अधिकारहरुमा केन्द्रीय विश्वविद्यालय, केन्द्रीयस्तरको प्रज्ञा प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय मापदण्ड र नियमन तथा केन्द्रीय पुस्तकालय तोकिएको छ । त्यस्तैगरी संविधानको अनुसूचि ६ मा प्रदेशको अधिकार सूचि भित्र शिक्षासम्बन्धी अधिकारमा प्रदेश विश्वविद्यालय, उच्चशिक्षा, पुस्तकालय, संग्रहालय तोकिएको छ साथै संविधानको अनुसूचि ८ मा स्थानीयतहको अधिकार सूचिभित्र शिक्षासम्बन्धी अधिकारहरुमा आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा तोकिएको छ साथै संविधानको अनुसूचि ७ र ९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीयतहको अधिकारका साझा सूची भित्र शिक्षा समेत समावेश गरिएको छ । नेपालको संविधानले संघ प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई निर्दिष्ट गरेका एकल वा साझा अधिकारहरुको ब्यवहारिक रुपमा कार्यान्वनय गर्दै राष्ट्रले लिएका शैक्षिक नतिजाहरुको लागि आपसी समन्वय, सहकार्य र सहअस्तित्व आजको आवश्यकता हो ।

क भौगोलिक अवस्थितिको विश्लेषणः

२०७१ साल बैशाख २५ को मन्त्रीपरिषदको निर्णयबाट ७२ वटा नगरपालिका कार्यन्वयन गर्ने निर्णय संगै यस म्याङलुङ नगरपालिका साविकका म्याङलुङ, तम्फुला, साब्ला, पिप्ले, जिरिखिम्ती र आम्बुङ्ग गाविस सहित ६ वटा गाविसहरु समायोजन भई २०७१ जेष्ठ ०५ गतेबाट विधिवत रुपमा उद्घाटन भई कार्यान्यनमा आएको हो । यस नगरपालिकाले पुर्वमा खोरुंगा खोला , पश्चिमा पिगुवा खोला, उत्तरमा संखुवासभा जिल्ला र दक्षिणमा तमोर नदी (पाँचथर जिल्ला) लाई छोई तेह्रथुम जिल्लालाई दुई भागमा बिभाजन गरेको छ । नेपालको संबिधान, २०७२ मा भएको ब्यवस्था अनुसार देश संघियतामा गैसकेको अवस्थामा नेपाल सरकारले यस नगरपालिकाको लागी पुनः संरचनाको क्रममा यस नगरपालिकालाई नगरपालिकाकै रुममा कायम राख्दै हाल १० वटा वडामा विभाजन गरेको छ । यस नगरपालिकाले तेह्रथुम जिल्लाको करीव १५% भुभाग ओगटेको छ । १००.२१ व. कि .मि. क्षेत्रफल रहेको यो नगरपालिकाको पुर्वमा फेदाप गाउँपालिका, पश्चिममा लालीगुराँस नगरपालिका, उत्तरमा मेन्छ्यायेम नगरपालिका तथा दक्षिणमा छथर गाउँपालिका तथा तमोर नदि पाँचथर जिल्ला पर्दछ । भौगोलिक रुपमा यो नगरपालिका २७° ४" उत्तर देखि २७° १३" उत्तरी अक्षांश ८७°२७ देखि ८७° ३७" पुर्वी देशान्तर मा अवस्थित रहेको छ ।समुद्री सतह देखि २८०० मिटर सम्म उचाइ रहेको यस नगरपालिकामा मिश्रित प्रकारको हावापानी पाइन्छ । नगरपालिका भरीमा उचाइ अनुसार हावापानी तापक्रम फरक फरक पाइन्छ । औषत अधिकतम २५ डिग्री र न्युनतम १० डिग्री सेल्सियस वीच तापक्रम रहन्छ । जेठ,असार, श्रावण र भाद्र मा मनसुनि वर्षा हुने गर्दछ भने असोज देखि फागुन सम्म चिसो हुने गर्दछ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय राज्यको निर्माणका साथै तीन तहको राज्य प्रणालीको व्यवस्था गरे अनुरुप साविकका स्थानीय निकायहरु स्थानीय तहमा परिणत भएका छन । संविधानले स्थानीय तहलाई अधिकार सम्पन्न बनाएको छ, राज्य शक्ति एक ठाउमा केन्द्रित नगरी विभिन्न तह र तप्काबाट प्रयोग गर्ने ब्यबस्था भए अनुरुप तेह्रथुम जिल्लालाई पनि २ नगरपालिका र ४ गाउँपालिका गरी ६ वटा स्थानीय तहमा विभाजन गरिएको छ । २ वटा नगरपालिका मध्ये म्याङलुङ नगरपालिका तेह्थुम जिल्लाको सदरमुकाममा अवस्थित एक सुन्दर र प्राकृतिक श्रोतले सम्पन्न नगरपालिका हो । यो नगरपालिका साविकका ६ गा.वि.स.हरु मिलेर वनेको छ । यस नगरपालिको क्षेत्रफल १००.२१ वर्ग कि.मि. र जनसख्या १८७५० जना रहेको छ । यस नगरपालिकालाई भौगोलिक अवस्था र जनसंख्याको अनुपात अनुसार १० वडामा विभाजन गरिएको छ। यस नगरपालिको केन्द्र म्याङलुङ बजारमा रहेको छ ।

ख जनसांख्यिक संरचनाको विश्लेषण

जातीय विविधतायुक्त तेह्रथुम जिल्ला विभिन्न जातजातिहरुको उद्गम स्थलको रुपमा रहेको कुरा इतिहासकारहरुले व्याख्या गरेका छन् । जम्मा १८७५० जनसंख्या रहेको म्याङलुङ नगरपालिका पनि तेह्रथुम

जिल्लाका स्थानीय तह मध्येको जातीय विविधतायूक्त नगरपालिका हो । यस नगरपालिकामा लिम्बु, ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, तामाङ, गुरुङ, शेर्पा, राइ, दमाई, कामी, सार्की आदि जातजातिहरुको मुख्य वसोवास रहेको छ ।

वि.स. २०७८ सालको जनगणना अनुसार म्याङलुङ नगरपालिकाको लिङ्ग अनुसारको जनसंख्या सम्बन्धी विवरणः

वडा	घरपरिवारको संख्या	जनसंख्या			औसत परिवारको आकार	लिङ्ग अनुपात
		जम्मा	पुरुष	महिला		
१	१०३९	३६६२	१७५०	१९१२	३.५२	९१.५३
२	६६९	२३३६	११०१	१२३५	३.४९	८९.१५
३	२४४	९५८	४४८	५१०	३.९३	८७.८४
४	३३२	१३९५	६९९	६९६	४.२०	१००.४३
५	२१३	८३७	४२३	४१४	३.९३	१०२.१७
६	५५५	२१८४	१०७८	११०६	३.९४	९७.४७
७	४६५	१९०३	९४७	९५६	४.०९	९९.०६
८	३५६	१५३४	७६४	७७०	४.३१	९९.२२
९	५४४	२१६९	१०५३	१११६	३.९९	९४.३५
१०	४५५	१७७२	८५१	९२१	३.८९	९२.४०
	४८७२	१८७५०	९११४	९६३६	३.८५	९४.५८

श्रोतः केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग २०७८

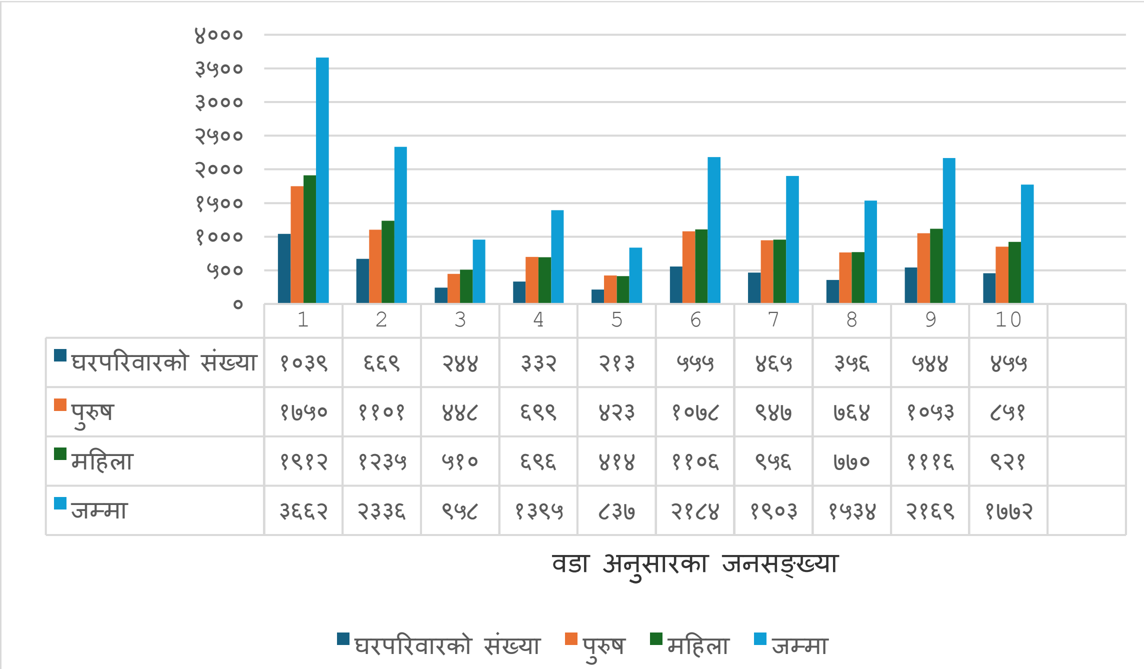

म्याङलुङ नगरपालिकाको जनसंख्यालाई वडा अनुसार घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण १० वटै वडाहरुको जम्मा घरधुरी संख्या ४८७२ रहेका छन् । जस मध्ये वडा न. १ मा सवैभन्दा धैरै १०३९ घरधुरी रहेका छन् भने सवैभन्दा कम वडा न.५ मा २१३ छन् । वडा अनुसार जनसंख्या वितरणको विवरणलाई विश्लेषण गर्दा सवैभन्दा बढी वडा न. १ मा ३६६२ रहेका छन् भने सबै भन्दा कम जनसंख्या वडा न ५ मा ८३७ रहेका छन् । यस नगरपालिकामा पुरुष ९११४ र महिला ९६३६ गरि जम्मा १८७५० जनसंख्या रहेको छ ।

म्याङलुङ नगरपालिकाको उमेर अनुसारको जनसंख्याको विवरण

उमेरको वर्गीकरण	पुरुषको जनसंख्या	महिलाको जनसंख्या	जम्मा जनसंख्या
००-०४ वर्ष	७१५	६३३	१३४८
०४-०९ वर्ष	९१४	७६७	१६८१
०९-१४ वर्ष	८६३	७७८	१६४१
१५-१९ वर्ष	९५४	९३९	१८९३
२०-२४ वर्ष	७३१	९३३	१६६४
२५-२९ वर्ष	६८३	८२९	१५१२
३०-३४ वर्ष	६६९	८३०	१४९९

३५-३९ वर्ष	६१३	७१६	१३२९
४०-४४ वर्ष	५३९	६००	११३९
४५-४९ वर्ष	४२९	५१५	९४४
५०-५४ वर्ष	४८९	५४३	१०३२
५५-५९ वर्ष	३७५	४२५	८००
६०-६४ वर्ष	४०९	३९२	८०१
६५-६९ वर्ष	२६३	२६६	५२९
७०-७१ वर्ष	१७७	१९१	३६८
७५-७९ वर्ष	१३६	१४३	२७९
८०-८४ वर्ष	९२	७८	१७०
८५-८९ वर्ष	४३	३३	७६
९०-९४ वर्ष	१६	२०	३६
९५+ वर्ष	४	५	९
जम्मा	९११४	९६३६	१८७५०

श्रोतः केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग २०७८

उमेरका आधारमा म्याङलुङ नगरपालिकाको जनसंख्यालाई विष्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी जनसंख्या १५ वर्ष देखि १९ बर्ष सम्मको उमेर समुह रहेको छ जसको जम्मा जनसंख्या १८९३ जना रहेको छ भने महिलाको जनसंख्या ९५४ जना रहेको छ भने पुरुषको जनसंख्या ९३९ जना रहेको छ । समग्रमा हेर्दा १५ देखि १९ वर्ष सम्मको जनसंख्या सबै भन्दा धैरै १८९३ देखिन्छ । माथिको चित्रलाइ हेर्दा वालवालिकाहरुको र युवाहरुको जनसंख्या बढी देखिन्छ भने ६० वर्ष भन्दा बढी उमेरको जनसंख्या कम र युवा अवस्थाको बढि देखिन्छ जुन भोलिको उत्पादनको लागी उपयोगी हुन्छ भने शिक्षा प्रदान गर्नु पर्ने हिसावले हेर्दा शिक्षालाई व्यावसायिक, रोजगारमुखी तथा उत्पादनमुखी बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

ग. सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषणः

यस म्याङलुङ क्षेत्रमा मानव वस्ति वसोवास हुनु पुर्व पुर्खाहरु हालको पोक्लाबाङ गढीवाट यहाँ आएका थिए । पोक्लावाङ गढीवाट आउने पहिलो पुर्खा मनजित राई थिए । मनजित राइको श्रीमतिको नाम सोधुङमाइक्मुखी र अर्को नाम तेनुतिहाङमा थियो । पुर्खाहरु वसोवास योग्य जमिनको लागि वर्तमान नगरपालिकाको वडा नम्वर ३ अन्तरगत नागदह पोखरी नजिक खोरिया फाँड्न थाले । खोरिया फाँड्ने क्रममा त्यहाँ एउटा विरालो देखा पर्यो र कराउन थाल्यो । फडानीकै क्रममा अचानक त्यो विरालो माथि हतियार प्रहार हुन पुग्यो र रगतको भल वग्न थाल्यो । केहि समय पछि त्यो विरालो ढुंगामा परिणत भयो । त्यस पछि यो त भगवान वा देवीको रुप पो रहेछ भनि पुर्खाहरुले मेयङलुङ देवी (लिम्वु भाषामा "मेयङ" को अर्थ "विरालो" र "लुङ को अर्थ "ढुंगा" हुन्छ) नामाकरण गरे । जसलाइ सोहि समयमा नागदह धारा पोखरी भन्दा केही माथि थुम्कीमा मन्दिर स्थापना गरी पुजा अर्चना गर्न थाले । यसरी मेयङलुङ देवीको स्थापना भयो भन्ने भनाइ छ । कालान्तरमा यहि मेयङलुङ देवीलाइ वर्तमान सिंहवाहिनी मन्दिर भएको स्थानमा स्थानान्तरण गरिएको भन्ने भनाइ छ । यसरी मेयङलुङ मन्दिर वा मेयङलुङ देवीको नामवाट यस क्षेत्रको नाम "मेयङलुङ" रहन गयो र यहि शव्द अपभ्रंस हुँदै हाल म्याङलुङ रहन गएको हो भन्ने भनाइ रहेको छ ।

विभिन्न जातजातिको बसोबास भएको यो गाउँ आ-आफ्नै परम्परा र संस्कृतिको केन्द्र बनेर हालसम्म रहेको छ । म्याङलुङ नगरपालिका सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतायुक्त स्थानीय तह हो । यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरु रहेका छन् । धार्मिक रुपले हिन्दु,किराँत, बौद्ध,इशाइ र मुसलमान आदि पाइन्छ । जलश्रोतको हिसाबले तमोर नदि,खोरुङ्गा खोला, ताङमायाँ खोला रहेका छन् । यहाँ नेपाली ,लिम्बु आदि मातृभाषा बोलिन्छन् । यो स्थानीय तहमा हिन्दू, बौद्ध, क्रिश्चियन धर्मावलम्बीहरु बसोबास गर्छन् भने उनीहरुले दशैं, तिहार, चण्डी, बुद्ध जयन्ती, माघे सङ्क्रान्ति, साउने सङ्क्रान्ति,जनै पूर्णिमा, तीज, पञ्चमी, क्रिसमस, ल्होसार जस्ता चाडपर्वहरु मान्ने गर्दछन् । यस पालिकाभित्र रहेका बहुविशेषताहरु बीचमा एकीकरण भएको अवस्था छ। अनेकताबीच एकता कायम भएको छ। त्यसैले सामाजिक सदभाव, सहयोग, सहकार्य, सह-अस्तित्व, सहिष्णुता, मेलमिलाप कायम भएको छ।

ऐतिहासिक सिंहवाहिनी (मेयङलुङ मन्दिर) यसै नगरपालिकामा पर्दछ भने नारायणथान मन्दिर, पाथिभरा मन्दिर, सि मिनाक्षी पाथिभरा मन्दिर आदि धार्मिक पर्यटनको हिसावले महत्वपुर्ण क्षेत्रहरु हुन् । यस नगरपालिकाको वडा नं ६ र ७ को शिरमा रहेको छेले लगायतको क्षेत्र तीनजुरे मिल्के एरियामा पर्दछ र यो अत्यन्तै मनोरम पर्यटकीय क्षेत्रमा पर्दछ ।

जैविक विविधता यस क्षेत्रमा उष्ण,समशितोष्ण हावापानी पाईन्छ । वनस्पतिहरुमा साल, सिसौ, बाँझ, फलाट, कटुज, ,गुराँस, पिपल,जामुन, अमला, बाँस आदी मुख्य वनस्पतिहरु रहेका छन । यहा विभिन्न

प्रजातिका स्तनधारी जीवहरु जस्तै बदेल, चितुवा, बन बिरालो, बादर, मृग र घोरल जस्ता जनावरहरु रहको जानकारी पाइएको छ । त्यसैगरी घस्रने जातका प्राणीमा सर्प, छेपारो ,मौसुलीः सबभन्दा वढी पाइन्छन् । यस क्षेत्रमा भ्यागुता जस्ता उभयचर हरु पनि पाइन्छन् त्यस्तै लांचे, जुरेली, काग, भगेरो, कालिज, सुगा, ढुकुर, चिवे, रानीचरा, वन कखरा लगायत प्रजातिका पंक्षीहरुको वासोवास रहेको छ । माछा हरुमा असला, करङ्गा, कटेल, बुदुना, शहर, धामी र बाम पाइन्छन । साथै यी क्षेत्रहरु कुनै पनि राष्ट्रिय निकुन्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्रहरु भित्र पर्दैनन् ।

घ.आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण

नेपाललाई कम आय भएको मुलुकबाट मध्यम आय भएको राष्ट्रमा पुर्याउँने सरकारको महत्वकांक्षी लक्ष्यलाई टेवा दिन म्याङलुङ नगरपालिकाले पनि विभिन्न किसिमका आर्थिक क्रियाकलापहरुलाई अगाडि बढाएको छ । यहाँका मानिसहरुको आर्थिक स्तर माथि उकास्न उन्नत जातको पशुपालन, बीउ विजन, व्यावसायिक खेती व्यापार व्यवसाय, रोजगार तथा स्वरोजगारमुखी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएकोछ । यसका अलवा वैदेशिक रोजगारले पनि यहाँको आर्थिक अवस्था वृद्धि गर्नमा मद्दत गरेको देखिन्छ भने महामारीको रुपमा फैलिएको कोभिड-१९ ले समग्र आर्थिक क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पारेको छ । यहाँका उत्पादनमा आलु, नासपाति, सुन्तला जस्ता अर्गानिक उत्पादन लागि प्रसिद्ध छन भने धान, मकै, गहुँ, फापर, जौ जस्ता बाली उत्पादन हुने गरेका छन् । गाई, भैंसी, भेंडा, बाख्रा जस्ता पशुजन्य उत्पादन मुख्य घरपालुवा जनवारहरु रहेका छन् । कृषि, व्यापार, पशुपालन र वैदेशिक रोजगारी मुख्य पेशा रहेका छन् । वित्तिय कारोवारका हिसावमा नेपाल बैंक, सानिमा बैंक, एन आइसी एसिया बैंक, नविल बैंक, प्रभु बैंक,लक्ष्मी सनराइज बैंक,एस वि आइ बैंक,आइ एम इ बैंक, रा बमा बेंक, कृषि विकास बैंक, सरस्वती महिला बहुउदेश्य सहकारी, गुँरास बचत तथा ऋण सहकारीसंस्था लगायतका अन्य विभिन्न आर्थिक संघ संस्थाद्वारा सेवा प्रदान गरि रहेका छन् ।

ङ. शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण

नेपालको संविधान २०७२ मा शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ । संविधानको भाग ३ मा मौलिकहकको व्यवस्था गरीएको छ जस अन्तर्गत धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हक उल्लेख छ।धारा ३१ मा शिक्षालाई नागरिकको आधारभुत अधिकारको रुपमा व्यवस्था गरी प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तह शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क,माध्यामिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षा पाउने हक रहेको छ साथै अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक रहेको छ। त्यस्तै दृष्टीविहिन नागरीकलाई ब्रेललिपि, बहिरा तथा बोलाई सम्बन्धी समस्या भएका नागरीकलाई साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने तथा नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुने कुरा

उल्लेख गरिएको छ। यसै गरी संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत उपधारा ५ मा महिलालाई शिक्षा स्वास्थ्य, रोजगारी, र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ। यसै गरी नेपालको संविधान २०७२ मा वालवालिकाको हक अन्तर्गत प्रत्येक वालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा स्वास्थ्य, पालनपोषण, उचित स्याहार खेलकुद मनोरञ्जन, तथा व्यक्तित्व विकास तथा बाल सहभागिताको हक रहेको छ। साथै बालबालिकालाई घर विद्यालय वा जुनसुकै स्थानमा शरिरीक मानसिक वा कुनै किसिमको यातना दिन पाईने छैन भनि उल्लेख छ । त्यसै गरी दलितको हक अन्तर्गत आधारभुत तहबाट उच्च तह सम्म छात्रवृत्ती सहित निः शुल्क शिक्षाको व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख छ । त्यसैगरी नेपालको संविधानमा शिक्षालाई बैज्ञानिक प्राविधिक ब्याबसायिक सिपमुलक, रोजगारमुलक जनमुखी बनाउदै सक्षम प्रतिस्पर्धी नैतिक एबं राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने, शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लागानी अभिबृद्दि गर्ने कुरा उल्लेख छ । यसका साथै नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि पुस्तकालय, सामुदायिक सुचना केन्द्रको स्थापना र प्रबर्द्न गर्ने कुरा उल्लेख छ।

शिक्षा क्षेत्रको सुधार तथा विकासको लागि नेपाल सरकारले शिक्षा नीति २०७६ पनि जारी गरेको छ । उक्त नीतिले शिक्षा क्षेत्रमा सबै तहको शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी बनाई देशको आवश्यकता अनुरुपको मानव संशाधन विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ । त्यसैगरी यस नीतिको उद्देश्यहरुमा बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा केन्द्रित प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु, आधारभूत शिक्षामा सबैको सहज एवं समतामूलक पहूँच र निरन्तरता सुनिश्चित गर्दै सर्वव्यापी, जीवनोपयोगी, प्रतिस्पर्धी एवं गुणस्तरयुक्त अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रत्याभूति गर्नु, गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहूँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशिलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्नु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरूलाई व्यापक विस्तार गरी सबै इच्छुक नागरिकहरूका लागि समावेशी एवं समतामूलक पहूँच स्थापित गर्दै देश विकासका लागि योग्य, सक्षम, सीपयुक्त र उद्यमशील जनशक्ति तयार पार्नु, ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माणका लागि उच्च शिक्षाको पहूँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी विभिन्न क्षेत्रहरूमा सक्षम नेतृत्व प्रदान गर्न सक्ने योग्य,दक्ष वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी र अनुसन्धानमुखी मानव संशाधन विकास गर्नु, नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु ,सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवन यापन गर्ने सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्नु,शिक्षा प्रणालीका विभिन्न अवयवहरूमा रहेर सेवा प्रवाह गर्ने जनशक्तिलाई उत्कृष्ट नतिजा प्रदर्शन गर्न उनीहरूको पेसागत योग्यता, सक्षमता, इमान्दारिता, प्रतिबद्धता

र जवाफदेहीता सुनिश्चित गर्दै शैक्षिक सुशासन कायम गर्नु, सार्वजनिक तथा निजी शैक्षिक क्षेत्रका विद्यमान असल अभ्यास (Best practices) लाई सम्मिलन (fusion) गर्दै निजी लगानीका शिक्षण संस्थाहरूको प्रभावकारी परिचालन, नियमन एवम् सार्वजनिक शिक्षा प्रणालीको रुपान्तरणको प्रक्रियामा सवलीकरण गर्नु, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव तथा अभ्यास समेतका आधारमा शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड तयार गरी सबै तह र प्रकारका शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु, औपचारिक, अनौपचारिक र अनियमित शिक्षाबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी योग्यताको समकक्षता, गतिशिलता र पारगम्यता सुनिश्चित गर्दै राष्ट्रिय योग्यता प्रारुपमा आधारित शिक्षा प्रणालीको विकास गर्नु,शिक्षा प्राप्तिको संवैधानिक र कानूनी दायित्व पूरा गर्न राष्ट्रिय प्राथमिकताका आधारमा पर्याप्तता समन्यायिकता र प्रतिफलमुखी हुने गरी शैक्षिक लगानी सुनिश्चित गर्नुर व्यक्तिमा वैज्ञानिक चिन्तन र व्यवहार विकास गर्न विज्ञान तथा प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीमा एकिकरण गर्दै परम्परागत एवं आधुनिक प्रविधिलाई राष्ट्रिय विकासको लागि उपयोग गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्नु राखेको छ ।

यस नगरपालिका भित्रका विद्यालय संख्या, शिक्षक संख्या र विद्यार्थी संख्यालाई निम्नानुसार देखाइएको छः

क्र.सं.	विवरण	संख्या	सामुदायिक	संस्थागत
१	विद्यालय	३६	२७	९
२	शिक्षक	३०२	२०७	९५
३	विद्यार्थी	५२५३	३११५	२१३८
४	विद्यालय कर्मचारी	४५	३६	९
५	बालविकास सहजकर्ता	४३	३४	९
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	५	५	०
७	त्रि. वि.क्याम्पस	२	२	०

श्रोतःम्याङलुङ नगरपालिका शिक्षा शाखा

संघीय संरचना अनुसार जम्मा १० वटा वडामा विभाजन भएको यस म्याङलुङ नगरपालिकामा हाल २७ वटा सामुदायिक विद्यालय रहेका छन। यस पालिकामा जम्मा २०७ शिक्षकहरू रहेका छन् साथै ५२५३ विद्यार्थी

म्याङलुङ नगरपालिका भित्र अध्ययनरत देखिन्छ । बालविकास सहजकर्ता ३४ रहेका नगरपालिकामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र ५ र त्रि. वि.अन्तर्गतका २ वटा नीजि क्याम्पस रहेका छन ।

यस नगरपालिकामा सञ्चालित शिक्षण संस्था

विवरण	तह	सामुदायिक	निजी विद्यालय	कुल
आ. वि. १ देखि ५	प्रा.वि.	१७	२	१९
आ. वि. १ देखि ८	आ. वि.	४	१	५
मा. वि. १ देखि १०	मा. वि.	३	४	७
मा. वि. १ देखि १२	मा. वि.	३	२	५
क्याम्पस	उच्च शिक्षा	२	०	२
सामुदायिक सिकाइ केन्द्र		५	०	५
बालविकास केन्द्र		३४	९	४३

श्रोतः म्याङलुङ नगरपालिका शिक्षा शाखा

यस्तै यस नगरपालिका भित्र रहेका जम्मा ३६ वटा विद्यालयमा ४३ वटा प्रारम्भिक वाल कक्षा , आधारतभुत तह कक्षा (१-५ सञ्चालित) विद्यालय १९ वटा, आधारतभुत तह कक्षा (१-८ सञ्चालित) विद्यालय ५ वटा, माध्यमिक तह (१ देखि १० सञ्चालित) ७ वटा र माध्यमिक तह (११ देखि १२ सञ्चालित) ५ वटा विद्यालय रहेका छन् । उच्च शिक्षा पढाइ हुने गरि म्याङलुङ नगरपालिकामा २ वटा नीजि कलेज सञ्चालनमा रहेका छन ।

म्याङलुङ नगरपालिका अन्तर्गत कार्यरत शिक्षा क्षेत्रका शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको विवरणः

वडा	विद्यालयमा कार्यरत			स्थानीय तहमा कार्यरत			विद्यालय विपद्व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त		
	म	पु	जम्मा	म	पु	जम्मा	म	पु	जम्मा
वार्ड न. १	६	३	९				०	०	०
वार्ड न. २	२२	२५	४७				०	०	०
वार्ड न. ३	३	२	५				०	०	०
वार्ड न. ४	१४	१०	२४				०	०	०
वार्ड न. ५	४	९	१३				०	०	०
वार्ड न. ६	१३	१९	३२				०	०	०
वार्ड न. ७	९	७	१६				०	०	०
वार्ड न. ८	५	०	५				०	०	०
वार्ड न. ९	९	९	१८				०	०	०
वार्ड न. १०	२२	१४	३६				०	०	०
जम्मा	१२१	८४	२०५				०	०	०

श्रोतः म्याङलुङ नगरपालिका शिक्षा शाखा

विद्यार्थीको उमेर साथै शारीरिक, मानसिक अवस्था अनुसार उनीहरूको विपद् सम्वेदनशीलता फरक पर्छ । कम उमेरका, अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू तुलनात्मक रूपमा बढी सङ्कटासन्न हुन्छन् । अभिभावकको सामाजिक-आर्थिक अवस्थाले बालबालिकाको विपद्को सामना गर्ने क्षमतामा फरक पार्छ । सामान्यतया कमजोर आर्थिक-सामाजिक अवस्था भएका परिवारका बालबालिका तुलनात्मक रूपमा बढी सङ्कटासन्न हुन्छन् । त्यसैगरी समुदायको सँस्कृति र रहनसहनले पनि बालबालिकाको विपद् सङ्कटासन्नता वा उत्थानशीलतामा प्रभाव पार्छ ।

तहगत विद्यार्थीहरूको विवरणः

सि. न.	विद्यार्थी विवरण	विद्यार्थी संख्या				कैफियत
		जम्मा	छात्रा	छात्र	अन्य	
१	पूर्व प्राथमिक	८४५	३९२	४५३	०	
२	१- ५ कक्षा सम्मको	२२४८	१०६७	११८१	०	
३	६-८ कक्षा सम्मको	१०८१	४९०	५९१	०	
४	९-१० कक्षा सम्मको	६८१	३२३	३५८	०	
५	११-१२ कक्षा सम्मको	३९८	२०५	१९३	०	
	जम्मा	५२५३	२४७७	२७७६	०	

पालिकामा सन्चालन भएका विद्यालयहरूका जम्मा विद्यार्थीहरूको विवरण

कक्षा	छात्रा	छात्र	अन्य	जम्मा
ECD School	३८७	४५०	०	८३७
ECD Community	५	३	०	८
कक्षा १	२६४	३०६	०	५७०
कक्षा २	१७३	१९९	०	३७२
कक्षा ३	२०१	२१५	०	४१६
कक्षा ४	२३६	२२२	०	४५८
कक्षा ५	१९३	२३८	०	४३१
कक्षा ६	१६२	२३२	०	३९४
कक्षा ७	१७१	१७६	०	३४७
कक्षा ८	१५७	१८३	०	३४०
कक्षा ९	१४४	१८९	०	३३३
कक्षा १०	१७९	१६८	०	३४७
कक्षा ११	९७	८७	०	१८२
कक्षा १२	१०८	१०६	०	२१४
जम्मा	२४७७	२७७६	०	५२५३

तथ्यांक स्रोत :(**IEMIS Dashboard Report: 2081)**

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरुको विश्लेषण

समस्या वृक्षको विश्लेषणः

यस नगरपालिकाका मुख्य समस्यामा विद्यालयमा गुणस्तरीय शिक्षाको कमी हुनु रहेको छ । विद्यालयका भौतिक संरचनाहरु जोखिम तथा जिर्ण अवस्थामा हुनु, मुलतः पिछडिएको तथा आर्थिक रुपमा विपन्न वर्गका बालबालिकाहरुको पहुँच कम हुनु , प्राविधिक शिक्षामा विद्यार्थीको पहुँचमा कमि हुनु, भर्ना भएका विद्यार्थीहरुलाई टिकाइ राख्न नसक्नु, तहगत, क्षेत्रगत एवम् विषयगत रूपमा सबै विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, तोकिएको शैक्षिक बर्षमा तह पार गर्नेको सङ्ख्या कम हुनु , शिक्षकहरुलाई समयानुकुल तालिम तथा प्रविधीको तालिमको व्यवस्था नहुनु,पठन संस्कृतिको विकास तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाका लागि सार्बजनिक पुस्तकालयको विस्तारमा कमि हुनु,जिम्मेवारी तथा जवाफदेहिताको प्रत्याभुति गर्न नसकिनु, शिक्षण सिकाइ तथा मुल्यांकन प्रक्रियामा परिवर्तन ल्याउन नसक्नु, विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच, समता, गुणस्तर, सुशासन ब्यवस्थापन तथा सिकाइका लागि न्युनत्तम वातावरण तथा निरन्तर सिकाइसँग सम्बन्धित विभिन्न समस्या रहेका छन् ।सबै विद्यालयमा सुचना तथा प्रविधीको पहुँच नपुग्नु,अभिभावक शिक्षाको अभाव हुनु, स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था न्युन हुनु,प्रस्तावित विद्यालयहरुमा स्वीकृत दरबन्दीको व्यवस्था नहुनु पनि म्याङलुङ नगरपालिकाको शैक्षिक समस्याहरू हुन् ।

शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको **SWOT(Strength,Weakness,Opportunity & Threats)** विश्लेषणः

म्याङलुङ नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक सन्दर्भ र विद्यालय शिक्षाको उपलब्धिका आधारमा विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरु प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र र कक्षाको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्ड अनुसार सञ्चालनमा कठिन,नक्शांकनका आधारमा सुलभ दुरीमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरणमा कठिन, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, लैङ्गिकमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु, इन्टरनेट, सूचना र प्रविधिको पहुँच विद्यालयमा पुऱ्याउँनु, भौतिक पूर्वाधार र शैक्षिक वातावरणको निर्माणमा कठिन, फरक क्षमता भएका वालवालिकाहरुलाई शिक्षण सिकाइमा समान सिकाइको अवसर प्रदान गर्न कठिन, आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई पूर्ण रुपमा निःशुल्क गरी गुणस्तरयुक्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न कठिन, विद्यार्थी भर्नादर बढाउन तथा वालवालिकालाई कक्षामा टिकाइ राख्न, व्यवहार कुशल सीप (soft skill) लाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक वालविकास शिक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग अनुकूलन गर्न पाठ्यक्रममा परिमार्जन गरी विद्यालय शिक्षाको औचित्यता वृद्धि गर्नु कठिन ,व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपर्युक्त संरचना र कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु कठिन,सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच तथा सिकाइमा प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्नु कठिन,अपेक्षित सिकाइ उपलब्धीको प्राप्ती र अभिभावकको विश्वास प्राप्ती ,सरोकारवालाहरुमा उत्तरदायित्व

र कर्तव्यबोधको प्रत्याभूती ,शिक्षालाई सीप र उत्पादनमा जोडेर श्रममैत्री शिक्षाको व्यवस्थापन, सबै विद्यालयहरुमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन,विद्यालयको शैक्षिक सेवा प्रवाह र व्यवस्थापकीय पक्षमा शैक्षिक शुसासन कायम,विद्यालयको संख्या समायोजन र यकिन यस पालिकाको मुख्य चुनोतीको रूपमा रहेको छ ।

अवसरहरु

माथि उल्लेख गरिएका चुनौतीहरु समाधान गरि विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारी विकासका लागि निम्न अवसरहरु रहेकाछन् । विद्यालय शिक्षाको पहुँच, समता विकास र गुणस्तर वृद्धिका लागि वितरण भएका कार्यक्रमहरुले विकास गरेका संरचना तथा क्षमता पूर्वधारका रुपमा रहन सक्ने,दीगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सहकार्य तथा प्रतिवद्धता रहेको,सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारको लागि सकारात्मक जनमत रहेको ,शैक्षिक अभियन्ता तथा सरोकारवालाहरुको अग्रसरता हुनु,आवश्यक योजना तथा ऐन नियम निर्देशिकाहरु निर्माण गर्नु ,विद्यालयमा भौतिक तथा निर्माणका कार्यक्रमहरु पालिका मार्फत सञ्चालन हुनु ,समयानुकुल प्रविधीको पहिचान तथा शिक्षण शिकाइमा प्रयोग हुनु,अतिरिक्त क्रियाकलापहरु मार्फत वालवालिकाहरुको प्रतिभाहरुलाई अवसर प्राप्त हुनु, शिक्षा तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा सरोकारवालाहरुवाट विभिन्न क्रियाकलाहरु सञ्चालन हुनु, शिक्षकहरुलाई तालिमको व्यवस्थापन हुनु,स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण तथा दोस्रो भाषी वालवालिकाहरुलाई सिकाइ वातावरण सहज हुनु र स्थानीय तहवाट आवश्यकता अनुसार दरवन्दी सिर्जना गरि शिक्षण सिकाइ वातावरण हुनु ।

परिच्छेद २ : दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

"म्याङ्लुङ नगरपालिकाको आवश्यकता, जीवनोपयोगी, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय शिक्षा" ।

२.२ लक्ष्य

प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको माध्यमबाट ज्ञान, सीप र सक्षमतामा आधारित गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने ।

२.३ उदेश्य

- बालविकास केन्द्रहरुको व्यवस्थापन एवं सुदृढिकरण गर्नु ।
- विद्यार्थी संख्या र आवश्यकताको आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन गरी कक्षागत तथा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको समयानुकुल परिमार्जन गरी लागु गर्नु ।
- सवै खालका बालवालिकाहरुलाई शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा समेत बालबालिकालाई शिक्षा प्राप्त गर्ने अनुकुल वातावरण तयार गर्नु ।
- विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षकको व्यवस्था गर्नु ।
- विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण सुधार गरि शिक्षण सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु ।
- समावेशी शिक्षाको माध्यमबाट समानता र समतामुलक शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।
- प्राविधिक धारका विद्यालयहरु स्थापना र व्यवस्थापनमा प्रोत्साहन गर्नु ।
- अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना वृद्धि गर्नु ।
- नविनतम प्रविधिको प्रयोग गरि शिक्षण सिकाइलाई जिवनोपयोगी बनाउनु ।
- विद्यालय ब्यवस्थापनमा सुशासन,जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वमा सुधार गर्नु ।
- सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयहरुको वीचमा समन्वयात्मक भूमिका अविवृद्धि गर्नु ।

- विद्यालय तहदेखिनै समस्याको रुपमा रहेको लागु औषध दुरुपयोग र अबैध ओसारपसार नियन्त्रणका लागि आवश्यक संरचना, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा ल्याउन सम्बद्ध निकायहरुसंग समन्वय तथा सहकार्य गर्नु ।

२.४ रणनीति

- ''एक विद्यालय एक बालविकास केन्द्र" को अवधारणा लागु गर्दै बाल विकास केन्द्रको ब्यवस्थापन अवस्था विश्लेषण सर्भे गरी राष्ट्रिय न्युनतम मापदण्ड मार्गदर्शन पुस्तिका बमोजिम गर्ने ।
- शिक्षक दरबन्दि मिलान नियमित गर्दै अपुग शिक्षक भएका विद्यालयमा स्वयंमसेवक शिक्षक वा करार शिक्षकको ब्यवस्था गरी विद्यालयलाई आवश्यक शिक्षकको ब्यवस्था गर्ने ।
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत शिक्षक दरवन्दी मिलान पुनर्वितरण गर्ने ।
- विभिन्न निकायहरुसँग समन्वय सहकार्य गर्दै शिक्षाको बजेटमा वृद्दि गर्ने ।
- स्थानीय भाषा, लिपी संस्कार तथा संस्कृतिजन्य ज्ञान सीप र क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक अवसरहरुको सुनिश्चितता गर्ने ।
- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको मापदण्ड बमोजिम विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न विभिन्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि भई गुणस्तर सुधार गर्ने ।
- लागु औषध दुरुपयोग तथा अबैध ओसारपसार नियन्त्रण कार्यमा विद्यालय तहदेखिनै सरोकारवाला निकायहरु वीच सहकार्य,साझेदारी र समन्वय बृद्धि गर्ने ।
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुधार गर्ने ।
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन गर्ने ।
- राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास गर्ने ।
- शिक्षण पेसालाई थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित बनाउने ।
- पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण गर्ने ।
- शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त गर्ने ।

- शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि पारदर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित गर्ने ।
- विद्यालको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्थाको सुदृढिकरण गर्ने ।
- विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी गर्ने ।
- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त अवसर प्राप्त गर्ने ।
- विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागीता अभिवृद्धि गर्ने ।
- आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमा आधारित विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।
-
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास भइ नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

२.५ कार्यनीति

- विद्यालय तहका सबै बालबालिकाहरुको पुहँचमा सुधारको लागि भर्ना अभियान लाई शैक्षिक सत्रको शुरुमा सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा एक समिति तयार गरी भर्ना अभियानलाई घरदैलो अभियान सहित विद्यार्थी विवरण सहितको सशक्त र प्रभावकारी बनाइनुका साथै अभियान कार्यक्रम विद्यालय वडा तथा पालिकास्तरीय सञ्चालन गरीनेछ ।
- विद्यालय जान नसक्ने बालबालिकाहरुको भर्ना अभियानबाट पहिचान गरी जोखिममा परेका बालबालिकाको शैक्षिक सहयोगका लागि "**बालबालिकासँग मेयर"** कार्यक्रम लागु गर्ने र बालबालिकाको अभिभावकत्व ग्रहण कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।
- हरेक वडा सहित पालिकामा विद्यालय बाहिर बालबालिका नभएको घोषणा गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि पालिका तहमा निश्चित कार्यविधि बनाई लागु गरिनेछ ।
- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितिमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाएको हुनेछ ।

- विद्यालय तहको शिक्षण सिकाइमा सुधारको लागि शैक्षिक सामग्री सहितको शिक्षण, शिक्षकको पेशागत विकास र सहयोगमा प्राथमिकता दिदै सिकाइको लागि मुल्यांकनका साथै पालिका स्तरीय स्तरीकृत परीक्षा तथा परीक्षण लागु गरिनेछ ।
- सबै विद्यालयमा प्रविधिमैत्री शिक्षणको लागि चाहिने न्युनतम सामग्रीको सहयोग गर्दै प्रविधिमैत्री शिक्षण लागु गरिनेछ ।
- शिक्षण सिकाइ सुधारको लागि प्रधानाध्यापकलाई **"एक विद्यालय एक शैक्षणिक नेतृत्वकर्ता"** को रुपमा तोकि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- विद्यालयको शिक्षणसिकाई क्रियाकलापहरु सञ्चालनको लागि न्युनतम सिकाइ वातावरणको सुनिश्चत गर्न प्रस्तावनामा आधारित शैक्षिक सुधार कार्यक्रम लागु गरिनेछ
- निरन्तर सिकाइको लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको थप सुदढीकरण गरी निरन्तर सिकाइ कार्यक्रम सामुदायिक सिकाइ केन्द्रबाट गरिनेछ ।
- संकटको बेलामा पनि शिक्षणसिकाइ सञ्चालन गर्न पालिकास्तरमा वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरणको कार्यक्रम लागि भर्चुअल सिकाइ सहजीकरणको ब्यवस्था मिलाइनेछ ।
- अभिभावक तथा समुदाय सचेतिकरणको लागि विद्यालय परिवार तथा माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरुलाई परिचालन गरिनेछ ।
- वैकल्पिक शिक्षकको व्यवस्था गरिनेछ ।
- भौतिक पुर्वाधार (भवन, खेलमैदान, घेराबारा, स्वच्छ पीउने पानी, शौचालय, फर्निचर आदी) विकास गरिनेछ ।
- विद्यालय नक्साङ्कनका आधारमा विद्यालय स्थापना, समायोजन तथा विस्तार गरिनेछ ।
- विद्यालय शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्नका लागि विद्यालय भर्ना तथा स्वागत कार्यक्रम, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक, छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, विद्यालय पोसाक, शैक्षिक सामग्री वितरण, अभिभावक शिक्षा आदि जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- सबैका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सुनिश्चित गर्न शारीरिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका बालबालिकाहरूलाई विशेष सिकाइ सामग्री र उचित शैक्षिक अवसरको सृजना गरिनेछ ।
- लागु पदार्थको दुष्परिणामवारे विद्यालय,कलेज, समुदायस्तरमा युवा तथा वाल क्लवहरु गठन तथा परिचालन गरि युवा लक्षित सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन, जोखिममा परेका समुदायमा सचेतना फैलाउने विभिन्न सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरि रोकथाम तथा नियन्त्रण गरिने छ ।

२.६ अपेक्षित उपलब्धी

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संसथाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष जनशक्ति कार्यरत रहेको हुने हुनेछ ।
- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएको हुनेछ ।
- सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार भएको हुनेछ
- सबै विद्यालयहरू गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सक्षम भएका हुनेछ ।
- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रबर्द्धन भएको हुनेछ ।
- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भएको हुनेछ ।
- सबै बालबालिकाहरूलाई निशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरागरि माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुनेछ ।
- माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार भएको हुनेछ ।
- माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप,संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील भएको हुनेछ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुनेछ ।
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

- आमा समूह,दवाव समूहहरुलाई लागु औषध कार्यक्रममा आबद्ध गरि परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन तथा किशोर किशोरीबीच दौतरी शिक्षा (peer education) मार्फत लागू औषध बिरुद्ध समुदायमा सचेतना फैलाउने कार्यको परिणामस्वरुप लागु औषध दुर्व्यशनीहरुको संख्यामा न्युनिकरण भएको हुनेछ ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सुचकहरु तथा लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सुचक					
क्रस	**तह**	**सुचांक**	**आ ब २०८०**	**आ ब २०८५**	**आ ब २०९०**
१.१	**प्रारम्भिक बालविकास**	प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	६४.६	९०	१००
१.२		प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर* (%)	८५.७	९०	१००
२.१	**आधारभुत तह**	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	९५.६	९७.५	१००
२.२		कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	१२१.६	११०	१००
२.३		आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	९६.२	९८	१००
२.४		आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	१३२.७	१२०	१००
२.५		आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा खुद भर्ना दर* (%)	९३.९	९७	१००
२.६		आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा कूल भर्ना दर (%)	११८.१	११०	१००
२.७		आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	९५.४	९८	१००
२.८		आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	१२७.७	११२	१००
२.९		आधारभूततहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	८५.६	९५	१००
२.१०		विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाकक्षा १-८	५.८	२.५	१.०
३.१		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा खुद भर्ना दर* (%)	८१.८	९०	१००
३.२		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा कूल भर्ना दर* (%)	१००.७	१००	१००
३.३		माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	२४.१	५०	८५

३.४	**माध्यमिक तह**	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	४६.०	७५	१००
३.५		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	५३.६	७०	९५
३.६		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	७४.०	९०	१००
४.१	**छोड्नेदर**	आधारभूत तह (कक्षा१-८)	६.१	४.५	१.०
४.२		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	१.९	१.०	०.५
५.१	**दोर्याउनेदर**	आधारभूत तह (कक्षा १-८)	९.७	५	१
५.२		माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	०	०	०

परिच्छेद ३ : विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरु

३.१ प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३९ को बालबालिकाको हकको उपधारा (३) मा "प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ" भनी उल्लेख गरिएको छ ।यसैगरी शिक्षा ऐन २०२८ को आठौँ संशोधनले बालविकास शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अंगको रूपमा मान्यता दिएको छ । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमले बालबालिकालाई लेखपढ गराउने वा अक्षर तथा अङ्क चिनाउने कार्यमा जोड दिनेभन्दा बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्नाका साथै आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गराउन सहयोग गर्नुपर्छ । सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, समुदाय, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहयोगले यस म्याङ्लुङ नगरपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम विस्तारमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु स्थानीय सरकारको दायित्व भित्र पर्दछ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर म्याङलुङ नगरपालिका ले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने प्रयास स्वरुप कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ ।प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमले वालवालिकालाई सामान्य लेख पढ गराउने अक्षर तथा अङ्क चिनाउने कुरामा जोड दिनुका साथै बालवालिकाको सर्वाङगिण विकासमा सहयोग गरी आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने । प्रारम्भिक वालविकास शिक्षाका कार्यक्रमहरु विभिन्न समयावधिमा सञ्चालन गर्ने प्रचलन भएपनि ४ वर्षको उमेर पुगेका वालवालिकाका लागि एक वर्षको प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गरिने कुरा नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ मा उल्लेख गरिएको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ अनुसार चार वर्ष उमेर पूरा भएका वालवालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक वालविकासको अवसर प्रदान गरिने कुरा उल्लेख छ भने चार वर्ष भन्दा मुनिका वालवालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, संवेगात्मक पक्षको विकास गराउन सकिने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि सोही व्यवस्था गरिएको सन्दर्भमा यस शिक्षा योजनामा पनि एकवर्षे बालविकास कार्यक्रम समावेश गरिएको छ। नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को आठौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अभिन्न अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आजको आवश्यकता रहेको छ ।

३.१.१ वर्तमान अवस्था

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले प्रारम्भिक शिक्षामा पहुँच र गुणस्तरमा जोड दिइएको छ भने शिक्षा नीति २०७६ ले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा केन्द्रित प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु पर्ने उदेश्य लिएको छ । उपयुक्त पूर्वाधार सहितको बालमैत्री वातावरण सुनिश्चित गरी प्रारम्भिक बालविकासको अवसर विस्तार गर्ने तथा तीन वटै तहका सरकार र अभिभावकको साझेदारीमा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकास एवं विद्यालय शिक्षाको पूर्वतयारीका लागि कम्तीमा एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गर्ने रणनीति लिएको छ । त्यस्तैगरी १५ औं योजनाले प्रारम्भिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्गका रुपमा लिइ सबै बालबालिकाहरुको पहुँचको सुनिश्चित गर्ने रणनीति लिइएको छ भने कार्यनीतिका रुपमा बालविकासको विकासको लागि लगानी साझेदारी गर्ने दक्ष योग्यता पुगेका शिक्षकबाट सेवा प्रदान गर्ने प्रारम्भिक शिक्षाको व्यवस्थापनको न्युनतम मापदण्ड पुरा गर्ने नीति लिइएको छ ।

म्याङलुङ नगरपालिका मा हाल ३४ वटा वालविकास केन्द्रहरु संचालनमा रहेका छन् । ३४ वटा सरकारी अनुदान प्राप्त वालविकास केन्द्रहरु छन् भने १ सामुदायिक वालविकास रहेको छ । ९ वटा सस्थागत विद्यालय संचालनमा रहेकाछन् । नगरपालिकामा ० देखि ४ बर्ष सम्मका पुरुष ७१५ जना र महिला ६३३ जना गरि जम्मा १३४८ जना वालवालिकाहरुको संख्या रहेको छ । विद्यालयमा आधारित वालविकास कक्षामा ८३७ र समुदायमा सञ्चालित वाल विकास कक्षामा ८ जना गरि जम्मा ८४५ जना वालवालिकाहरु वालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका छन् । कक्षा १ मा प्रारम्भिक वालविकास शिक्षा अनुभव सहितको भर्ना दर ९५.६ प्रतिशत रहेको छ । प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा खुद भर्ना दर ८५.७% र कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर १२१.६%,प्रतिशत रहेको छ । चार वर्ष उमेरभन्दा मुनिका बालबालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक वा बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकास तथा स्याहारका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिने कुरा उल्लेख छ । प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुर्याउनु र कक्षा १ मा प्रवेशका लागि तयार पार्नु हुने छ भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका सक्षमताहरूमा सर्वाङ्गीण विकासका क्रियाकलापमा संलग्नता, पोषणयुक्त खाना र स्वस्थकर बानी विकास, वैयक्तिक सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन, सरसफाइ र सामाजिक बानी व्यवहारको अवलम्बन, सिर्जनात्मक सोचको विकास र भाषिक तथा सञ्चार सीपको विकास रहेको छ ।

३.१.२ उद्देश्य

- यस नगरपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको क्षेत्रमा देहाय बमोजिमको उदेश्य हुनेछः
- ५ बर्ष मुनिका सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा भर्ना गरी विद्यालयमा आउने बानीको बिकासका गराउनुको साथै सरसफाई रहने र सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने बनाउनु प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको प्रमुख उदेश्य हुनेछ ।
- ५ बर्ष मुनिका सबै बालवालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बालबिकास शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु ।
- ५ बर्ष मुनिको सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा पहुँचमा सुधार ल्याउनु ।
- सबै सामुदायिक विद्यालयमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र स्थापना गर्नु।
- बालविकास केन्द्रहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड मार्गदर्शक पुस्तिका २०६७ को पहिलो संशोधन २०७५ को मापदण्ड अनुसार बनाएर गुणस्तरीय बनाउनु ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
- सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा आधुनिक शैक्षणिक प्रबिधिको प्रयोग गराउनु ।
- प्रारम्भिक कुराहरु कक्षाकोठाका भित्तामा भित्तेलेखन गर्नुको साथै आँखालाई असर नपर्ने रङको प्रयोग गर्नु ।
- अपाङ्ग वालवालिकाहरुलाई बालशिक्षाको पहुँचमा ल्याउनु ।
- बालविकास सहजकर्ताहरुलाई स्थायी गर्नु ।
- वैकल्पिक सहयोगी कार्यकर्ता तथा स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था गर्नु ।
- विद्यार्थी संख्याको आधारमा सहयोगी कार्यकर्ता थप गर्नु ।
- ४ वर्ष उमेर भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरुका लागि छुटै शिशुस्याहार केन्द्रको व्यवस्थापन गर्नु ।

३.१.३ रणनीति

यस म्याङ्लुङ नगरपालिकाले सबै बालविकास केन्द्र तथा बाल शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउदै सबैको पहुँचलाई विस्तार गर्ने रणनीति लिनेछ । जसको लागि तलका कार्यनीतिहरु कार्यान्वयनमा ल्याइने छ-

- प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षा सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका २०६७ पहिलो संशोधन २०७५ बमोजिम प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सीमान्तकृत समुदायका बालबालिका तथा अपाङ्गता भएका ४ वर्षका बालबालिकालाई समेट्नका लागि आवश्यकतामा आधारित प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरु विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरुलाई जिम्मेवार बनाइने र अभिभावक सचेतना कार्यक्रमलाई जोड दिइने छ ।
- बालविकास सहजकर्ताहरुको क्षमता विकाससँगै प्रोत्साहनका गतिविधिहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- बालविकास केन्द्रलाई ब्यवस्थित बनाउनको लागि अभिभावक तथा समुदायलाई समेत परिचालन गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरूप बसाइ व्यवस्थापन र सरसफाइलाई ध्यान दिई खेलसामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरञ्जनका सामग्री, श्रव्य दृष्य तथा श्रव्यदृष्य सामग्री सहित आकर्षक, मनोरञ्जक र बालमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सहयोगी कार्यकर्ताहरुको क्षमता विकासमा ध्यान दिदै तालिम प्राप्त योग्य शिक्षकबाट सेवा प्रवाह हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
- एक वडा एक नमुना बालविकास केन्द्रको निमार्ण गर्दै लगिनेछ ।
- सबै सामुदायिक विद्यालयमा माग र आवश्यकताका आधारमा प्रारम्भिक वालविकास केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक वालविकास शिक्षाको प्रभावकारीताको लागि वालवालिकाको परिवार , विद्यालय, सहयोगी कार्यकर्ता , विद्यालय प्रधानाध्यापकलाई पहिलो जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- वालवालिकाको सरसफाइ, शिक्षा तथा स्वास्थ्य परीक्षण सम्बन्धी, पोषण, गर्भवती तथा शिक्षा सम्वन्धी अभिभावक सचेतना कार्यक्रम वर्षमा न्युनतम १ पटक गराइनेछ।
- प्रारम्भिक वालविकास केन्द्र सहयोगी कार्यकर्ताको शैक्षिक योग्यता न्युनतम कक्षा १२ बनाइदै लगिनेछ र सहयोगी कार्यकर्ता महिलामात्र नियुक्त गरिनेछ । जसमा विवाहित तथा स्थानीय महिलाई विशेष प्रथामिकता दिइनेछ ।
- प्रारम्भिक वालविकास केन्द्रमा वालवालिकालाई दिवा खाजामा पोषणयुक्त खानेकुराको व्यवस्था गरिने छ साथै समयसापेक्ष दिवा खाजाको लागि आर्थिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- वालविकास सहजकर्तासँग कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरी निश्चित उपलव्धिका आधारमा पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ ।
- वालविकास केन्द्रको नियमित अनुगमन तथा समीक्षा वैठक सञ्चालन गरिनेछ ।
- वालविकास सहयोगी कार्यकर्ताको क्षमता विकास तथा समस्यामा आधरित तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
- वालवालिकालाई स्तर अनुसारको झोला, स्टेस्नरी तथा अतिरिक्त एक सेट कपडा सहित प्रारम्भिक वालविकास केन्द्रमा उपस्थित गराउन विद्यालय तथा अभिभावकलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- प्रारम्भिक वालविकास केन्द्रमा शिक्षिका बाहेक अरु एक जना सुसारे (आया) को व्यवस्था गरिनेछ ।

- आवश्यकताको आधारमा शिशु स्याहार केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
- बालमैत्री स्थानीय तह (नगरपालिका) घोषणा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

३.१.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा

उपलब्धी

- सबै वालवालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने ।
- बालविकास केन्द्रमा शिशुस्याहार केन्द्र बाट आउने बालबालिकाहरुको सुनिस्चित हुने।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

- सबै सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरुमा आवश्यकताका आधारमा प्रारम्भिक वालविकास केन्द्र सञ्चालन भएका हुनेछन् ।
- प्रारम्भिक वालविकास केन्द्रमा बालबालिकालाई ल्याउन पुर्याउन अभिभावक तथा विद्यालय जिम्मेवार भएका हुनेछन् ।
- वालमैत्री तथा प्रविधिमैत्री कक्षाकोठाको व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षा उमेर समूहका सबै वालवालिकाहरुलाई प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने वातावरण तयार भएको हुनेछ ।
- प्रारम्भिक वालविकास केन्द्रहरु प्रारम्भिक वालविकास सम्वन्धी न्युनतम मापदण्ड निर्देशिका २०६७ (पहिलो संशोधन २०७५) अनुसार मापदण्ड पूरा भएका हुनेछन् ।
- सबै प्रारम्भिक बालविकास सहयोगी कार्यकर्ताहरु मण्टेश्वरीमा आधारित तालिम प्राप्त हुनेछन् ।
- आवश्यकताको आधारमा पुर्बाधार सहितको शिशु स्याहार केन्द्र संचालन भएको हुनेछ ।
- बालमैत्री स्थानीय तह (नगरपालिका) घोषणा भएको हुनेछ ।

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	प्रारम्भिक बालविकासमा कुल भर्ना सङ्ख्या	८४५	९००	९५०	१०००	१०५०	११००
२	न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या	३४	-	-	-	-	-
३	शिशु स्याहर केन्द्रको सस्थापना / संचालन	०	१	१	१	१	१

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

सि नं	क्रियाकलाप	इकाइ	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	जम्मा	
१	भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	अभिभावक सचेतना शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	पटक	२	२	२	२	२	१०	
३	अति विपन्न तथा पछाडिएका वर्गका बालबालिकाहरुको लागि शैक्षिक सामग्रीहरुको सहयोग गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	
४	प्रस्तावनाको आधारमा न्यूनतम मापदण्ड सहितको बालविकासको सुनिश्चतताका लागि सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	केन्द्र	१	१	१	१	१	५	
५	बाल शिक्षालाई थप गुणस्तर को लागि थप शिक्षक र आयाको व्यवस्था गर्ने ।	जना	२	२	२	२	२	१०	
६	बालविकासको सहजकर्ताको पारिश्रमिकमा थप प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गर्ने ।	जना	३६	३८	४०	४२	४४	४४	
७	बालविकास सहजकर्ताको क्षमता विकासको लागि तालिम सञ्चालन गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	समुदायको वस्ती, बालबालिकाको संख्या र बालविकास केन्द्रको दूरीलाई आधारमानी बालविकास केन्द्र संख्या समायोजन गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५	आवश्यक
९	नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना कार्यक्रम गर्ने । (सवै वडामा)	वडा	२	२	२	२	२	१०	प्रत्येक
१०	वडा स्तरीय बाल बालउद्यान निर्माण गर्ने । (सवै वडामा)		२	२	२	२	२	१०	
११	बालमैत्री र प्रविधि मैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन		८	५	५	५	५	२८	
१२	बालविकास केन्द्रको अनुगमन तथा पृष्ठपोषण ।		निरन्तर					१	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपाल सरकारले आधारभूत तहको शिक्षालाई शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार “आधारभूत शिक्षा” भन्नाले प्रारम्भिक बाल शिक्षादेखि कक्षा आठसम्म दिइने शिक्षा भनि परिभाषित गरिएको छ । आधारभूत तहमा अध्ययन गर्ने वालवालिकाहरुको उमेर समूह ४ वर्ष देखि १३ वर्ष सम्म रहेको छ । आधारभुत तह कक्षा १-३,कक्षा ४-५ र कक्षा ६-८ सञ्चालन भएका विधालयहरुमा विधालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ ले विधालय शिक्षाको पुनसंरचना गरि कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षाको रुपमा परिभाषित गरिएको छ । प्राथमिक र नि.मा. तहलाई एकिकृत गरी बनाइएको आधारभूत तहलाई संविधानको धारा ३१ (१) मा नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ । आधारभूत तहमा प्रदान गरिने गुणस्तरीय शिक्षाले राष्ट्र र समाजमा रहेका गरिवी हटाउन जोड दिनुका साथै व्यक्तिको जीवनस्तर उकास्नमा टेवा पुर्याउन सक्ने भएकोले समाज र राष्ट्रलाई अगाडी बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न प्रतिवेदनहरुले देखाएका छन् । आधारभूत तहको शिक्षा अध्ययन पश्चात् यसको महत्वलाई दृष्टिगत गर्दै यसलाई गुणस्तरीय योजनाबद्ध रुपमा व्यवस्थित गर्नका लागि म्याङलुङ नगरपालिकाले यस ५ वर्षे योजनामा आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच गुणस्तर, बालमैत्री र प्रविधिमैत्री तथा व्यवस्थापकीय प्रवन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गर्दै यसमा देखिएका चुनौतिहरु पहिचान गरि आगामी ५ वर्षका लागि आधारभूत तहको शिक्षा विकासका लक्ष्य उद्देश्यहरु,रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरु उल्लेख गरिएको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ मा विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय सरकारको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र राख्ने व्यवस्था गरिएको छ भने संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकार भित्र पनि समेटिएको छ। संविधानमा उल्लेख भएका प्रावधानहरुले सम्पूर्ण वालवालिकाहरुलाई वालमैत्री,गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रदान गर्न तीनै तहका सरकारहरु जिम्मेवार रहनुपर्ने प्रावधान रहेको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

म्याङलुङ नगरपालिका भित्र सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरु जम्मा २६ वटा रहेका छन्। कक्षा १ देखि कक्षा ३ सम्म मात्र सञ्चालित एउटा विद्यालय रहेको छ भने १ देखि ५ सम्म १५ वटा, १ देखि ८ सम्म ४ वटा, १ देखि १० सम्म ३ वटा र १ देखि १२ सम्म ३ वटा विद्यालयहरु सञ्चालित छन्। त्यस्तै संस्थागत हाल सम्म ९ वटा विद्यालयहरु रहेका छन् । शैक्षिक सत्र २०८० मा कक्षा १ देखि कक्षा ५ सम्म अध्ययनरत छात्राको संख्या १०६७ जना र छात्रको संख्या ११८१ जना गरि जम्मा २२४८ जना रहेका छन् भने कक्षा ६ देखि ८ सम्म जम्मा छात्राको संख्या ४९० र छात्रको संख्या ५९१ गरि कूल विद्यार्थीको संख्या १०८१ जना रहेको छ । कक्षा ८ सम्मको टिकाउदर ८५.६ प्रतिशत रहेको छ। आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक अवस्थामा आधारित असमानताहरु रहेका छन् । आर्थिक तथा सामाजिक

रुपमा पछाडि परेका दलित,जनजातिहरु,दुर्गम तथा पिछडिएको क्षेत्रमा रहेका वालवालिकाहरुको पहुँच अन्यको तुलनामा कम रहेको छ ।

३.२.३ उद्देश्य

यस योजनाले आधारभूत शिक्षा सम्वन्ध निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छ

- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी शिक्षामा सवैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
- सवै बालबालिकाहरुलाई आधारभूत तहको शिक्षा पूरा गर्ने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नु ।
- विद्यार्थीहरुको औषत सिकाई उपलव्धिलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार वनाउनु ।
- विद्यालयको भौतिक,शैक्षिक व्यवस्थापकीय वातावरणमा सुधार गर्दै बालमैत्री, अपांगमैत्री, समावेशी, प्रबिधिमैत्री जवाफदेही सुरक्षित बनाउनु ।

सूचक	आधार वर्ष ०८१।०८२	२०८२।०८३	२०८३।०८४	२०८४।०८५	२०८५।०८६	२०८६।०८७
आधारभूत तह कक्षा १-५ मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका संख्या	२६	१४	१२			
आधारभूत तह कक्षा १-५ मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको संख्या	१२०८।१३२	१२०८।१३२	१३५८।१३२	१४०४।१३४	१४५८।१३५	१५०८।१४०
न्यूनतम सिकाइ सबलीकरण मापदण्ड पुरा गरेका विद्यालय संख्या	५	३	३	३	३	४
आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या	६४९।४५	६४९।४५	१०००।४६	७५०।४७	८००।४८	८५०।५०

३.२.४ रणनीति

यस योजनाका उद्देश्यहरु हासिल गर्न निम्नानुसारका रणनितिहरु अवलम्वन गरिएको छ ।

- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहले आवश्यक नीति नियम र कानुन तर्जुमा गरी आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।
- विद्यालयीय शिक्षालाई ICT ल्याव व्यवस्थापनका प्रविधिहरु तयार गरी सहज र उपयोगी वनाउने कार्यलाई व्यवस्थित रुपमा विस्तार गर्ने ।

- विद्यालय वाहिर रहेका सम्पूर्ण बालबालिकाहरुको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चितता गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।
- मूल्यांकनलाई शिक्षण क्रियाकलापको अभिन्न अंगको रुपमा प्रयोग गर्दै विद्यार्थीलाई निरन्तर मूल्यांकनसँग सम्वन्धित क्षमता विकास गर्ने ,
- विद्यार्थीहरुको सिकाई उपलव्धि परीक्षण गरी जवाफदेहिता, सुनिश्चितता तथा सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्ने ।
- कक्षा ६-८ मा शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात मिलान गर्दै आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन गर्न स्थानीय सरकार मार्फत संघीय सरकारसँग पहल गर्ने ।
- विद्यालयका सरोकारवालाहरुलाई विद्यालयप्रतिको अपनत्व भावना जागृत गराइ क्षमता विकास गर्न तालिम तथा अभिमुखिकरणको व्यवस्था गर्ने ।
- वालकक्षादेखि ५ कक्षासम्म स्थानीय स्तरमा उपलव्ध पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजालाई गुणात्मक र परिमाणात्मक वनाउन थप रकमको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालय शिक्षालाई विभिन्न प्रकोप, महामारी,संकट लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशिल वनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- हरेक विद्यालयमा न्यूनत्तम भौतिक पूर्वाधार विकासको व्यवस्थापन गर्ने । कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाहरुका लागि बालमैत्री सिकाई वातावरण निर्माण गर्दै आधारभूत साक्षरता सीप विकासको लागि पढाइ तथा गणितीय साथै अन्य अन्तरविषयक जीवनोपयोगी पक्षको शिक्षण सिकाइ कार्यलाई सुनिश्चित गर्न पठन तथा गणितीय सीप केन्द्रित क्रियाकलापहरुलाई निरन्तर गरिने छ ।

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- अनिवार्य तथा निःशूल्क आधारभूत शिक्षाको पहुँच अभिवृद्धि र सहभागितामा सुनिश्चितता हुने ।

प्रमुख नतिजाहरु

- विद्यालय शिक्षालाई विभिन्न महामारीरोग, प्रकोप, संकट लगायतका परिस्थितिप्रति सचेत वनाइएको हुने ।
- सवै बालबालिकाहरुको पहुँच सुनिश्चित गर्न अपुग भएका शिक्षक दरवन्दीलाई पुनर्वितरण तथा नयाँ दरवन्दीको व्यवस्थापन भएको हुने ।

- विद्यालय शिक्षालाई प्रविधिमैत्री वनाउन आइ सि टि ल्याव व्यवस्थापन गरी सहज र उपयोगी वनाउने कार्यलाई विस्तार गरिएको हुने ।
- विद्यार्थीहरुको सिकाई उपलव्धि राष्ट्रिय मापदण्डमा तोकिए बमोजिम भएको हुने ।
- सवै बालबालिकाहरुलाई आधारभूत शिक्षामा सहभागी गराइएको हुने ।
- विद्यालयमा शिक्षक तथा कर्मचारीको क्षमता विकास भई आधारभूत तहमा गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवाह अघि बढि शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुने ।
- विद्यालयहरुमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको व्यवस्थाबाट स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार हुनुका साथै विद्यालय आउने वातावरण सिर्जना भएको हुने ।

३.२.६ प्रमुख क्रियापलाप तथा लक्ष्यहरु

क्रस	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य						बाँकी ५ बर्षको लक्ष्य	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	बालमैत्री शिक्षण क्रियाकलापमा सञ्चालन	पटक	निरन्तर							
३	आधारभूत तहको परीक्षा ,नतिजा सार्वजनिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	सिमान्तकृत तथा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालबालिकाको लागि शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	आवश्यकता र लागत सहभागिताको आधारमा भौतिक पुर्वधारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबारा, खाजा घर)	विद्यालय संख्या	२	२	२	२	२	१०		
६	विद्यालयलाई शैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम	विद्यालय	६	५	५	५	५	२६		

७	कक्षा १ देखि ३ सम्मको पठनसीप तथा गणितीय सीप विकासको लागि शिक्षक तथा विद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामग्रीहरु सहितको छापायुक्त कक्षाकोठा ब्यवस्थापन सञ्चालन	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६		
८	प्रारम्भिक कक्षाको शिक्षणका क्रमिक सिकाइ रणनितिको निरन्तरता सहित प्रविधिमैत्री तथा बालमैत्री शिक्षण सिकाइका लागि शैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६		
९	बालबालिकाहरुको पठन सहित सिकाइ सुधारमा योगदान पुर्याउने उत्कृष्ट अभिभाबक सम्मान कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	कक्षा १- ३ मा कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षा पठाइ तथा गणितिय सीप परिक्षण सञ्चालन	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		
११	बार्षिक रुपमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण सञ्चालन	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६		
१२	विद्यालय स्तरीय तथा पालिका स्तरीय पढाइ प्रतियोगिता पढाइ उत्सब सहित शैक्षिक प्रदशनी मेला सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
१३	उत्कृष्ट शिक्षक छनोट गरी सम्मान कार्यक्रम	जना	२	२	२	२	२	१०		
१४	शैक्षिक सुशासन कायम गर्नका लागि छलफल तथा अन्तर क्रिया	पटक	२	२	२	२	२	१०		
१५	शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यशाला गोष्ठी कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१६	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पुर्ण कार्यान्वयनमा सहयोग	विद्यालय	६	५	५	५	५	२६		

१७	शिक्षकको क्षमता विकासको लागि माग र आवश्यकताको आधारमा तालिम सञ्चालन	जना	२५	२५	२५	२५	२५	१२५		
१८	शैक्षिक तथ्यांक विश्लेषण तथा व्यवस्थापन साथै भर्ना अभियान सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
१९	सबै विद्यालयका कक्षा १ देखी ३ सम्मका कक्षाकोठालाइ छापामय, बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री, अपांगमैत्री ब्यबस्थापनका लागि आबश्यक बजेट ब्यबस्थापन गरी पुर्ण गरिने,	विद्यालय	६	३	३	३	५	२६		
२०	एकीकृत पाठ्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी शिक्षक तालीम ।	शिक्षक	३२	२५	२५	२५	२५	१३२		
२१	प्रारम्भिक कक्षा १-३ को पढाइ तथा गणितीय सीप केन्द्रित क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५		
२२	कोभिडको महामारीबाट उत्पन्न सिकाइ क्षति न्युनीकरणको लागि सिकाइ आपुरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (ReAL Plan) लाई कार्यान्वयन गर्ने ।	पटक	२	२	२	२	२	१०		
२३	प्रारम्भिक कक्षामा शिक्षण सिकाइ, सन्दर्भ पढाइ तथा गणितीय सामग्री सहितको बुक कर्नर स्थापना गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५		
२४	अभिभावक सचेतना तथा सहभागितामा अभिवृध्दी ।	पटक	१	१	१	१	१	५		
२५	उपचारात्मक सिकाइ तथा सिकाइ निरन्तरताका लागि क्रियाकलाप ।	पटक	१	१	१	१	१	५		
२६	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाहरुका लागि क्रमिक सिकाइ रणनीतिका आधारमा र कक्षा ४ र ५का बालबालिकाका लागि निरन्तर बिद्यार्थी मूल्याँकन सहित पठनसिपमा आधारित एवम कक्षा ६ देखि ८ सम्मका	पटक	निरन्तर							

	बालबालिकाका लागि प्रबिधि मैत्री सिकाइ सञ्चालन									
२७	प्रारम्भिक कक्षाका सबै बालबालिकाहरुको प्रारम्भिक पहिचान गरी सोही अनूसारको सिकाइ सहयोग सहजीकरणको प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
२८	पालिका तथा बिद्यालय स्तरीय अभिभावक सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन गरिने,	पटक	१	१	१	१	१	५		
२९	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाका लागि पढाइ तथा सिकाइ सिप बिकासका लागि पालिका स्तरीय पढाइ मेला तथा प्रतियोगिता सञ्चालनमा गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	५		

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचयः

विद्यालयको पुनःसंरचना भएसँगै हाल कक्षा ९ देखि १२ सम्मको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा भनिन्छ ।नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहको शिक्षा पूर्ण रुपमा नि:शुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ । यो शिक्षा अनिवार्य तथा पूर्ण नि:शुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकहरुलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने पूर्ण दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ । संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्को तर्फ संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको साझा अधिकार क्षेत्र भित्र रहने व्यवस्था रहेको छ । संविधानका उल्लेखित प्रावधानहरुले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय र नि:शुल्क शिक्षा सुनिश्चित गर्ने एकल तथा साझा अधिकारका रुपमा तिनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश गरेको छ। शिक्षा ऐन २०२८ ले कक्षा ९-१२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षाको रुपमा लिएको छ । अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकालाई कक्षा १-८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि सिकारुको रुचि,आवश्यकता र क्षमताका आधारमा माध्यमिक तहमा परम्परागत, प्राविधिक तथा साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अवसर प्रदान गर्नु पर्छ । माध्यमिक तहको शिक्षाको प्रमुख लक्ष्य भनेको दक्ष, शिर्जनसिल, आदर्श, सिपयुक्त तथा प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गर्नु हो । साथै उच्च शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा प्राप्त गर्नु तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्नु पनि माध्यमिक शिक्षाको उद्देश्य रहेको छ। त्यसैले यो तहको शिक्षालाई व्यवसायिक, गुणस्तरीय, रोजगारमूलक, सीपमूलक, जीवनोयोगी र उत्पादनमूलक बनाउनु पर्दछ । आधारभूत

तहमा प्राप्त गरेको भाषिक तथा गणितीय सीपको उपयोग गरी आफ्नो रुचि, आवश्यकता, क्षमता तथा दक्षताको आधारमा सिकारुले साधारण शिक्षाको लक्ष्य लिई विभिन्न विषय र क्षेत्रमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप हासिल गरी भविष्यमा आय-आर्जनको मार्ग सुनिश्चित गर्ने भन्ने उद्देश्य माध्यमिक तहको शिक्षाले गर्नु पर्दछ । यस म्याङलुङ नगरपालिकाले माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सीपमूलक, रोजगारमूलक, निःशुल्क, वालमैत्री, प्रविधिमैत्री र समावेसी गराउने लक्ष्य लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

म्याङलुङ नगरपालिका भित्र हाल जम्मा संस्थागत ५ र सामुदायिक ६ गरी जम्मा ११ वटा माध्यमिक विद्यालयहरु सञ्चालित छन् । कतिपय माध्यमिक विद्यालयहरुमा स्वीकृत स्थायी दरबन्दी छैनन् । तसर्थ ति विद्यालयहरुमा स्वीकृत दरबन्दी नभएर प्रस्तावित अवस्थामा रहेका छन् । यस पालिकामा माध्यमिक विद्यालय साधारण धारका मात्र छन् । यस नगरपालिकाको माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) मा जम्मा ६८१ जना विद्यार्थी रहेका छन्, जसमा ३२३ छात्रा र ३५८ छात्र रहेका छन् । माध्यमिक तहका प्रस्तावित विधालयमा हालसम्म पुरा स्वीकृत दरवन्दि नभएकोले कक्षा सञ्चालनमा ठूलो अवरोध सिर्जना भएको छ जसको कारणले गर्दा शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नमा समस्या देखिएको छ । शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक अवस्थामा आधारित असमानताहरु रहेका छन् । मैत्रीपूर्ण भवन र प्रविधियुक्त शैक्षिक सामग्री प्रर्याप्त छैन । सबै विद्यालयमा प्रविधिमा जानकार जनशक्ति छैन। विशेष आवश्यकता भएका वालवालिकाका लागि खासै व्यवस्था गरिएको छैन । कमजोर आर्थिक अवस्थाबाट माध्यमिक विद्यालय संञ्चालन भएका छन् ।

३.३.३. उद्देश्यहरु

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चीत गरी गुणस्तरमा सुधार गर्नु ।
- विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधारगरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु।
- माध्यमिक शिक्षामा खुदभर्ना तथा टिकाउ दर बढाउनु र कक्षा छोड्ने तथा दोहोर्याउने दर घटाउनु ।
- माध्यमिक तहका शिक्षकहरुलाई पेशागत क्षमता विकासगरि शिक्षण सिकाइ गुणस्तरीय बनाउनु ।
- माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु।
- माध्यमिक तहमा शिक्षण सिकाईलाई प्रविधीमैत्री बनाउनु ।
- सिकाईलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गर्नु र प्राविधिक तथा व्यवहार कुशलसीप (Soft Skill) लाई एकीकृत गरी सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।

३.३.४ रणनीतीहरु-

- योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिक कार्यहरु अवलम्बन गरिनेछः-
- विद्यालय नक्शाङ्कन मार्फत सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न माध्यमिक विद्यालयहरूलाई पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गरीनेछ ।
- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र समावेशी सहभागितामा पहुँच सुनिश्चित गर्न क्षमता विकास गरिनेछ ।
- माध्यमिक तह सञ्चालित प्रस्तावित विद्यालयहरुमा विद्यार्थी अनुपातको आधारमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गरिनेछ ।
- प्रत्येक विद्यालयको शिक्षण सिकाईमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सुदृढ गरिनेछ ।
- विद्यालयको छुट्टै प्रशासनिक काम गर्न ऐन-नियममा आधारित जेष्ठ, योग्यताप्राप्त र क्षमताका आधारमा प्र.अ.को व्यवस्थापन गरीनेछ ।
- विद्यालयको भौतिक र शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयहरुलाई बालमैत्री बनाइनेछ ।
- यस नगरपालिकाभित्र रहेका कम्तिमा २ वटा माध्यमिक विद्यालयहरुमा कक्षा ९-१२ मा प्राविधिक धारको शिक्षा सञ्चालन गर्न आवश्यक पूर्वाधार विकास गरिनेछ ।
- कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आकर्षण बढाउन उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरिनेछ ।
- आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण,समायोजन र स्वयंसेवक शिक्षक व्यवस्थापन गरिनेछ।
- स्थानीय तहसँग आवश्यक परामर्श र सहकार्य गरी विद्यालय शिक्षालाई दैवी प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशिल वनाउने योजना तयार गरि विद्यालयहरुमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- माध्यमिक विद्यालय शिक्षादेखि नै विज्ञान प्रविधि, ईन्जिनियरिङ्ग, कला र गणित शिक्षा जस्ता विषयहरुको सिकाईलाई अन्तर-सम्वन्धित गर्दै लगिनेछ ।

३.३.५. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि-

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।
- सवै माध्यमिक विद्यालयहरुले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने ।

नतिजा

- माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्दा सिकारुले न्युनतम सिकाई उपलव्धि हासिल गरेको हुने ।
- माध्यमिक तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको शिक्षा व्यवस्थित र विस्तारित भएको हुने ।
- विद्यालयको प्रशासनिक काम गर्न योग्य र सक्षम प्र.अ. को व्यवस्था हुने ।
- विद्यालय शिक्षामा प्रविधीको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज प्रयोग र उचित सिकाई वातावरणको निर्माण भएको हुने ।
- माध्यमिक तहमा जनशक्तिको क्षमता विकास गरि गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुने ।
- सबै बालबालिकाको न्युनतम सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि भएको हुने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने ।
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उच्चतम प्रयोग र सामग्री व्यवस्थापनमा प्रविधिको समुचित प्रयोग भै दिगो सिकाई वातावरणको निर्माण भएको हुने ।
- सबै बालबालिकाहरुलाई निःशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गराई खुद भर्ना दर र टिकाउ दरमा वृद्धि हुने तथा कक्षा छाड्ने र कक्षा दोहोर्याउने दरमा कमि आउने ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा विषयगत रुपमा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात अनुसार वितरण गरिएको हुने ।

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	४८५	४८५	५००	५५०	६००	६५०
२	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	४०८	४०८	४५०	५००	५५०	६००
३	विज्ञान विषयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	१९	१९	२३	२४	२५	२६
४	न्यूनतम सिकाइ सबलीकरण मापदण्ड(MEC) पूरागरेका माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	२		१	१	१	१

३.३.७ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रस	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिकलक्ष्य- पहिलो ५ वर्ष						बाँकी ५ बर्षको लक्ष्य	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण	केन्द्र	१	१	१	१	१	५		
२	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५		
३	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर							
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसार बस व्यवस्थापन	वटा	१	१	१	१	१	५		
५	सरोकार पक्ष बिच समन्वय, छलफल र अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	आवश्यकता तथा लागत सहभागिताको आधारमा भौतिक पुर्वधार काकार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर,	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		

	शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबारा, खाजा घर)									
७	विद्यालयलाई शैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम	पटक	निरन्तर							
८	विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा प्र.अ तथा शिक्षकलाई सहयोग	पटक	निरन्तर							
९	प्रारम्भिक कक्षाको शिक्षणका क्रमिक सिकाइ रणनीतिको निरन्तरता सहित प्रविधिमैत्री तथा बालमैत्री शिक्षण सिकाइका लागि शैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	बाल समुह गठन ,क्षमता विकास र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	माध्यमिक शिक्षक तथा कर्मचारीलाई पेशागत तथा प्रविधि सम्वन्धि तालिम सञ्चालन	जना	२६	६	६	६	७	३१		
१२	विद्यालय स्तरीय तथा पालिका स्तरीय पढाइ प्रतियोगिता / पढाइ उत्सब सहित शैक्षिक प्रदर्शनी तथा मेला सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
१३	उत्कृष्ट विद्यालयको प्र.अ. तथा शिक्षक सम्मान कार्यक्रम	जना	२	२	२	२	२	१०		
१४	विद्यालयको शि.अ.संघ वि.ब्य.स.को टिमको क्षमता विकास कार्कक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१५	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पुर्ण कार्यान्वयनमा सहयोग	पटक	निरन्तर							

१६	शिक्षकको क्षमता विकासको लागि माग र आवश्यकताको आधारमा तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
१७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
१८	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामाएकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५		
१९	प्राविधिक धारका विद्यालय स्थापना र संञ्चालन	संख्या		१		१		२		
२०	शैक्षिक अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२१	अतिरिक्त/सह-क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	२	२	२	२	२	१०		
२२	विद्यालयगत अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
२३	विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना	संख्या	१	१	१	१	१	५		
२४	ICT ल्याव स्थापना	संख्या	१	१	१	१	१	५		
२५	पुस्तकाय स्थापना	संख्या	१	१	१	१	१	५		
२६	अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२७	मा.वि. शिक्षक १ ल्यावटप साझेदारी कार्यक्रम	जना	७	६	६	६	६	३१		

३.४ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा

३.४.१ परिचय

नेपालको सन्दर्भमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अपरिहार्य विषयको रुपमा रहेको छ । यसलाई वर्तमान मागको रुपमा नलिई आवश्यकताको रुपमा लिईएको छ । आम जनमानसमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा जोड दिनुपर्छ भन्ने अवधारणाको विकास भइसकेको छ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सरकारले नै सञ्चालन गर्नुपर्ने र उत्पादित जनशक्तिलाई सरकारले नै रोजगारी दिनुपर्ने मान्यता पनि अघि सारिएको छ । विद्यालय शिक्षा कक्षा १ देखि १० सम्म प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिनु बढि उपयुक्त र सान्दर्भिक देखिन्छ । नेपाल सरकारको निर्णय र स्वीकृत ऐन,नियम तथा निर्देशिका बमोजिम प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा सामुदायिक विद्यालयहरुमा पनि सञ्चालन गर्ने अवधारणा अगाडि सारियो । शिक्षा मन्त्रालय तथा शिक्षा विभाग मार्फत सामुदायिक विधालयमा कक्षा ९ बाट प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने निर्णय वि.सं.२०६८ सालमा गरेको थियो । सोहि निर्णयानुसार २०७० सालदेखि कक्षा ९ मा प्राविधिक शिक्षाको ९९ वटा विद्यालयहरुमा पठनपाठन प्रारम्भ भयो । तत्पश्चात २०७२ सालदेखि ९३ वटा सामुदायिक विद्यालयहरुमा कक्षा ११ मा प्राविधिक शिक्षाको पठनपाठन शुरु भयो । यस अन्तर्गत ईन्जिनियरिङ्ग तर्फ सिभिल, इलेक्ट्रिकल कम्प्युटर र कृषि तथा पशु विज्ञान तर्फ वालिविज्ञान र पशुविज्ञान कार्यक्रम सञ्चालनमा छन् । विद्यालय शिक्षामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको व्यवस्थावाट कार्यमूलक,व्यवहारिक, प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीपयुक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी विश्व श्रम वजारमा सहज प्रवेशको सम्भावना बढाउन तथा रोजगारीको सुनिश्चितता प्रदान गर्न शैक्षिक उत्पादनको गुणात्मकता वृध्दिका लागि सामुदायिक विद्यालयहरुमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन गर्नु नितान्त जरुरी रहेकोछ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

हरेक देशमा दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्दछ,मूलुकको भौतिक, शैक्षिक राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक तथा औद्योगिक विकासका लागि योग्य र दक्ष जनशक्तिको जरुरी पर्दछ । हालसम्म यस नगरपालिकाभित्र रहेका कुनै पनि विधालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारका कक्षाहरु सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । यसको मुख्य कारण प्राविधिक दक्ष जनशत्तिको अभाव तथा व्यवस्थित र सुविधाजनक भौतिक व्यवस्थापनको समस्या रहेको देखिन्छ । तथापी विश्व बजारको माग र प्रतिस्पर्धात्मक युग भएको हुदाँ हरेक माध्यमिक विधालयहरुमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा उपलव्ध गराउन अपरिहार्य रहेको छ ।

३.४.३ उद्देश्यः

- प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारका विद्यालय स्थापना गर्न संस्थागत विकास तथा सुदृढिकरण गर्न ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको पूर्वाधार विकास गरि दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्न ।
- शिक्षालाई प्राविधिक तथा रोजगारमुलक रुपमा प्रदान गरि व्यावसायिक तथा आत्मनिर्भर जनशक्ति निर्माण गर्ने ।

३.४.४ रणनीतिहरु

- प्राविधिक धारको पढाइका लागि अभिप्रेरित गरि पढ्दै कमाउदै गरिने कार्यक्रमहरु सन्चालन गर्ने ।

३.४.५ प्रमुख उपलव्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार सहितको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुने ।
- दक्ष तथा रोजगारउन्मुख जनशक्ति तयार भएको हुने ।
- आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन हुने ।

नतिजा

- सुरक्षित र सुचना प्रविधिमैत्री भौतिक पूर्वाधार सहितको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुने ।
- यस नगरपालिकामा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन स्थायित्व तथा सुदृढिकरण भएको हुने ।
- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको अवसर लाभग्राहीहरुले आफनै स्थानीय तहमा सहज र सरल रुपमा प्राप्त गरेको हुने ।
- स्वावलम्बी तथा आमत्मनिर्भर जनशक्ति उद्पादन हुनेछ ।

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	०८१/ ८२	०८२/ ८३	०८३/ ८४	०८४/ ८५	०८५/ ८६
१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	०	-	२०	३०	४०	५०
२	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	०	-	१५	२०	२५	३०
३	विज्ञान विषयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	-	-	-	-	-	-
४	न्यूनतम सिकाइ सबलीकरण मापदण्ड(MEC) पूरा गरेका माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	६	२	२	१		

३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य दोस्रो ५ वर्ष	भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	प्राविधिक तथा व्यवसायिक सम्वन्धन र अनुमति	पटक	-	१	-	-	१			
२	सुरक्षित किसिमको पूर्वाधार विकास तथा निर्माण	संख्या	१	-	-	१				
३	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको लागि विद्यालय सञ्चालन	संख्या	-	१	-	-	१			

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

३.५.१ परिचय

शिक्षा कोक्रोबाट शुरु भएर चिहानमा पुगेर अन्त्य हुन्छ।कुनै पनि मानिस जन्मिए पछि नमरुन्जेलसम्म अनौपचारिक, अनियमित हुदै औपचारिक प्रक्रियाबाट जिवन जगत र वातावरणसँग समयानुकुल विभिन्न अनुभवहरु हासिल गरी नयाँ नयाँ ज्ञानसीप सिकिरहेको हुन्छ। निश्चित उमेर समुहले समयको परिधि भित्र रहि निश्चित विषयबस्तु र निश्चित स्थानमा लिइको औपचारिक ज्ञान सिपलाई मात्र सिकाई मान्ने हाम्रो चलन रहेको छ।तर मानिसले हरसमय केहि न केहि कुरा सिकिरहेको हुन्छ र मानिस जीवनभर नयाँ नयाँ ज्ञानसिपको खोजिमा रहन्छ। यसरि जिवनभरको सक्रियतापुर्ण सिकाईलाई ब्यवहारिक बनाउनकोलागि समृद्द र सभ्य समाजको निर्माणका लागि औपचारिक तथा निरन्तर सिकाई आवश्यक छ। विविध कारणले औपचारिक शिक्षाको मुल प्रवाहबाट वञ्चित भएका मानिसलाई जीवनपर्यन्त सिकाईकालागि म्याङलुङ नगरपालिकाले अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाईलाई नगर शिक्षा योजना २०८२-२०८६ मा प्राथमिकतामा राखेको छ। अनौपचारिक शिक्षा औपचारिक शिक्षाको जननि हो तसर्थ जीवन उपयोगी ज्ञान र सीप हासिल गर्नको लागि औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षाको आवश्यकता पर्दछ । निश्चित समय सिमा भित्र सिकेका ज्ञानले मानिसको जिवनलाई सार्थक बानउन सक्दैन। समुदायमा बसोबास गरेका विभिन्न उमेर योग्यता क्षमता भएका हरेक अन्तरनिहित प्रतिभाहरुको माध्यमबाट समेत अनौपचारिक शिक्षा हासिल गर्न सकिन्छ र उक्त शिक्षा हासिलका लागि राज्यले नै लगानी गरेको हुन्छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

म्याङलुङ नगरपालिका भित्र रहेका अनौपचारिक शिक्षा तथा विगतका समयमा नै प्रौढ शिक्षा संचालन भएको साथै यस पालिका भित्र ५ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालनमा रहेका छन् जसले अनौपचारिक शिक्षा निरन्तर सिकाईका बारेमा कार्य गर्दै आएका छन् ।

३.५.३ उद्देश्यहरु

- म्याङलुङ नगरपालिकालाई साक्षर नगर पालिकाको रुपमा विकास गर्ने
- सबै नागरिकलाई समाबेशी र समतामुलक साक्षरता र निरन्तर सिकाईको अवसर सिर्जना गर्ने
- औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित भएका सम्पुर्ण नागरीककालागि जिवन पर्यन्त शिक्षा सुनिश्चित गर्ने
- शिक्षा प्राप्त गर्न नसकेका व्यक्तिहरुलाई खुला शिक्षाको माध्यमबाट शिक्षा प्रदान गर्ने
- अनौपचारिक तथा निरन्तर सिकाईको माध्यमबाट आजिवन सिकाई सँस्कृतिको विकास गर्ने
- म्याङलुङ नगरपालिका भित्रका सम्पुर्ण उमेर समुह अनुसारका नागरीकलाई कार्यमुलक साक्षरता अभिबृद्दि गराई पढ्ने बानिको विकास गर्नु
- औपचारिक रुपमा शिक्षा लिन विद्यालय जान नसकेका तथा शारिरीक रुपमा अपाङ्गता भएका ब्यक्तिको लागि व्याबहारिक र सिपमुलक शिक्षा प्रदान गरी मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम नागरीक बनाउने
- औपचारिक अनौपचारिक तथा अतिरिक्त शिक्षा बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी योग्यताको सक्षमता (equivalency) गतिशिलता (mobility) पारगम्यता (permeability) सुनिश्चित गर्दै राष्ट्रिय योग्यता प्रारुपमा आधारित शिक्षा प्रणालीको विकास गर्नु
- अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाईका लागि एकिकृत प्रणालीमा आधारित संस्थागत सुदृढिकरण गर्नु
- सामुदायिक सिकाई केन्द्रको स्थापना विकास र विस्तार गर्नु

- विज्ञ समुह निर्माण गरी अनौपचारिक तथा निरन्तर सिकाई र सिकाई संस्कृतिको अवधारणा पत्र तयार पर्नु ।

३.५.४ रणनीति

- अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउन सार्वजनिक स्थानमा सन्देशमुलक सामग्रीको लेखन
- रेडियो, टेलिभिजन, भर्चुअल, नेटवर्क, मोवाईल एप्लिकेशन तथा अन्य विद्युतिय सामग्रीको माध्यमबाट सिकाईलाई दिगो बनाउन साक्षरता तथा जीवनोपयोगी र सिपमुलक कार्यक्रम उत्पादन गरी दुर शिक्षा तथा घुम्ति शिक्षा सञ्चालन तथा प्रशारण गर्ने
- सामुदायिक सिकाई केन्द्र विद्यालय नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभाबक लगायत अन्य साझेदारहरु परिचालन गरी साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने साथै स्वयंसेवक परिचालन गर्ने
- पठन संस्कृतिको विकासका लागि सामुदायिक सिकाई केन्द्र विधुतीय पुस्तकालय सामुदायिक वाचन केन्द्रको स्थापना तथा स्तरिकरण गरी सिकाई स्रोत केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने
- मौलिक एवं परम्परागत ज्ञान सिपको पहिचान संरक्षण संबर्धन आधुनिकीकरण एवं हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन
- राष्ट्रिय योग्यता प्रारुप अनुरुपको औपचारिक, अनौपचारिक, अतिरिक्त शिक्षा वीच सक्षमता कायम गराउन मापदण्डको विकास गराउने
- सिकारुको आवश्यकता अनुसारका डिजिटल सामाग्रीको विकास गराउने
- उमेर अनुसारको विविध सिपमुलक तालिम तथा गोष्ठी संचालन गर्ने

३.५.५ उपलब्धि, नतिजाहरु, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- सम्पुर्ण औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित भएका नागरिकहरुका लागि समयानुकुलको अनौपचारिक तथा निरन्तर सिकाई र जिवनपर्यन्त जीवनोपयोगी र सिपमुलक सिकाईको अवसर प्राप्त हुने ।

नतिजा

- साक्षर म्याङलुङ नगरपालिकाको रुपमा विकास हुने
- लक्षितबर्ग तथा समुदायमा सिकाईको अवसर सिर्जना हुने
- अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाईको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत ब्यबस्था तयार भई कार्य संचालन हुने
- सामुदायिक सिकाई केन्द्रको विकास र विस्तार हुने
- विज्ञ समुहको निर्माण गरी अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी अवधारणा पत्र तयार हुने
- जिवनोपयोगी र सिप मुलक सिकाईका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्य सामग्री तयार हुने
- उत्पादनशिल र प्रतिष्पर्धी जनशक्तिको निर्माण हुने ।

३.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप	ईकाई	भौतिक लक्ष्य(वर्ष ५)					**भौतिक लक्ष्य दोस्रो ५ वर्ष**	भौतिक लक्ष्य वर्ष १०	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	निरक्षरहरुको विवरण सङ्कलन	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	साक्षर पालिका घोषणा	वडागत	२	२	२	२	२	१०		
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रको संचालन र व्यवस्थापन	वडागत	१	१	१	१	१	५		
४	पुस्तकालय तथा सामुदायिक वाचनालय केन्द्र संचालन	वडागत	१	१	१	१	१	५		
५	सामुदायिक सिकाई केन्द्रमा प्रविधीको विकास	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५		

६	सिकाई केन्द्रको अन्य संघ सस्थासंग सहकार्य	निरन्तर	निरन्तर							
७	सिकाई सामाग्रीको विकास	पटक	निरन्तर							
८	विज्ञ समुहको निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	परिचालक ब्यबस्थापन तथा क्षमता विकास	वडा गत	१	१	१	१	१	५		
१०	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको अभिमुखीकरण	केन्द्र	१	१	१	१	१	५		
११	साक्षरतार र निरन्तर शिक्षामा सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५		
१२	सामुदायिक सिकाई केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५		
१३	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री व्यवस्थापन	केन्द्र	१	१	१	१	१	५		
१४	प्रत्येक स्थानीय तहमा एउटा तथा स्थानीय मागका आधारमा वडाहरूमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना/ अध्यावधिक गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५		
१५	आजीवन सिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डीकृत तथ्याङ्कको डाटावेस तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद ४ : अन्तर सम्बन्धित क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक सिकाइ सामग्री तथा मूल्यांकन

मानिसको जीवनयापनका क्रममा आवश्यक पर्ने आधारभूत अनिवार्य तथा ऐच्छिक आवश्यता पुरा गर्न, समस्याहरुलाई समाधान गर्न, बाधा अवरोधहरु हटाउन, जीवनस्तरलाई समायानुकुल बनाउन आवश्यक पर्ने विभिन्न किसिमका ज्ञान, सिप, दक्षता र क्षमताको बिकास गर्न निर्माण गरिने ब्यवस्थित दस्तावेज नै पाठ्यक्रम हो । पाठ्यक्रमको क्षेत्र अत्यन्तै ब्यापक हुने हुँदा समग्रमा यो एक मार्गदर्शन हो । शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । पाठ्यक्रम निर्माणका आधारका रुपमा सामाजिक शक्तिहरु ज्ञानको प्रयोग मानवीय वृद्धि र विकास, सिकाई प्रकृया र प्रविधीलाई लिने गरिन्छ । पाठ्यक्रमले मानव जीवनका समस्या तथा संकटलाई दुर गर्न र नयाँ वातावरणमा समायोजन हुनको लागि योग्य बनाउन प्रयत्न गर्दछ। यसले मानवीय मूल्य मान्यता शैक्षिक तथा सामाजिक जीवन दर्शन समकालिन समाजका वास्तविकताहरु सिकाईका प्रकृया तथा बिषय बस्तुहरु पाठ्यसामग्रीहरु विधी, पद्धति, क्रियाकलाप तथा मूल्याङ्कनका प्रकृयाहरुलाई समेत समेटेर वालवालिका तथा सिकारुका आवश्यकतालाई निदान गर्ने गरी योजनाको विस्तृत स्वरुपलाई समेट्ने कार्य गर्दछ । त्यसैले पाठ्यक्रमलाई एक बृहत दस्तावेजको रुपमा लिइन्छ । पाठयक्रमको बिकास र कार्यान्वयन प्रविधिक कार्य भएकाले यसको उचित किसिमको प्रयोगले मात्र व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको आवश्यता र पाठ्यक्रमको उद्देश्यहरु पूरा हुन सक्छ । पाठ्यक्रमको निर्माण तथा दस्तावेजिकरण गर्दा सामाजिक मूल्य मान्यता र ब्यबहारलाई सान्दर्भिताका आधारमा आत्मसात गर्न विभेद रहित समतामुलक र समावेशी दृष्टीकोण अनुसार ब्यबहार गर्न आफ्नो र अरुको कर्तब्य प्रति सचेत रहन र सिर्जनात्मक तथा तथ्यपरक ढङगबाट सोच्न र निर्णय गर्न सक्ने व्यवहारको बिकास गराउने किसिमबाट अघि बढ्नु पर्दछ। त्यसैगरी पाठ्यक्रमले व्यक्ति समाज र राष्ट्रको आवश्यता सुहाँउदो ज्ञान सीप प्रदान गरेमा यसको कार्यान्वयन सहज र प्रभावकारी हुनुका साथै समन्वय र सहकार्यको बिकास हुन्छ । पाठ्यक्रमले राष्ट्रिय, तहगत र कक्षागत उद्देश्यहरु अनुसार कुन कक्षामा के कस्ता बिषयवस्तुहरु सिकाउने कुरा मात्र नभइ के कसरी सिकाउने भन्ने कुराको मार्गदर्शन गर्नुका साथै सिकाउने तौर-तरिका र मूल्याङ्कन प्रकृया समेतको खाका निर्दिष्ट गर्नु पर्दछ।

४.१.१ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकाले हालसम्म नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रमको प्रयोग गरी आएको छ । त्यहि पाठ्यक्रमको स्थानीय पाठ्यक्रम अंश अन्तर्गत स्थानीय भाषा, धर्म, संस्कृति, परम्पराका साथै सामाजिक, आर्थिक, ऐतिहासिक जस्ता विषयवस्तुहरु समेटेर स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरी कक्षा-१ दखि कक्षा-८ सम्म कार्यान्वयनमा ल्याइसकेको छ। स्थानीय विषयले वालवालिकाहरुलाई आफ्नो परिवेशको बारेमा ज्ञान तथा सीप प्रदान गरी उनिहरु भित्र रहेका अन्तरनिहित प्रतिभा प्रस्फुटन गर्न मद्दत पुर्याउनुका साथै यो

नगरपालिकाको ऐतिहासिकता र समग्रता झल्काउन सहयोग गर्नेछ। आधारभूत तह कक्षा १ देखि ३ मा निरन्तर बिद्यार्थी मुल्याङ्कन प्रणाली मार्फत उदार कक्षोन्नतीको नीति अनुसार मूल्याङ्कन र कक्षा ४-८ मा ५० प्रतिशत निर्माणात्मक र ५० प्रतिशत निर्णयात्मक मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाइएको छ ।

४.१.२ उद्देश्य

- यस योजनामा पाठ्यक्रम तथा मूल्यांकन सम्वन्धि निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखिएको छ-
- सिकाईलाई दैनिक जीवनसँग सम्वन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्वन्धित गरि सिकाइ-क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।
- सिकारुका सिकाई समस्या समाधान उन्मुख निरन्तर आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यांकन पध्दतिको व्यवस्था गर्नु ।

४.१.३ रणनीति

- उद्देश्यहरु हासिल गर्नका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरु अवलम्वन गरिनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समय सापेक्ष सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी वनाइ समृध्द नगरपालिका निर्माणका लागि सक्षम र प्रतिष्पर्धी नागरिक तयार गर्न पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्यांकनमा आधारित बनाइनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयनका लागि सम्वद्ध सरोकारवालाहरु परम्परागत ज्ञानका दाता तथा अनुसन्धाता आदिको सक्रिय सहभागितामा अभिवृद्धि गरिनेछ र यसका लागि विद्यालयहरुलाई सक्षम बनाईनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत विपद् व्यवस्थापन तथा प्रकोप व्यवस्थापन जस्ता विषयवस्तु समावेश गरि महामारी तथा संकट व्यवस्थापन र न्यूनिकरण गर्न प्रारम्भिक कक्षाहरुदेखि नै वालवालिकाहरुलाई सक्षम वनाउँदै लगिनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत यस नगरपालिकाको धार्मिक,ऐतिहासिक,सांस्कृतिक, पर्यटकिय, सामाजिक अवस्थाका बारेमा साना कक्षाहरुबाट नै व्यवस्थित गरिनेछ ।
- यस नगरपालिका भित्रका विधालयहरुमा सूचना सञ्चार तथा प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाईका लागि अत्यावश्यक पूर्वाधारको विकास र त्यसको उचित प्रयोग गरिनेछ ।
- शिक्षण सिकाइलाई वालकेन्द्रित, लैगिंक, अपांगमैत्री बनाई सहभागितामूलक अन्तरक्रियात्मक समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- यस पालिकाभित्रका सबै विधालयमा शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सन्दर्भ सामाग्री र स्व-अध्ययन सामग्रीको उपलव्धतालाई सर्वसुलभ बनाइनेछ ।

- विभिन्न महामारी दैवी प्रकोप तथा संकटका समयमा वैकल्पिक सिकाइका आधारमा शिक्षण सिकाइको शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनिकरण गरिनेछ ।
- परीक्षा प्रणालीलाई समयसापेक्ष बनाई मूल्यांकन विधिलाई वैज्ञानिकीकरण गरिनेछ ।
- निरन्तर विधार्थी मूल्यांकन प्रणालीलाई प्रभावकारीताका साथ प्रयोग र कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- आधारभूत तहको परीक्षा र मूल्यांकन प्रणालीलाई निरन्तर, आवधिक तथा प्रयोगात्मक तरिकाबाट अवलम्वन गरिनेछ ।
- पाठ्यक्रमको समयसापेक्ष अभिमुखिकरण तथा पुनर्ताजगी तालिमको व्यवस्था गरिनेछ।

४.१.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा

उपलब्धी

- विधालय तहमा रहेका आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्यांकन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनमा उपयोगी सीपहरु समावेश हुने ।
- स्थानीय कला, संस्कृति, इतिहास, भाषा, परम्परा, सीप, ज्ञान तथा सकारात्मक सोच भएको निरन्तर सिकाईप्रति प्रतिवद्ध र रोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

- पाठ्यपुस्तक बिनाको स्थानीय पाठ्यक्रम सहज र प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्ने।
- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा १-५ मा आवश्यकतानुसार मातृभाषा र स्थानीय भाषा प्रयोग गरि सिकाइ सहजिकरण हुने ।
- सिकाइको अभिन्न अंगको रुपमा पाठ्यक्रम र मूल्यांकन रहने ।
- शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप वालमैत्री, अपांगमैत्री तथा स्थानीय सन्दर्भ सापेक्ष प्रभावकारी हुने ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा सुधार अनुसन्धानमा आधारित हुने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विधार्थीको मूल्यांकनका लागि सिकाइ उपलब्धि फाराम अनिवार्य उपलब्ध हुनु पर्ने।

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय सङ्ख्या	२६	२६	२६	२६	२६	२६
२	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	५	५	५	५	६
३	स्थानीय भाषामा कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालय	६	१	१	१	१	१
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	२६	२६	२६	२६	२६	२६
५	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलतासम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१

४.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्यः

क्र.स.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य ५ बर्ष						भौतिक लक्ष्य १० बर्ष	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा		
१	नयाँ पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षक तालिम तथा सहायता प्रणाली मार्फत् शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	आवश्यकताका आधारमा विषयगत प्रयोगशाला,	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६		
३	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण ,विकास र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१		
४	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री प्रयोग	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६		

५	कक्षा १ देखि ३ सम्मको पठनसीप तथा गणितीय सीप विकासको लागि शिक्षक तथा विद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामग्रीहरु सहितको छापायुक्त कक्षाकोठा ब्यवस्थापन सञ्चालन	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६		
६	निरन्तर विद्यार्थी मुल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन	विद्यालय	निरन्तर							
७	एकीकृत पाठ्यक्रमको प्रवोधिकरण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	मुल्याङ्कन प्रणालिमा सुधार तथा कक्षा ३,५,८ मा स्तरिकृत परिक्षा सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	कक्षाकोठामा आधारित कक्षा पढाइ तथा सीप परिक्षण सञ्चालन	पटक	निरन्तर							
१०	सिकारुको सिकाइ उपलब्धिप्रति जवाफदेही बनाई गुणस्तर सुधारकालागि शिक्षक संग कार्य सम्पादनमा आधारित करार सम्झौता	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	मूल्याङ्कन तथा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाइ व्यवहारमुखी बनाउन तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	५			
१२	स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यपुस्तक निर्माण	कक्षा	१-३	४ र ५	६	७	८			

४.२ शिक्षक ब्यवस्थापन तथा विकास

शिक्षकलाई शिक्षाको लक्ष्य एवम् उद्देश्य हासिल गर्न तथा शिक्षा योजनालाई कार्य रूपमा बदल्ने अनिवार्य मानवीय स्रोतका रुपमा लिनु पर्दछ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशा प्रति उत्प्रेरित, समर्पित,प्रतिबध्द र विद्यार्थीको सिकाइ प्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ ।शिक्षामा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शन र विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकरात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन जरुरी हुन्छ ।शिक्षक व्यवस्थापन र विकासले शिक्षकको प्राप्ती, शिक्षक विकास, शिक्षकको समुचित उपयोग र शिक्षक सम्भार लगायतका विस्तृत पक्षहरू समेटेको हुन्छ । नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समानता, सान्दर्भिकता, सुशासन प्रवर्ध्दनका लागि विगतमा संचालित विभिन्न योजना परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई प्राथमिकता राखी कार्यक्रम सञ्चालन गरेको पाइन्छ ।

वर्तमान अवस्थामा शिक्षक सेवामा प्रवेश गर्नको लागि उपयुक्त जनशक्ति तयार पार्ने काम विश्वविद्यालय तथा विद्यालयहरूले गरिरहेका छन् । शिक्षक सेवामा प्रवेश गर्नका लागि आवश्यक पर्ने अध्यापन अनुमतिपत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन गर्ने, रिक्त दरबन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका लागि परीक्षा संचालन गर्ने, नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक बढुवा सम्बन्धी कार्य शिक्षकसेवा आयोगले गर्दै आएको छ। आयोगबाट सिफारिस भइ आएका शिक्षकहरूलाई स्थायी नियुक्ति पत्र दिने काम शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइले र पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय तहले गर्दै आएका छन् । अस्थायी तथा करारमा शिक्षक नियुक्ति भने सम्बन्धित विद्यालय वा स्थानीय तहबाट हुने गरेको छ । विद्यालयको निजी स्रोतका शिक्षक नियुक्ति गर्ने, शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने कार्य सम्वन्धित विद्यालयहरूले गर्दै आएका छन् । यसका अलवा शिक्षक दरवन्दी कम भइ पठनपाठमा प्रतिकूल प्रभाव परेका विद्यालयको हकमा स्थानीय तहहरूले आफैले आर्थिकस्रोत व्यहोर्ने गरी शिक्षक नियुक्ति गरेका छन् । राष्ट्रियरूपमा शिक्षकको पेशागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने काम शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधी मन्त्रालयले, प्रमाणीकरण तथा कष्टमाइज्ड तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार पार्ने कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले र शिक्षकको क्षमता अभिबृद्धिका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने काम प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले गर्दै आएका छन्। यसका अलावा स्थानीय तहहरूले समेत शिक्षक सहायता, शिक्षकको क्षमता अभिवृध्दि लगायतका क्षेत्रमा कार्य गर्दै आएका छन् ।

नेपालमा शिक्षक तयारी कार्यलाई वास्तविक आवश्यकता र अनुसन्धानमा आधारित बनाउन सकिएको छैन। शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र विश्वविद्यालयहरू बीच शिक्षक तयारी गर्ने कार्यमा प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य हुन सकेको छैन । त्यसैगरी देशमा विभिन्न तरिकाले नियुक्ति पाएका शिक्षकहरू जस्तै शिक्षकसेवा आयोगबाट छनौट भई नियुक्ति पाएका स्थायी शिक्षक, करारमा नियुक्त शिक्षक, राहत अनुदानमा कार्यरत शिक्षक, स्वयंसेवक शिक्षक तथा विद्यालयको निजी स्रोतबाट तलब सुविधा पाउने शिक्षक छन्।यस प्रकारका शिक्षकहरू म्याङलुङ नगरपालिका भित्र रहेका विद्यालयमा समेत विद्यमान रहेका छन् । विभिन्न

किसिमका शिक्षकहरूका सेवा शर्त र सुविधा पनि फरक-फरक छन्। शिक्षकको कार्यसम्पादन मुल्यांकन केबल बढुवा प्रयोजनको लागि मात्र भएको र यसलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सँग जोडी शिक्षकलाई विद्यार्थीको सिकाइमा जिम्मेवार बनाउने प्रयोजनमा प्रयोग गर्न सकिएको छैन ।

४.२.१ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय रूपमा शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नका लागि नेपालको पन्ध्रौं योजना(२०७६/०७७-२०८०/०८१) ले यस पेशामा अब्बल प्रतिभाहरूलाई आकर्षित गर्न विश्वविद्यालयमा उत्कृष्ट अङ्क हासिल गरेका व्यक्तिलाई सोझै शिक्षण पेसामा प्रवेश गर्न पाउने कानुनी व्यवस्था गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५९ अनुसार शिक्षक हुनका लागि शिक्षण अनुमति पत्र अनिवार्य हुनुपर्ने, स्थायी शिक्षक हुनका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परीक्षा उत्तिर्ण भएको हुनुपर्ने, बढुवाका लागि निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने र पेसाको सुरक्षा लगायतका कारणले शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका रूपमा लिइने अवस्था सुधार हुँदै गएको छ। नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षण पेशामा थप आकर्षण बढेको छ । शिक्षक सेवा आयोगद्वारा सञ्चालित परीक्षामा सम्मिलित हुने युवाहरूको उल्लेख्य उपस्थितिले यसैबाट ति शिक्षित युवाहरूको आकर्षण बढ्दै गएको पुष्टि हुन्छ । आगामी दिनहरूमा निरन्तर शिक्षक पेशागत विकास र सहयोग, पूर्वानुमान योग्य सरुवा र बढुवा प्रणाली कार्यसम्पादनमा आधारितदण्ड र पुरस्कार सम्बन्धी स्वच्छ र पारदर्शी प्रणाली अवलम्वन गर्नु वाञ्छनीय रहन्छ ।

स्थानीय स्तरमा हेर्दा समेत म्याङलुङ नगरपालिकाबाट, करार, राहत तथा स्वयंसेवक शिक्षक अनुदान कोटाको लागि गरिएको शिक्षक पदका विज्ञापनमा आबेदन पेस गर्नेहरूको उल्लेख्य सङ्ख्याले शिक्षक पेशा प्रतिको आकर्षणलाई थप पुष्टि गर्दछ । तथापी यसरी नियुक्त भएका शिक्षकहरूलाई नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका तर्फबाट पेसागत विकासका कार्यक्रममा सहभागी नगराइएको तथा यस प्रणालीबाट नियुक्त शिक्षकको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन समेत नहुने व्यवस्था भएका कारण शिक्षक सेवा आयोगबाट सिफारिस भइ नियुक्त भएका स्थायी शिक्षक भन्दा बाहेकका शिक्षकको पेसागत विकास र कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनको

सन्दर्भमा स्थानीय तहबाट उपयुक्त विधि निर्माण गर्न आवश्यक रहेको देखिन्छ । यसका अलवा नगरपालिकाले आफ्नो भूगोल भित्र रहेका मेधावी प्रतिभालाई शिक्षक पेसामा आकर्षित गर्ने नीति निर्माण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

क.शिक्षक तयारी

नेपालमा विश्वविद्यालयले सञ्चालन गर्दै आएका शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तरगतका स्नातक तथा स्नातकोत्तर तहका शैक्षिक कार्यक्रमलाई नै शिक्षक तयारी कार्यक्रम/प्राज्ञिक योग्यता र व्यावसायिक योग्यता दुवै मानिने गरिएको छ । यस प्रकारका शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्रमुख विश्वविद्यालयको रूपमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय रहेको कुरा विभिन्न शैक्षिक तथ्याङ्ले देखाएका छन । यसका अलवा कक्षा ११ र १२ सञ्चालन रहेका विद्यालयहरूले समेत शिक्षक तयारीको कार्य गर्दै आइरहेकोमा परिवर्तित पाठ्यक्रम संरचना अनुसार भविष्यमा कक्षा १२ उत्तिर्ण गरे पश्चात थप शैक्षिक तालिम प्राप्त गरे पछि मात्र शिक्षक बन्ने योग्यता पुरा हुने अवस्था आउने छ ।

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ बमोजिम आइ.एड, वि.एड. वा एम.एड.गरेपछि अध्यापन अनुमतिपत्रका लागि योग्य मानिन्छ। विश्वका विभिन्न मुलुकको अभ्यासलाई हेर्दा मुलुकमा मूल विषयमा योग्यता प्राप्त भएपछि शिक्षक तयारीका छुट्टै कार्यक्रममा सहभागी भई सो पूरा गरेपछि मात्र शिक्षकका लागि योग्य मान्ने प्रचलन पनि रहेका छन् ।शिक्षा ऐन २०२८ (संशोधन सहित) तथा शिक्षा नियमावली, २०५९ र शिक्षक सेवा नियमावली २०५७ मा भएको व्यवस्था अनुसार नेपालमा प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहका लागि शिक्षा शास्त्रमा प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण वा कक्षा १२ वा अन्य बाट प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरी १० महिने शिक्षक तालिम लिइ अध्यापन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका र माध्यमिक तहका लागि शिक्षा शास्त्रबाट स्नातक तह उत्तीर्ण वा अन्य बाट स्नातक तह उत्तीर्ण गरी एकवर्षे वि.एड. गरी अध्यापन अनुमति प्राप्त गरेका व्यक्ति मात्र शिक्षक हुन योग्य मानिन्छ । त्यसैगरी माध्यमिक तह कक्षा ११ र १२ मा अध्यापन गर्नको लागि स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरी अध्यापन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्ने प्रावधान छ । शिक्षक अध्यापन अनुमतिपत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन भने शिक्षकसेवा आयोगले गर्दै आएको छ ।

पन्ध्रौँ योजनाले शिक्षकको न्यूनतम शैक्षिक योग्यतामा पुनरावलोकन तथा आवधिक रूपमा योग्यता परीक्षण गर्ने प्रणाली स्थापना गरीने उल्लेख गरेको भएपनि यो कार्य हालसम्म हुन सकेको छैन । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ बमोजिम सबै प्रकारका विद्यालयमा अध्ययन गर्ने शिक्षकका लागि राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमताको मापदण्ड निर्धारण गरी सोको आधारमा शिक्षक तयार गर्ने र शिक्षक सक्षमताका आधारमा निरन्तर पेशागत विकास कार्य सञ्चालन गरीने उल्लेख गरेको छ । यही मापदण्डका आधारमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि

मन्त्रालय र विश्वविद्यालयहरू बीचको सहकार्यबाट विश्वविद्यालयहरूले शिक्षक तयारी कोर्स विकास गरी कार्यक्रम सञ्चालन आवश्यक देखिएको छ । यसैगरी विद्यालय तहको पाठ्यक्रम र विषयहरू हेरेर प्रवेश परीक्षा सञ्चालन गरी छनौट भएका विद्यार्थीलाई मात्र विश्वविद्यालयमा शिक्षक शिक्षा कार्यक्रम भर्ना लिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुन्छ। विश्वविद्यालयका शिक्षक तथा शिक्षा कार्यक्रम एकातिर अनुसन्धान र अभ्यास शिक्षणमा आधारित हुन नसक्नाले शिक्षण सम्बन्धी व्यावहारिक कुशलताको कमी रहेको देखिएको छ भने अर्कोतिर सीमित अवधिमा विषयवस्तु र शिक्षण सम्बन्धी विषय अध्ययन गर्न पर्ने भएकाले दुबै पक्षमा पर्याप्त सिकाइ हुन सक्ने अवस्था छ ।

देश संघीय प्रणालीमा गए सँगै विद्यालय तहको शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा अब स्थानीय तहले शिक्षक तयारीमा योजनाबध्द कार्यक्रम लागु गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

ख.शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप

बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि मुलतःकक्षाकोठामा सञ्चालन गरिने शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा भर पर्छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले पनि शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित, प्रविधिमैत्री, परियोजनामा आधारित, समूह कार्यमा आधारित तथा सामुदायिक क्रियाकलापमा आधारित बनाउन जोड दिएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा एकीकृत गर्दै प्रविधिमैत्री, व्यवहारिक र नतिजा मूलक बनाउने उल्लेख गरेको अवस्था छ । नेपालमा विगतदेखि हालसम्म संचालित विभिन्न शिक्षा योजना र परियोजना तथा कार्यक्रमले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधारल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन् । यसको फलस्वरूप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधि प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता प्रयासहरूभएका छन् ।यसै गरी चालु पन्ध्रौँ योजनाले शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी सङ्ख्या कम भएका विद्यालयमा बहूकक्षा शिक्षण व्यवस्था, कक्षा शिक्षण पद्धति मार्फत पढाइ सीप प्रवर्द्धन गर्न उपयुक्त पाठ्यसामग्री, सन्दर्भसामग्री, प्रयोगात्मक सामग्री, उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा जोड दिएको छ ।

राष्ट्रिय परिवेशमा हेर्दा आ.ब. २०७७/०७८ मा राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम मार्फत ५ अर्ब ६ करोड रुपैया विनियोजन भएको थियो । यस कार्यक्रमबाट ४ हजार २ सय ५० विद्यालयहरूमा विविध परियोजना सञ्चालनमा आएका थिए । यस कार्यक्रमबाट शिक्षण सिकाई क्रियाकलापका लागि भौतिक अवस्थाको सुधार, प्रविधीको जडान, शैक्षिक सामग्रीको उपलव्धता भएबाट आगामी दिनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलव्धीमा सुधार आउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

यस प्रकारका प्रयासका बावजुद पनि विश्वभर फैलिएको कोरोना महामारीका कारण देशका अन्य भागमा जस्तै म्याङ्लुङ नगरपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालित विद्यालयमा समेत शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप प्रभावित हुन पुगेको छ । स्थानीय स्तरमा इन्टरनेटजन्य प्रविधीको कमजोर पूर्वाधारका कारण भर्चुअल माध्यमबाट हुने कक्षा समेत सञ्चालन हुन नसकेका कारण बालवालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकार समेत सङ्कुचित हुन पुगेको छ । महामारीको अन्त्यका सम्वन्धमा कुनै अनुमान गर्न कठिन भएको कारण आगामी समयमा पनि विद्यालयमा भौतिक उपस्थितिमा र सामान्य समयावधी अनुसारको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा अवरोध आउने कुरा निश्चित छ । यस परिस्थितिमा स्थानीय स्तरमा सिकाइको उपयुक्त वैकल्पिक माध्यमलाई अवलम्बन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिनु अपरिहार्य देखिन्छ ।

ग.शिक्षक पेशागत सहयोग पद्धति

विश्वमा शिक्षक पेशागत सहयोगका विभिन्न तरिकाहरूको प्रचलन छ । कक्षा अवलोकन र छलफल, मेन्टरिङ, नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण आदानप्रदान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, शिक्षक सम्मेलन, सहकर्मीहरू बीचमा अन्तरक्रिया, प्रतिविम्बित शिक्षण अभ्यास आदि। नेपालमा विगतमा सञ्चालित विभन्न परियोजनाहरू मार्फत शिक्षक पेसागत सहयोगका लागि विद्यालय निरीक्षक तथा स्रोतकेन्द्र जस्ता संस्थागत प्रवन्धहरू गरिएका थिए । यस प्रकारका संस्थाबाट शिक्षकका लागि विविध तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन भएका देखिन्छन् ।

ग्रामीण विकासका लागि सेती परियोजना तथा आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना देखि नै नेपालमा शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि स्रोतकेन्द्रहरू स्थापना भएर क्रमशः तिनको संख्या विस्तार गरी १०५१ वटास्रोत केन्द्र मार्फत शिक्षक पेशागत सहयोग प्रदान हुँदै आएको थियो । स्रोतकेन्द्रहरू ले आफ्नो सेवाक्षेत्रका विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरूलाई नयाँ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिका सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने, शैक्षिक विषयवस्तुमा प्रधानाध्यापकहरू सँग नियमित बैठक गर्ने, शैक्षिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग सम्बन्धी कार्य सञ्चालन गर्ने, कक्षा अवलोकन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने, अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालनमा सहयोग गर्ने,शैक्षिक योजनाहरू निर्माणमा सहयोग गर्ने, शिक्षकहरूको बीचको अन्तरक्रिया गराउने आदि कार्य हुने गर्थे । तर संघीय संरचनाको कार्यान्वयनसँगै स्रोतकेन्द्र पद्धति विघटन भएको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ अनुसार स्थानीय तहमा सेवा निवृत्त शिक्षक लाई अध्ययन-अनुसन्धान, शिक्षक सहायता, अनुगमन जस्ता प्रकृयामा प्रयोग गर्ने कुरा उल्लेख भएतापनि यस प्रकारका अनुभव हस्तान्तरणका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था मिलाउन सकिएको छैन । दिगो विकास लक्ष्य (२०१६-२०३०) अनुसार सिकाइ आदान प्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण, ज्ञानको सञ्जालीकरणका लागि शिक्षक पेसागत

सहयोगका लागि गठन भएका राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू बीच सञ्जाल विकास गर्न अति कम विकसित मुलुकका लागि दिएको सुविधाको उपयोग हुन सकेको छैन।

वर्तमान समयमा शिक्षकको पेसागत सहयोगकालागि स्थानीय तह नै सबैभन्दा जिम्मेवार र तालुक निकायको रूपमा रहने गरी नीतिगत परिवर्तन भइ सकेको छ । विगतमा भएका संयन्त्रको खारेजी गरिए पश्चातको संक्रमणकालिन वर्तमान अवस्थामा स्थानीय तहले नीतिगत परिपक्वता समेत हासिल गरीसकेका छैनन । यस परिप्रेक्ष्यमा स्थानीय तहले शिक्षकको पेसागत सहयोगकालागि थप नीतिगत र कार्यक्रमगत क्रियाशिलता देखाउन जरूरी छ ।

प्रधानाध्यापकको कुशल नेतृत्वबाट नै विद्यालयले आफ्ना लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्त गर्न सक्दछ । यसका लागि प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवारी र अधिकार प्रदान गर्न जरूरी छ । विज्ञान प्रविधी तथा सूचना प्रविधीमा आएको व्यापक विस्तारिकरण संगै शिक्षक सहायता प्रणालीले थप अवसर प्राप्त गरेको छ । यस प्रकारका प्रविधीबाट शिक्षकले अधिकतम लाभ लिनका लागि विद्यालयलाई थप स्रोतपूर्ण बनाउन समेत आवश्यक छ ।

घ.शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि गुणस्तरीय शिक्षक अनिवार्य शर्तको रूपमा रहेको हुन्छ । पेशागत रूपमा सक्षम दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउन सकिन्छ । यसका निम्ति शिक्षकलाई पेशागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेशागत विकासका विभिन्न तौरतरिका छन् । शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार,कन्फरेन्स, क्रियात्मक अनुसन्धान, शिक्षकको सिकाई सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ जस्ता विधिहरू विश्वमा प्रचलनमा रहेका छन ।

नेपालमा शिक्षकको क्षमता विकासका लागि विगतमा विभिन्न परियोजना र कार्यक्रम संचालन भए । शिक्षकको क्षमता वृद्धि गरी कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले विक्रम संवत् २०५० मा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको स्थापनासँगै सो अन्तर्गत ९ वटा प्राथमिक शिक्षक तालिम केन्द्र स्थापना भए । ती तालिम केन्द्रहरूबाट सेवाकालिन प्राथमिक शिक्षक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरीए । शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रमा माध्यमिक शिक्षा विकास केन्द्र गाभिएपछि शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र अन्तर्गत शिक्षक तालिम दिन केन्द्रहरू, अगुवा स्रोतकेन्द्रहरू र स्रोत केन्द्र मार्फत लामो छोटो अवधिका शिक्षक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आए । विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत पनि शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रले तिनै तालिम केन्द्रहरू, अगुवा स्रोतकेन्द्र र स्रोत केन्द्रहरू मार्फत शिक्षक विकास तालिम (टिपिडि तालिम) सञ्चालन गर्दै आएको थियो । तर संघीय संरचनाको कार्यान्वयनसँगै शिक्षक

तालिम तथा विकासका लागि प्रदेशमा एक/एक गरी जम्मा ७ तालिम केन्द्रहरू मात्र रहने गरी अन्य सबै संरचना हटेका छन् ।

पन्ध्रौ योजनाले विद्यालय शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका लागि शिक्षकको पेसागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने र सार्वजनिक माध्यमिक विद्यालयमा क्रमशःअलग्गै प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गरी सबै प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकीय एवं नेतृत्व क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरीने उल्लेख गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ अनुसार सबै प्रकारका विद्यालयमा अध्ययन गर्ने शिक्षकका लागि राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमताको मापदण्ड निर्धारण गरी सोको आधारमा निरन्तर पेशागत विकास कार्य सञ्चालन गर्ने कुरा उल्लेख छ । यसैगरी आधारभूत तहका शिक्षकले विषयगत शिक्षण, बहुकक्षा शिक्षण, कक्षा शिक्षण पद्धति सम्बन्धी ज्ञान हासिल गरी पठनपाठनमा सोको प्रभावकारी प्रयोग गर्नसक्ने गरी शिक्षक तालिम र क्षमता विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने व्यवस्था गरेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले स्थानीय तहले विद्यालयलाई केन्द्रविन्दु बनाएर शिक्षकको निरन्तर पेशा विकासका कार्यक्रमहरू जस्तै कम्टमाइज्ड तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण, शिक्षक नेटवर्क, प्रतिविम्बन शिक्षक,सहकार्यात्मक रूपमा गरीने अनुसन्धान, मेन्टरिङ, कोचिङ आदि सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । साथै सो नीतिमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासमा भएको तीव्र विकाससँगै तालिम दिने पद्धतिमा समेत परिमार्जन गरी आमने सामने, विद्यालयमा आधारित, मिश्रित अनलाइन तथा भर्चुअल पद्धतिबाट तालिम सञ्चालन गरिने कुरा उल्लेख छ ।

मुलुक संघीय संरचनामा गएसँगै साविकको शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र साविकको शिक्षा विभागमा गाभिन गई शिक्षा विभाग शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रमा रुपान्तरण हुन पुग्यो । शिक्षक पेसागत विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि मापदण्ड बनाउने, प्रारूप बनाउने, तालिम पाठ्यक्रम विकास गर्ने र प्रशिक्षक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने कार्य यस केन्द्रबाट हुँदै आएको छ। शिक्षकको पेशागत विकासका लागि सात वटा प्रदेश स्तरीय शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले अनलाइन तथा अफलाइन प्रविधिबाट दुई चरणमा एकमहिने प्रमाणीकरण शिक्षक तालिम र कष्टमाइज्ड शिक्षक तालिम सञ्चालन गर्दै आएको अवस्था छ । हाल सञ्चालनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले पनि शिक्षकको पेशागत विकासलाई जोड दिएको अवस्था छ ।

विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा आधारभूत र माध्यमिक तहमा अध्यापन गर्ने विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयका शिक्षकहरूको शिक्षण क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालकलाई प्राथमिकता राख्ने कार्य भइरहेको भएता पनि विद्यमान सात वटा शिक्षा तालिम केन्द्रबाट मात्र ठूलो संख्याका शिक्षकलाई प्रमाणीकरण तालिम प्रदान गर्न कठिन भएको छ। यस परिवेशमा शिक्षकको क्षमता विकासका लागि स्थानीय

तहहरूले आफ्नो इलाका भित्र रहेका शिक्षकहरूको क्षमता विकासका लागि आवश्यक नीतिगत र कार्यक्रमगत कदम चाल्न अपरिहार्य रहेको छ ।

ङ.शिक्षक उत्तरदायित्व

आफ्नो कार्य सम्पादन प्रति आफू स्वयम् जवाफदेही हुनु भनेको उत्तरदायी हुनु हो । यस प्रकारको उत्तरदायित्व कानूनी र नैतिक दुवै हुन सक्छ । शिक्षक विद्यार्थी, अभिभावक, समुदाय तथा विद्यालय प्रशासक/प्रधानाध्यापक प्रति उत्तरदायी हुनुपर्छ । शिक्षक विद्यार्थी प्रति उत्तरदायी हुनु भनेको आफुले अध्यापन गराउने विद्यार्थीहरूको शिक्षण सिकाइ तथा कार्यसम्पादन प्रति जवाफदेही हुनु, पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धीमा भएको प्रगति र विकासमा जवाफ दिनु र विद्यार्थीको गुणस्तरीय जीवनका विषयमा जवाफ दिँनु भन्ने बुझिन्छ । यसैगरी शिक्षकले विद्यार्थीको सिकाइ तथा विकासका बारेमा अभिभावकलाई समेत प्रतिवेदन गर्नुपर्दछ । विद्यालयको आचारसंहिता पालन गर्दै दैनिक कार्यतालिका अनुसार अध्यापन गर्ने विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गर्ने,त्यसको प्रतिवेदन प्रधानाध्यापकलाई पेश गर्ने आदि कार्य शिक्षकले गर्नुपर्ने हुँदा शिक्षक प्रधानाध्यापक प्रति उत्तरदायी हुनुपर्दछ ।

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ ले शिक्षकको बढुवालाई अध्यापन गरेको सम्बन्धित विषयमा विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिसँग जोड्ने काम गरेर शिक्षकलाई उत्तरदायी बनाउने प्रयास गरेको छ । यसका अलवा शिक्षा ऐन २०२८ शिक्षा नियमावली २०५९ म्याङलुङ नगर शिक्षा ऐन २०७४ समेत शिक्षकले पालना गर्नुपर्ने विविध आचारसंहिता र कानुनी प्रबन्धहरूको निर्धारण गरिएको छ जसबाट शिक्षक उत्तरदायी वन्नु पर्ने कानूनी आधार तयार भएको छ । तथापि यी प्रबन्धहरूको कार्यान्यनको सन्दर्भमा भने बारम्बार प्रश्न उठ्ने गरेका छन ।

पन्धौं योजनाले शिक्षकले कक्षा कोठामा विताउने समयलाई नियमित पठनपाठन सँग आबद्ध गर्दै शिक्षकलाई पेशा प्रति समर्पित बनाई शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि स्थानीय तहमा उत्प्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गरेको छ। शिक्षा नीति २०७६ अनुसार शिक्षकलाई प्रशासनिक रूपमा प्रधानाध्यापक प्रति र सिकाइ उपलब्धिका लागि विद्यार्थी तथा अभिभावक प्रति जवाफदेही बनाउने र प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापनका लागि विद्यार्थी, अभिभावक र स्थानीय तह प्रति जवाफदेही बनाउने कुरा उल्लेख गरेको छ । विद्यार्थीहरूले परीक्षामा हासिल गरेको परिणाम समेतको आधारमा शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागि शिक्षकलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने व्यवस्था उक्त नीतिले गरेको छ ।

च.शिक्षकको आपूर्ति र वितरणः

शिक्षा नियमावली २०५९ को अनुसूची १२ मा व्यवस्था भए अनुसार पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा एकजना, प्राथमिक विद्यालयमा ५० जना सम्म विद्यार्थी भएमा कम्तिमा २ जना र सोभन्दा बढी विद्यार्थी भएमा कम्तीमा तीन जना, कक्षा ६-८ का लागि कम्तीमा चार जना, माध्यमिक तह ९-१२ लागि ८ जना शिक्षक रहने व्यवस्था छ । शिक्षा नियमावली २०५९ का अतिरिक्त शिक्षक दरबन्दी (मिलान तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७६ ले हिमाल, पहाड तथा तराईको लागि शिक्षक विद्यार्थी अनुपात क्रमशः चालीस, पैंतालीस र पचासलाई आधार मानी शिक्षक दरवन्दी पुनर्वितरण गर्ने प्रावधान भए अनुसार हाल मुलुकभर शिक्षक दरवन्दी मिलानको प्रकृया अन्तिम चरणमा पुगी सकेको छ ।

म्याङलुङ नगरपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरूमा भएको शिक्षक वितरण र आपुर्तिलाई हेर्दा २६ वटा सामूदायिक विद्यालयमा बालविकास ३४ वटा रहेका छन् । म्याङलुङ नगरपालिकामा जम्मा १७७ वटा स्वीकृत दरवन्दी तथा ३० वटा राहत दरवन्दी रहेका र संघीय सरकारबाट प्राप्त ५ वटा अनुदान कोटा गरि जम्मा २१२ शिक्षक संख्या रहेको छ । त्यसै गरि निजि (संस्थागत) विद्यालयमा जम्मा ७६ जना शिक्षक कार्यरत रहेका छन् । तहगत रूपमा हेर्दा EMIS २०७९ अनुसार म्याङलुङ नगरपालिका क्षेत्र भित्र ९५८ जना बालबालिका बालविकास तहमा अध्ययनरत रहेका छन । एवम् प्रकारले आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा जम्मा २२४८ जना विद्यार्थी अध्ययनरत रहेका छन । त्यसै गरी आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा अध्ययन गर्ने जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या १०८१ छन् । माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) मा जम्मा ६८१ विद्यार्थी अध्ययनरत रहेका छन् । माध्यमिक तह (कक्षा ११ र १२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या ३९८ जना मात्र रहेको छ । आगामी दिनमा थप कक्षा सञ्चालनको अनुमति प्रदान गरे पश्चात शिक्षक दरवन्दी पनि प्रदान गर्नु वाञ्छनीय देखिन्छ । पालिकाको समग्र तहगत तथा विषयगत सिकाइ उपलब्धी विवरण अनुसुची २ मा, विद्यार्थी सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ३ मा , विद्यालयगत शिक्षकको विस्तृत विवरण अनुसूची ४ मा एवं प्रधानाध्यापकहरुको विवरण अनुसूची ५ मा उल्लेख गरिएको छ ।

४.२.२ उद्देश्य

उपयुक्त समीक्षा तथा चुनौतीहरूका आधारमा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका देहाय बमोजिमका उद्देश्य निर्धारण गरिएका छन्-

- सक्षम जनशक्तिलाई शिक्षक पेशामा आकर्षित गर्ने ।
- शिक्षकको छनोट, नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउने,
- शिक्षकको पेसागत विकास तथा निरन्तर पेशागत सहायता प्रणाली स्थापना गर्ने,
- सबै तहमा सक्षम, प्रतिबध्द र अभिप्रेरित शिक्षक प्रबन्ध गर्ने

- सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम लगायतका अन्य आवश्यक प्रणालीको ब्यवस्था गरी शिक्षकलाई पेशा प्रति थप जवाफदेही बनाउने
- शिक्षक पेशागत क्षमता अभिवृध्दिको लागि तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
- शिक्षकलाई पुरस्कृत गर्ने र दण्ड नीतिलाई व्यवस्थित गर्ने ।

४.२.३ रणनीति

माथि उल्लेखित उद्देश्यहरू पुरा गर्न निम्नानुसारका रणनीतिहरू तय गरिएका छन्।

- शिक्षक सेवा आयोगबाट छनौट भइ आएका शिक्षकहरू भन्दा बाहेकका शिक्षकहरूको छनौट तथा नियुक्ति प्रकृयालाई व्यवस्थित, पारदर्शी तथा गुणतन्त्रमा आधारित बनाइने छ । साथै यसरी नियुक्त गरिने शिक्षक पदमा उच्च शैक्षिक योग्यता भएका जनशक्तिलाई प्राथमिकता दिने गरी व्यवस्थित गरिनेछ ।
- शिक्षक विद्यार्थी अुनपातको आधारमा तहगत र विषयगतरूपमा शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनरवितरण प्रकृया निरन्तर रूपमा गरिनेछ ।
- शिक्षा तालिम केन्द्रबाट तालिम प्रदान नगरीने शिक्षकहरूलाई पालिकाको तर्फबाट तालिम प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । सबै प्रकारका शिक्षकलाई सूचना प्रविधी सम्वन्धी तालिम प्रदान गरी सञ्जालिकरण गरिने छ ।
- स्थानीय रूपमा शिक्षकहरूको सञ्जाल निर्माण गरी अनुभवको आदान प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । यस प्रकृयामा प्रविधीको प्रयोगलाई जोड दिइनेछ ।
- शिक्षकको कार्य सम्पादनमा सुधारमा ल्याई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्न उत्कृष्ट शिक्षकलाई पालिका स्तरको पुरस्कारको व्यवस्था गरिनेछ । शिक्षकलाई क्रियात्मक अनुसन्धान प्रकृयाबाट विद्यार्थीको सिकाई उपलव्धि वृद्धि गर्न प्रेरित गरिनेछ ।
- अस्थायी, करार, राहत अनुदान तथा उच्च माध्यमिक तहमा कार्यरत शिक्षकले समेत अनिवार्यरूपमा पालिका समक्ष आफूले सम्पादन गरेका कार्यहरूको मूल्याङ्न गर्न फाराम भरी पेस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरीनेछ ।
- शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि विषयगत शिक्षकहरुको समुह तयार गर्ने तथा निममित बैठक गरि सिकाइ साटासाटको वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।

४.२.४ प्रमुख उपलब्धी तथा नतिजा

उपलब्धी

- यस योजनाको कार्यान्वयन पश्चात सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाई सुधार हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

- स्थानीय स्तरबाट हुने शिक्षक नियुक्ति प्रकृया स्वच्छ र पारदर्शी हुने
- विद्यार्थी संख्याको आाधारमा शिक्षक वितरण हुने ,
- शिक्षक पेशा जिम्मेवार र मर्यादित पेशाका रूपमा रुपान्तरण हुने,
- शिक्षक सहायता प्रणाली व्यवस्थित हुने,
- शिक्षकको पेसागत विकासमा स्थानीय तहको सहयोग हुने,
- शिक्षकहरू सुचना तथा सञ्चार प्रविधी प्रति अभ्यस्त हुने र सो को प्रयोग शिक्षण सिकाई प्रकृयामा समेत हुने,
- शिक्षक सञ्जालको निर्माण भई अनुभवको आदान प्रदान हुने ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	४३					
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक (%)	१००%					

४.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र स	क्रियाकलाप	ईकाई	भौतिक लक्ष्य(वर्ष ५)					भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष	भौतिक लक्ष्य वर्ष १०	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५			
१	शिक्षकको पेशागत तालिम सन्चालन गर्ने		१	१	१	१	१	५		
२	असल कामको अभ्यास तथा अवलोकलन गर्ने		१	१	१	१	१	५		
३	शिक्षकलाइ प्रोत्साहन पुरस्कार कार्यक्रम सन्चालन गर्ने		१	१	१	१	१	५		
४	विषयगत शिक्षक विच छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने		२	२	२	२	२	१०		
५	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनरवितरण गर्ने		१	१	१	१	१	५		
६	शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि इ सन्जाल वनाउने		१	१	१	१	१	५		

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरणः

परिच्छेद तीनमा शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका मुख्य उपक्षेत्रहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइलगायत पाठ्यक्रमतथा मूल्याङ्कन र शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकाससँग सम्बन्धित वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरि यस योजनाका लागि उद्देश्य, रणनीतिहरू तथा प्रमुख नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू सहितको योजनाको खाका प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद तीनका विभिन्न खण्डहरूमा ती खण्डहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषयहरू जस्तैः समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा,छात्रवृत्ति, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा विद्यालय भौतिक विकास,शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार लगायतका कतिपय पक्षहरू समावेश गरिएका भए पनि यी अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समग्रमा विश्लेषण गरि योजनामा प्राथमिकता प्रदान गर्न र विभिन्न उप-क्षेत्रसँग सम्बन्धित गराउन सहयोग पुर्‍याउने उद्देश्यले यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ।

यस परिच्छेदमा शिक्षामा समता तथा समावेशीकरणको अभिवृद्धि,विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा र छात्रवृत्ति जस्ता आवश्यकीय सेवाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण

अवस्थामा शिक्षाका लागि तयारी,विद्यालय भौतिक विकास,र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ। यसमा उल्लिखित प्रत्येक विषयको अवधारणा तथा विद्यालय शिक्षामा यसको आवश्यकता, विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ भने यस योजनामा यस विषयका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा तथा योजना अवधिमा सञ्चालन गरिने मुख्य क्रियालाप तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ।

४.३.१ परिचय

तेह्रथुम जिल्लाका ६ ओटा स्थानीय तहमध्ये म्याङलुङ नगरपालिका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र भौगोलिक विविधता भएको स्थानीय तह हो ।यस नगरपालिकामा विभिन्न भाषिक, सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरूको बसोवास छ। लिम्बू जातिको मुख्य वसोबास रहेको यस क्षेत्रमा लिम्बू, ब्राह्मण, क्षेत्री, नेवार , मगर , गुरुङ्ग तथा दलित आदि समुदायहरु छन्।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

समाजमा रहेको लैङ्गिक असमानता, महिला हिंसा, महिला उत्पीडन जस्ता विसङ्गतिलाई निरुत्साहित गरी जातीय विभेदको अन्त्य, आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पिछडिएकाहरुलाई सहयोग र शिक्षामा सबैको पहुँच पुर्याउन राज्यले विभिन्न कार्य गर्दै आइरहेको छ ।लैङ्गिक समानता र महिला तथा जातीय हिंसा विरुद्ध यस नगरपालिकामा पनि विभिन्न कार्यहरु हुँदै आइरहेका छन् । नेपालको संविधान तथा कानुनमा व्यवस्था भए अनुरुप नगर कार्यपालिका, वडा समिति, नगर शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, सामाजिक परीक्षण समिति आदि विभिन्न संघ संस्थामा जात-जाती, महिला र दलितको सहभागितात्मक उपस्थिति उल्लेख्य रहेको छ ।

४.४.३ उद्देश्य

- विद्यालयहरुमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्ने
- लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणमा महिलाको शिक्षामा सहभागिताको सुनिस्चिता गर्ने ।
- विद्यालयहरूमा भौतिक संरचना निमार्ण गर्दा अपांग मैत्री र लैङिगक मैत्री तथा सोही अनुरुपको शैक्षिक वातावरण निमार्ण गर्ने ।
- लक्षित समूहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुर्याउने।
- विद्यालयमा विभेद रहित बालमैत्री वातावरण बनाउने।

- दिवा खाजा छात्रावास जस्ता आवश्यक सेवालाइ बृद्धि गर्नु ।
- शिक्षक पर्याप्त मात्रामा व्यवस्थापन गर्नु ।

४.३.४ उपलब्धी तथा प्रमुख नतिजाहरु

उपलब्धि

- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा निश्चित भएको हुने छ ।

नतिजाहरु

- महिला, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक रुपले विपन्न सबै बालबालिकाहरुले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउनेछन् ।
- यस नगरपालिकाभित्र विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको अवस्था र आवश्यकताका आधारमा शिक्षाको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ ।
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाईमा सहभागिता वृद्धि गरि गुणस्तर सुधार हुनेछ।
- विद्यालयमा सबै प्रकारका भेदभाव रहित बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र लैंगिकमैत्री शैक्षिक वातावरण बन्नेछ ।
- किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्शको माध्यमबाट लैङ्गिक असमानता कम हुनेछ ।
- क्रमशः आधारभूत तहबाट मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने छ।

	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या	६७	५०	३५	२५	१५	५
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक	०.८६६	०.८८	०.९०	०.९३	०. ९५	१.०
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक	०.७५	०.८०	०.८५	०.९०	०.९५	१.०

४.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु-

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य ५ बर्ष						भौतिक लक्ष्य बाँकि ५ बर्ष	**कैफयत**
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विद्यार्थीहरूको प्रारम्भिक पहिचानको आधारमा सहायक सामग्रीहरूको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	समावेशी शिक्षा तथा सिकाइको विश्वव्यापी ढाँचासम्बन्धी शिक्षक तालिम	जना	७	८	७	७	७	३६		
३	समावेशी सिकाइ सामग्री निर्माण तथा प्रयोग गर्ने वातावरण	पटक	निरन्तर							
४	समावेशी शिक्षा सम्बन्धि अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	संख्या	७	७	७	८	७	३६		
६	आर्थिक तथा सामाजिक रुपले पछाडि परेको वर्गका बालबालिकाहरुलाई छात्रवृत्ति तथा आर्थिक सहुलियतको व्यवस्था	विद्यार्थी	६५	७०	७५	८०	८५	३७५		
७	विद्यालय पहुँच विस्तार गर्न पोषणयुक्त दिवाखाजा, झोला, पोषाक, स्टेशनरी सामग्री बितरण	पटक	नियमित							

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाइसँग उनीहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाको प्रत्यक्ष्य सम्बन्ध हुन्छ । बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो भए उनीहरुलाई सिकाइ सहभागिता बढाइ शैक्षिक उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्न सकिन्छ । विद्यालयमा दिइने दिवा खाजा र स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन , अनुपस्थित हुने र बिचैमा छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाइ उपलब्धीमा सुधार गर्न सहयोग गर्दछ । बालबालिकामा हुने विभिन्न प्रकारका रोग तथा कुपोषणलाई न्यूनीकरण गर्न , उनीहरुलाई विद्यालय शिक्षाप्रति आर्कर्षित गर्न र शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न दिवा खाजाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाका छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाजा कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको थियो।आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ मा सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ। नेपाल सरकारले दिवा खाजामा विगत केही वर्षदेखि लगानी विस्तार गर्दै आई आर्थिक वर्ष २०७७-७८ मा यो लगानी करिब ८ अरब पुगेको छ । नेपालको हाल कार्यान्वयनमा रहेको पन्ध्रौं योजना लगायत शिक्षा क्षेत्रका मुख्य रणनीतिक दस्तावेजहरूमा दिवा खाजालाई प्रमुख प्राथमिकता दिइएको छ भने विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाउने जस्ता शैक्षिक उपलब्धिहरू हासिल गर्न दिवा खाजाले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

म्याङलुङ नगरपालिकामा नेपाल सरकारबाट विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम आ.व. २०७६-७७ मा लागु गरेपछि २६ ओटा सामुदायिक विद्यालयका पूर्व प्राथमिक देखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीहरुलाई विद्यालय मार्फत दिवा खाजा खुवाउने कार्यक्रम शुरु गरिएको थियो । जसले गर्दा बालविकास शिक्षामा बालबालिकाको उल्लेखनीय सहभागिता रहनुको साथै समुदायको पनि सक्रिय सहभागिता रहेको थियो । साथसाथै पालिकाबाट विद्यालय दिवा खाजा सम्वन्धी कार्यविधि निर्माण गरी विद्यालय दिवा खाजामा पूर्ण रुपमा जङ्क फुड निषेध गरि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने ताजा तथा पौष्टिकयुक्त खानेकुरालाई स्वच्छतापूर्ण तरिकाले व्यवस्थापन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

यस नगरपालिका भित्र सचालित सामुदायिक विद्यालयमा अलग अलग छात्रा शौचालय र महिला शिक्षक शौचालय छन् । खानेपानीको आफ्नै श्रोत भएका विद्यालय र बाहिरी श्रोत भएका विद्यालय छन् । दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम अन्तर्गत निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छः

- दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका कार्यक्रमहरुलाई दिगो र प्रभावकारी ढङ्गले व्यवस्थित गर्ने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा स्वास्थ्य कर्मीको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर विद्यालय दिवा खाजा सुनिश्चित गर्ने ।
- विद्यालय खाजा तथा विद्यालय स्वास्थ्य सम्बन्धी सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु।
- विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्ने।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने।
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी ढङ्गले अनुगमन गर्ने ।
- रु १५ ले प्रति व्यक्ति पोषणयुक्त खाजा व्यवस्थापन गर्ने ।

विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाले उनीहरूको संज्ञानात्मक क्षमता, शैक्षिक उपलब्धि,गुणस्तरीय जीवन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्ने भएकाले उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो बनाइनु पर्दछ । यसका लागि विद्यालयमा अधारित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमका माध्यमबाट स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा प्रदान गर्नु निकै प्रभावकारी देखिएको छ । विद्यालयमा खाजा कार्यक्रम अन्तर्गत स्थानीय खाजालाई लागु गरिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणमा सुधार गरी सिकाइमा सुधार गर्नका लागि विभिन्न किसिमका स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गर्नुका साथै सबै विद्यार्थीहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था सुधार गर्ने उद्देश्य तथा रणनीति अनुरुप नियमित स्वास्थ्य परीक्षण, अर्धवार्षिक रुपमा जुकाको औषधी, किशोरीका लागि फोलिक एसिड तथा आइरन चक्की वितरण कार्यक्रम स्वास्थ्य क्षेत्रबाट हुने गर्दछ ।

सरसफाइ र स्वच्छता

विद्यालयमा हुने सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने स्पष्ट छ। यसले बालबालिकाको भावी जीवनका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यासमा सहयोग गर्नाका साथै परिवार तथा समुदायमा पनि यसले सकारात्मक प्रभाव पार्दछ ।खास गरी विद्यालय

क्षेत्रमा सबै विद्यार्थीहरुका लागि स्वच्छ पिउने पानी र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा अलग अलग सफा र सुरक्षित स्थानमा बालमैत्री,अपाङ्गमैत्री, लैङ्गिक मैत्री, शौचालय हुन आवश्यक छ ।

४.४.३ उद्देश्यहरु

- प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकालाई स्वस्थकर तथा पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
- विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका सेवामा सुधारगरी व्यवहारमा परिवर्तन गर्नु ।
- अभिभावक तथा अन्य सरोकारवालाहरूको समन्वय तथा सहभागितामा सुदृढ गरी बालबालिकाको पोषण,स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।
- विद्यालयमा बालबालिकाहरुलाई आकर्षित गर्नु ।

४.४.४ रणनीतिहरु

- योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्वन गरिनेछः
- शिक्षा , स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रलाई समेत समेटी गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति तयार गरिने ।
- बालबालिकाको लागि विद्यालयमा नै स्थानीय स्तरमा उत्पादित सफा ताजा र पोषिलो खाजा तयार गरी वितरण गरिने ।
- भान्सा तथा भण्डार व्यवस्थापनमा प्रयोग हुने सामग्री आदिको स्वच्छता सम्बन्धी परामर्श तथा बालबालिकामा समूहमा हात धुने बानीको विकास र विस्तार गरिनेछ ।
- सबै विद्यालयमा औषधी समेतको प्राथमिक उपचार बाकस (kit box) प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्राथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष तालिम अद्यावधिक गरिएको हुने ।
- अभिभावक,आमा समूह मार्फत सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन भएको हुने ।
- सरसफाइका आवश्यक पूर्वाधारहरुको पूर्ण विकास भएको हुने ।
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित चक्रीय पोषणयुक्त दिवा खाजाको पूर्ण प्रबन्धको सुनिश्चितता हुने।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- सवै विद्यालयहरुमा विद्यालयमा नै खाजा वनाउन सक्ने पुर्वाधार निर्माण गर्न ।

- विद्यालयमा नै दिवा खाजाको लागि आवश्यक तरकारी उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गर्ने

४.४.५ उपलब्धि,नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप,तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार ।
- मनोसामाजिक सुधार साथै स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाइप्रति सचेत भएको हुने ।
- विद्यार्थी उपस्थितिमा सुधार ।

प्रमुख नतिजाहरु

- विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि २०७७ अद्यावधिक तथा थप प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन भएको हुने ।
- विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति अद्यावधिक र परिमार्जन गरिएको हुने ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयमा "**एक विद्यालय एक स्वास्थकर्मी"** (school nurse) परिचालन भएको हुने ।
- सवै विद्यालयमा औषधीयुक्त User Manual समेतको "**प्राथमिक उपचार बाकस"** (kit box) प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्राथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष तालिम तथा जानकारी अद्यावधिक गरिएको हुने ।
- स्थानीय पाठ्यक्रममा किशोरी शिक्षा सम्बन्धी विषय समावेश हुने ।
- प्रत्येक विद्यालयहरुमा सरसफाइ सम्बन्धी आवश्यक पूर्ण पूर्वाधार विकास भएको हुने।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	८५	८७	९०	९३	९७	१००

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
२	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	८५	८७	९०	९३	९७	१००
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	१-५					
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	२	०	१	१	१	१
५	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	१०	१३	१५	१८	२३	२७
६	नर्सिङ् सेवा तथा सुविधा पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	२	०	१	१	१	१

४.४.६ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यावयन सहजिकरण पुस्तिका विकास र वितरण	दस्तावेज सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५		
२	स्थानीय तह र समुदायको साझेदारीमा आधारभुत तहमा दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन	तह	निरन्तर							
३	खाजा कार्यक्रम तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सम्बन्धि अभिमुखिकरण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		

४	स्वास्थ्य पोषण सम्बन्धित सचेतनामुलक कार्यक्रम	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		
५	दिवा खाजा वितरण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यहरुको प्रभावकारिताको लागि विद्यालय स्तरमा अनुगमन संयन्त्रको विकास र परिचालन	विद्यार्थी	निरन्तर							
६	एक विद्यालय एक स्वास्थ्य किट व्यवस्थापन	विद्यार्थी	७	७	७	७	७	३५		

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

परिस्थितिजन्य शिक्षा भन्नाले युद्द, द्वन्द, महामारी तथा प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई लिने गरिन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिकालगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई शुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने आपतकाल पश्चात् क्षतिको आपूरण गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ।

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरिएपछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो। अधिकारका क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानुनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय घोषणा तथा प्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न राष्ट्रहरूले आ-आफ्नो नीति, कानुन तथा योजनाहरूमा परिस्थितिजन्य शिक्षा (आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा) लाई समावेश गर्ने गरेका छन्। नेपाल सरकार युध्द, द्वन्द, महामारी वा प्राकृतिक प्रकोपबाट उत्पन्न आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षाको अधिकारको रक्षा गर्न प्रतिबद्ध छ । आपतकालीन र

संकटको अवस्थामा शिक्षाको मुख्य उद्देश्य बालबालिका, व्यक्ति, परिवार र समुदायको जीवन रक्षा गर्नु, प्रकोपबाट हुने संकटको समाधान गर्ने, बालबालिकालाई सामाजिक द्वन्द्, हिंसा र दुर्व्यवहारबाट जोगाउन र शिक्षा क्षेत्रलाई सक्रिय राख्न सक्षम बनाउने कार्यक्रमहरू तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने रहेको छ । विशेषत: लामो द्वन्दको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनाशकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिड-१९ लगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस शिक्षा क्षेत्रको योजना मा यस म्याङ्लुङ नगरपालिकाले आगामी ५ वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रमिक प्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समावेश गरिएको छ।

यस खण्डमा मूलत तीन प्रकारका आपतकालीन अवस्थाहरू समावेश गरिएको छ :

क. प्राकृतिक प्रकोप भूकम्प, बाढीपहिरो, हावाहुरी, आगलागि, चट्याङ, खडेरी, दुर्घटना, आदि।

ख. महामारी झाडापखाला, कालाज्वर, हैजा, भाइरल ज्वरो, डेङ्गु, टाइफाइड, हेपाटाइटिस, बर्डफ्लू, क्षयरोग, कुष्ठरोग, ठेउला, स्वाइन फ्लू, कोभिड आदि सरूवा रोगहरू।

ग. युद्ध, द्वन्द्, विस्थापन, आन्तरिक तथा बाह्य युद्ध एवम् साम्प्रदायिक, धार्मिक, राजनीतिक आदि द्वन्द्, युद्ध, शोषण, दुराचार तथा अन्य कारणले नागरिकहरूको विस्थापन, आन्तरिक तथा बाह्य स्थानान्तरणका कारण बालबालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई शुरक्षित राख्ने ।

जलवायु परिवर्तनले शिक्षाको पूर्वाधार तथा सिकाइ परिणामहरूमा चुनौति खडा गरेको छ । यसले सीमान्तकृत जनसंख्यामा असमानता, गरिबी बढाउदै जाने र गैर-जलवायु क्षेत्रमा तनाव दिने जस्ता असर देखा परेका छन् । शिक्षाको लागि केही जलवायु परिवर्तनले शैक्षिक संस्थागत बन्द हुने, वालवालिकाको उपस्थितिमा कमि ल्याउने, सिकाइको दक्षता कम हुने, आफ्ना छोराछोरी र युवाहरूको लागि शिक्षामा लगानी गर्न घरायसी र परिवारको आयमा प्रभाव पर्ने, र सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूको बसाई सराईमा वृद्धि हुने जस्ता प्रभाव हरु देखा परेका छन् । सबल शिक्षा प्रणालीले दीर्घकालीन रुपमा पूर्व प्राथमिक बाट उच्च शिक्षा मार्फत जलवायु आघात र तनाव कम गर्न मद्दत गर्दछ ।

अनुमानित चरम मौसमी घटनाहरू न्यूनीकरण गर्न विद्यालय भवन सुरक्षित भएको सुनिश्चित गर्ने, विद्यालयहरूलाई नवीकरणीय ऊर्जाको साथ शसक्त बनाउने,विद्यालय जाने र ल्याउनका लागि प्रयोग हुने इन्धन-कुशल साधन भएको विकल्पहरू छनौट गर्ने, हरित कार्यदललाई प्रशिक्षण प्रदान गर्ने तथा हरित प्रविधिको बिकासको लागि अनुसन्धान कार्य हरु गर्नाले जलबायु परिवर्तन अनुकुलनमा मदत पुग्ने देखिन्छ । विशेषगरी केटी र युवतीहरुको लागि शिक्षाले उनीहरूको सशक्तिकरण र प्रजनन क्षमतालाई अगाडि बढाउँछ

। साथसाथै तिनीहरूको जलवायु नेतृत्व र वातावरणीय प्रवर्द्धन गर्दछ र तिनीहरूलाई निर्णय लिन मद्दत गर्दछ । शिक्षाले विद्यार्थीलाई ज्ञानले सुसज्जित बनाउँछ, जलवायु चुनौतिहरू पार गर्न तथा अनुकूलन गर्न बिभिन्न सीप र अवसरहरू प्रदान गर्दछ । आपतकालीन प्रतिक्रिया क्षमता सहितको बलियो शिक्षा प्रणाली जलबायु परिवर्तन बाट हुनसक्ने सम्भावित क्षति न्यूनीकरण गर्न मदत गर्दछ ।

नेपालमा प्राकृतिक प्रकोपको ४० बर्षको तथ्यांक विश्लेषण गर्दा बाढी र पहिरो सबैभन्दा धेरै हुने प्राकृतिक प्रकोपका रुपमा रहेका छन् । प्रकोपहरुको बारम्बारता, सामान्यतया पहिले भन्दा छिटो छिटो वा अनिश्चितता पनि बढेको देखिन्छ । सन् १८५०-१९०० को तुलनामा सन २०११-२०२० मा विश्वको औसत सतहको तापक्रम १.०९ डिग्रि सेल्सियस बढिसकेको छ (IPCC, 2021) । त्यसैगरि सन् २०२० र सन २०१६ अहिले सम्मकै सबैभन्दा बढि गर्मी बर्ष हुन र सन २०१३ देखि सन २०२० अहिले सम्मकै सबैभन्दा गर्मी बर्षहरु हुन (WMO, 2020)। इसिमोडको पछिल्लो अध्ययन बमोजिम पृथ्वीको औसत तापक्रम बृद्धि १.५ डिग्रि सेल्सियस भित्रै राख्न सके पनि हिमालय क्षेत्र सो भन्दा ०.३ देखि ०.७ डिग्रि सेल्सियस बढी तात्दछ र त्यतिबेला लगभग ३६ प्रतिशत हिमक्षेत्र पग्लिन्छ । मौसम तथा जलवायु विज्ञान विभागले सन् १९७५ देखि सन् २०१४ सम्मको तथ्यांक विश्लेषणका आधारमा बमोजिम बार्षिक औसत तापक्रम बृद्धि ०.०५६ डिग्रि सेल्सियस उल्लेख । (DHM, 2017)भविष्यमा नेपालभरीनै औसत तापक्रम अर्थात गर्मी स्पष्ट रुपमा बढने छ । नेपालमा जलवायु परिवर्तनको प्रवृत्ति तथा अनुमानहरु होचो क्षेत्र भन्दा उचाइमा भएको क्षेत्रमा तापक्रम बृद्धि बढि हुने तथा बर्षाको हकमा बर्षा सिजन अगाडि (Pre-monsoon) मा औसत बर्षा घटे तापनि बार्षिक औसत बर्षा बढेको र बढदै जाने अनुमान गरिएको छ । हिउँद तथा बर्षा पछिको समयमा तापक्रम बढि बढने, जलवायुजन्य बिषम घटनाहरु (Extreme-events) बढने अनुमान गरिएको छ । यस्ता सम्भावित जलवायु परिवर्तनबाट हुने प्रकोप जन्य जोखिम बाट हुन सक्ने सम्भावित मानव जन्य तथा शैक्षिक क्षति न्यूनीकरण गर्न योजनबद्ध ढंगले अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२, ले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथा सुविधाविहीन तथा अपाङ्गहरूका लागि निःशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चितताका साथै बालबालिका माथि हुने विभेद, सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ। अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन (२०७५) र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली (२०७७) ले छात्रवृत्ति, दिवाखाजा, सुविधा विहिनहरूका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षासहित कुनै पनि अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले सुरक्षित सिकाइ वातावरणको लागि भौतिक र मानवीय प्रतिक्रिया व्यवस्थापन र कार्यान्वयन मापदण्डहरूको विकास गर्न आह्वान गर्दछ । विधालय सुधार योजनामा विपद् तयारी, प्रतिक्रिया र विपद जोखिम घटाउने र पुनर्लाभ कार्यक्रमहरू समावेश गर्ने प्राबधान हरु समेटिएका छन् । सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापनको सैद्धान्तिक र व्यावहारिक ज्ञान प्रदान गरेर विद्यालयहरूलाई बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री, अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित, हिंसामुक्त र भयमुक्त सिकाइ केन्द्रका रूपमा विकास गर्नु पर्ने बिषयलाई उठान गरिएको छ .

शान्ति क्षेत्रको रूपमा विद्यालयहरूको राष्ट्रिय रूपरेखा र यसको परिचालन दिशानिर्देशहरू (२०६८) को उद्देश्य विद्यालयहरूलाई दलीय राजनीति र अन्य हस्तक्षेप, भेदभाव, दुर्व्यवहार, उपेक्षा र शोषण, सशस्त्र गतिविधि र हिंसाका अन्य प्रकारका प्रभावहरूबाट मुक्त राखेर सिकाइ निरन्तरता सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले राखिएको छ ।

बृहत् विद्यालय सुरक्षा न्यूनतम प्याकेज २०१८ अन्तर्गत सुरक्षित विद्यालयको न्यूनतम मापदण्डले शिक्षा क्षेत्रहरूमा प्राकृतिक प्रकोपको प्रभावलाई केन्द्रित गरी विद्यालय सुरक्षाका तीनवटा स्तम्भहरूमा न्यूनतम मापदण्डहरूमा जोड दिएको छ, अर्थात् सुरक्षित सिकाइ सुविधा, विद्यालय विपद् जोखिम व्यवस्थापनको सुदृढीकरण, र सरोकारवाला र समुदायका लागि प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण र लचिलोपन शिक्षा, र तिनीहरूको विद्यालय-आधारित कार्यान्वयनको परिकल्पना गर्दछ ।

बृहत् विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना २०१७ र बृहत विद्यालय सुरक्षा योजना न्यूनतम प्याकेज २०१८ ले विद्यालय सुरक्षाको न्यूनतम मापदण्डहरू कार्यान्वयन गर्न दिशानिर्देशहरू प्रदान गरेको छ । उक्त प्याकेजले शिक्षक र विद्यार्थीहरूलाई मृत्यु र चोटबाट जोगाउन, प्रकोप पछि विद्यालय शिक्षालाई निरन्तरता दिन, शिक्षामा आबश्यक कोष सुरक्षित गर्न र विपद् जोखिम न्यूनीकरण शिक्षाको माध्यमबाट विपद् जोखिम कम गर्न र पुनर्लाभको विकास गर्न जस्ता विभिन्न क्रियाकलापहरुमा जोड दिएको छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा प्राकृतिक प्रकोपको प्रभाव व्यवस्थापनको लागि आधार प्रदान गर्दछ।

SDG 4 राष्ट्रिय रूपरेखाले २०३० को लागि नीतिहरूको समीक्षा र परिमार्जन गरेर अनुकूल सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्न विद्यालयहरूलाई सुरक्षित राख्न र विपद् व्यवस्थापन गर्न धेरै उपायहरूको लागि आह्वान गरेको छ । राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड र अनुसन्धानमा आधारित प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरूको विकास र कार्यान्वयन; विद्यालय शिक्षाको लागि आन्तरिक र बाह्य वातावरणको लागि न्यूनतम मापदण्डहरू विकास गर्दै र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून अनुसार अधिकारमा आधारित लैङ्गिक-संवेदनशील, सुरक्षा सरोकार, बालमैत्री र हिंसामुक्त विद्यालयहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने बिषयलाई जोड दिएको छ . पन्ध्रौं योजनामा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन र पुनर्लाभका लागि क्षमताहरू विकास गर्न क्रस-कटिङ मुद्दाहरूलाई जोड दिएको छ ।

कोभिड-१९ को महामारीले शिक्षा क्षेत्रमा परेको नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न विगत दुई वर्षदेखि विभिन्न गतिविधिहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । विश्वव्यापी महामारीले नेपालको समाज र अर्थतन्त्रमा नराम्रो असर पारेको छ । सरकारले शिक्षा क्षेत्रलाई महामारीबाट जोगाउन गत चैत १७ गते शिक्षण सिकाइलगायत सबै शैक्षिक संस्था र शिक्षासँग सम्बन्धित सबै परीक्षा तथा कार्यक्रम स्थगित गरेको थियो । करिब ४०,००० शैक्षिक संस्था र ECED/PPE देखि उच्च माध्यमिक तहसम्म ८.७ मिलियन विद्यार्थीहरू प्रभावित भएका छन् ।

नितिगत र बिभिन्न कार्यक्रमको प्रयास द्वारा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाएर विद्यार्थीको सिकाइमा कोभिड-१९ को प्रभावलाई कम गर्ने प्रयासहरू भइरहेका छन् । कोभिड-१९ को प्रभावलाई न्यूनीकरण गरी शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन सन् २०२० मा शिक्षा क्षेत्रको आकस्मिक योजना तयार गरिएको थियो । उक्त समयमा निम्न कार्यविधि तथा निर्देशिका मार्फत आबश्यक कदम हरु अगाडी बढाइएको थियो : विद्यार्थी सिकाइ सहजीकरण (BS 2077) मा 2020 दिशानिर्देशहरू; स्कूल शिक्षा सम्बन्धी कार्यको 2020 आपतकालीन योजना (BS 2077); 2020 स्कूल पुन: खोल्ने ढांचा (BS 2077); 2020/21 पठन सामग्री एकीकरण ढांचा (BS 2077); र 2020/21 माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (SEE) नतिजा प्रकाशन र प्रमाणीकरण प्रक्रिया र दिशानिर्देशहरू (BS 2077)। जनवरी 2020 मा बिधालय पुन: खोलेको तीन महिना पछि अप्रिल 2021 मा COVID को दोस्रो लहरले, शैक्षिक संस्थाहरू थप बन्द गर्न भइ फेरि व्यक्तिगत शिक्षामा बाधा पुगेको थियो ।

विद्यालय शिक्षामा कोभिड-१९-प्रेरित चुनौतिहरूमध्ये बालबालिकाको सिकाइमा हुने हानिलाई न्यूनीकरण गर्नु; शिक्षकहरूको प्रेरणा र समर्पण कायम राख्न; विभिन्न स्थानहरू र विभिन्न समूहहरूका लागि उपयुक्त सिकाइका वैकल्पिक मोडहरू प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिने र सबै तहमा विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने क्षमता विकास गर्नु हो (UNICEF, 2021) । यसका लागि कोभिड-१९ बाट शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव र त्यसबाट सिकाइमा परेको नोक्सानीको मूल्यांकन गरी कोभिड-१९ बाट हुने शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न, र पठनपाठनलाई निरन्तरता दिन रिकभरी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ । त्यसैगरी, शिक्षा प्रणालीलाई भविष्यमा आउने यस्तै महामारीसँग जुध्न resilience बनाउन दीर्घकालीन विकास आवश्यक छ । यसका लागि सूचना प्रविधि वा अन्य सिकाइ प्रणालीको उपलब्धता र प्रयोगलाई विस्तार गर्नुपर्छ । प्रत्येक विद्यालयले नोक्सानको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा योजना तयार गरी कोभिड-१९ बाट भएको नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि कार्यान्वयन गर्नुपर्छ । यसबाहेक, प्रत्येक विद्यार्थीको सिकाइको अवस्थाको आधारमा सबै वा कक्षाका निश्चित विद्यार्थीहरूको लागि विशेष वा अतिरिक्त सिकाइको व्यवस्थापन गरिनुपर्छ । कक्षाका सबै वा केही विद्यार्थीहरूले COVID महामारीको अवधिमा सिक्ने अवसरहरू नपाएको हुन सक्छ र, केही अवसरहरूको बावजुद, उनीहरूले धेरै

आधारभूत अवधारणाहरू पूर्ण रूपमा बुझेका छैनन् वा आधारभूत सीपहरू हासिल गरेका छैनन् वा विशेष विषयहरूमा कठिनाइहरूको सामना गरिरहेको हुन सक्छ। यस्तो अवस्थामा, अतिरिक्त वा पूरक कक्षाहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन सक्छ वा विद्यार्थीहरूको विभिन्न समूहहरू गठन गरी कक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन सक्छ । अतिरिक्त वा पूरक अध्ययन सामग्री व्यवस्थित, द्रुत शिक्षा र कार्यपत्रहरू व्यवस्थित, अतिरिक्त अभ्यास वा असाइनमेन्ट वा अन्य आवश्यक सिकाइ योजना विकास गरी व्यवहारमा ल्याउनु पर्ने हुन सक्छ ।

यस पालिकामा पनि विभिन्न समयमा विपद तथा संकट आइपर्न सक्छन यस्तो अवस्थामा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिन तथा विपद तथा संकटको घडिमा पनि विचलित नभइ सो को व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न योजनाबद्ध रुपमा शिक्षा प्रदान गरीदै आएको छ । जस्तै कोभिडका कारणबाट अस्त व्यस्त भएको शैक्षिक सत्र २०७७ लाई विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको संयुक्त सहयोगमा फोन तथा टोल सिकाइ योजना बनाएर बालबालिकाको सिक्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिएको सर्वविविदै छ । यसै सन्दर्भमा कक्षागत रोल नं. लाई जोर विजोर प्रणालीमार्फत विद्यालयमा समाजिक दूरी कायम गर्दै शिक्षण सिकाइ समेत भएको थियो। विपद्का लागि सहयोगार्थ यस पालिकामा द्रुत प्रतिकार्य समिति, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी उपशाखा तथा वारुण यन्त्र रहेको छ। विद्यालयमा रहेको जु.रे.स. तथा यु.रे.स. ले पनि विपदप्रति सचेतना जगाउदै आएका छन्। स्थानीय पाठ्यक्रमको तल्लो कक्षा देखिनै विपद जोखिम न्युनीकरणका विषयवस्तु समावेश गरिएको छ।

जलवायु परिवर्तनले बाढी, पहिरो, खडेरी, अल्प बृष्टि, अनाबृष्टि जस्ता प्रकोपहरुले शिक्षा क्षेत्रमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्षरुपमा प्रभाव पारिरहेको छ । विश्वभर झण्डै एक अरब बालबालिका जलबायु परिवर्तनका अत्याधिक जोखिममा रहेका छन् । विपद्को बेला बिद्यालयहरु आश्रयस्थलको रुपमा प्रयोग हुँदा पठनपाठनमा बाधा पुग्छ । विद्यालयमा वालिकाको नियमित उपस्थितिमा गिरावट, सिकाई उपलब्धिमा ह्रास तथा विद्यालय छोड्ने बालबालिकाको सँख्यामा बृद्धि जस्ता असरहरु देखा परेका छन् ।

४.५.३ परिस्थितिजन्य शिक्षाका चुनौतीहरूः

- आपतकालीन अवस्थाको शिक्षालाई छुट्टै विधाको रूपमा सम्बोधन गर्ने।
- प्रकोप र सोको जोखिमको विषयमा सावधानी अपनाउनु।
- संकटको क्षेत्र पहिचान गर्नु।
- क्षेत्र पहिचान गरी योजना निर्माण गर्नु ।
- योजना निर्माणको प्रक्रिया र सहभागिता।

४.५.४ उद्देश्यहरू

- सङ्कटको सम्भावित जोखिम पहिचान गरी शिक्षाको माध्यमबाट पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्ने।
- सूचना तथा संञ्चार प्रविधिको विकास गर्ने।
- स्थानीय तथा विद्यालय स्तरका विद्यालय शिक्षामा विपद् जोखिम ब्यवस्थापनलाई संस्थागत र मुलप्रवाहीकरण गर्ने
- बृहत् सुरक्षित विद्यालय र विपद् जोखिम न्युनिकरणलाई विद्यालयको पाठ्यक्रम तथा शिक्षकको पेशागत विकासमा एकीकृत गरी यसलाई विद्यार्थी,शिक्षक,विब्यस तथा समुदायमा प्रवाह गर्ने
- जलबायु ,उर्जा र वातवरण सम्बन्धि सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

४.५.५ रणनीतिहरू

- संघिय सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याएका बिभिन्न्न नीति नियम तथा ऐन कानुनहरुको पूर्ण पालना गरिने छ ।
- संकटासन्नताको मूल्यांकन तथा बिश्लेषण गरिने छ ।
- संकटासन्नताको मूल्यांकनको आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको बृहत योजना र विद्यालयहरुले आ–आफ्ना विद्यालयको योजना तयार पार्नेछन् ।
- बिपद प्रतिरोधि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पूनस्थापना गरीनेछ ।
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उपकरण औषधी, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गरिने छ ।
- विद्यार्थ ,शिक्षक अभिभावक तथा अन्य सरोकारवालाहरुको तयारी, रोकथाम, प्रतिकार्य र पुनस्थापनाका लागि क्षमता विकास गरिनेछ ।
- बिपद व्यवस्था पनका लागि परम्परागत ज्ञान सीपको समेत खोजी तथा संरक्षण सम्बर्धन गरिनेछ ।
- सिकाइ आपुरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (ReAL Plan) कार्यान्वयनका लागि विभिन्न क्रियाकलाप अन्तर्गतः

- १) विपत तथा महामारीबाट पुगेको क्षति न्युनीकरणका लागि Diagnostic Tools बाट विद्यार्थीको पुर्व परीक्षा सञ्चालन गर्ने,
- २) उत्तरपुस्तिका परीक्षण र विद्यार्थीको सही उत्तरलाइ १ र कमजोर तथा गलत उत्तरलाइ ० मा वर्गिकरण गर्ने ।
- ३) तथ्यांक इन्ट्री सिट तयारी गर्ने,
- ४) तथ्यांक इन्ट्री गर्ने,
- ५) तथ्यांक विश्लेषण गर्ने,
- ६) तथ्यांकका आधारमा विद्यार्थीको वर्गीकरण/ तह निर्धारण गर्ने,
- ७) रिमेडियल शिक्षणको लागि विषणवस्तु छनोट तथा उपयुक्त रणनीतिको अवलम्वन गर्ने ।
- ८) Post Test & Endline Data Entry गर्ने ।
- बिपद व्यवस्थापन तथा संकटकालमा अन्य पालिकाहरुमा भए गरिएका असल अभ्यासहरुको अनुशरण गर्ने संयन्त्र विकास गरिने छ ।
- विद्यालय शान्ति क्षेत्रको अवधारणालाई सार्थकता दिन स्थानीय राजनैतिक दल, पेशागत संगठनहरु, विद्यार्थी संगठन तथा क्लबहरु सामाजिक सांस्कृतिक समूह तथा समाजसँग समन्वय र सहकार्य गरी यसप्रति सबैलाई जिम्मेवार बनाईने छ ।
- अभिभावकहरूले आफ्नो बच्चाहरूलाइ सिकाइ सहजीकरण गर्न सकिने सामग्री छपाइ तथा वितरण गरिने छ ।
- विद्यालयमा भएका सन्दर्भ पढाइ सामग्रीहरूलाई विद्यार्थीहरूलाई घरमा लगेर पढ्ने वातावरण मिलाउने ,
- प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम न्यूनीकरणका लागि **हरित विद्यालय अभियान**, जलबायू परिवर्तन शिक्षा तथा दिगो विकासका अवधारणा समेतलाई कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

४.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- हरेक परिस्थितिमा बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारको सुनिश्चितता भएको हुने ।
- जलवायु ,उर्जा र वातावरण सम्बन्धि सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

नतिजा

- विद्यालयमा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारीको योजना तथा क्षमता विकास हुने।
- स्रोतको व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली सक्रिय हुने।
- महामारीको समयमा स्वास्थ्य मापदण्ड तथा उपचारसहित सिकाइ निरन्तरता हुने ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	५	५	५	५	५	६
२	हरित विद्यालय सङ्ख्या	०	५	५	५	५	६
३	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१

४.५.७ प्रमुख क्रियापलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य-५वर्षे					भौतिक लक्ष्य-५ वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	मनोसामाजिक परामर्श तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	विपद सम्वन्धी विद्यालय विपद योजना निर्माण तथा परिमार्जन	पटक	१	१	१	१	१	५	
३	पालिकास्तरिय विद्यालय शिक्षा सहयोग विपदकोष कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	
४	विद्यालयको भौगोलिक अवस्था र परिस्थिति अनुसार वैकल्पिक सिकाईको व्यवस्थापन कार्यक्रम	विद्यालय	५	५	५	५	५	६	
५	उद्दार कार्यक्रममा खटिने संवयंसेवकका लागि तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	प्रतिकार्य कार्यदलको गठन र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	आपतकालिन तथा संकटपूर्ण सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	सिकाइ आपुरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (ReAL Plan) कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	अभिभावकहरूले आफ्नो बच्चाहरूलाइ सिकाइ सहजीकरण गर्न सकिने सामग्री छपाइ तथा वितरण,	पटक	१	१	१	१	१	५	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

भौतिक पूर्वाधार विकाससले भौतिक संरचनालाई जनाउँछ । त्यस्ता जोखिम रहित र सुविधा सम्पन्न हुनका साथै बालमैत्रि, लैङ्गिकमैत्री समेत हुन जरुरी हुन्छ । राष्ट्रिय भवन संहिता २०६० र बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण भवन निर्माण सम्बन्धि आधारभूत मार्ग निर्देशन २०६२ मा प्राविधिक नक्सांकन, स्ट्रक्चरल डिजाइन अनिवार्य, सिभिल इन्जिनियरबाट प्रमाणित गर्ने र जोखिमयुक्त संरचना र पर्खाल भत्काउने आदिजस्ता मापदण्द निर्धारण गरेको छ भने विद्यालयको हकमा शिक्षा नियमावली २०४९ नियम ४ संग सम्वन्धित अनुसूची ३ मा कक्षाकोठाहरु ९ फिट उचाई घाम पानीबाट बचाउ हुने किसिमको,पूर्व प्राथमिक विद्याल भवनको हकमा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्गमिटर, नि.मा. वि र माविमा १.०० वर्गमिटर क्षेत्रफल भएको कक्षाकोठा हावा प्रकाश आउने किसिमको १ विद्यार्थी २ प्रति पुस्तक सम्पूर्ण विद्यार्थीहरु एकैसाथ उभिन सक्ने कम्पाउन्ड र विद्यालयको हाताभित्र घेराबारा भएको हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले भौतिक पूर्वाधार ,पाठ्यसामग्री आदिलाई बाल, अपाङ्गता र लैङगिक मैत्री बनाउने ,बालबालिकाहरुको स्याहार केन्द्र लगायतको संरचना जोखिमरहित सुविधासम्पन्न सहितको आधुनिक बनाउने उद्देश्यले गुरुयोजना निर्माण गर्ने समेत नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । नमूना विद्यालय छनौट कार्यविधिमा समेत भौतिक पूर्वाधार जस्ता सूचकहरु राखेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको मापदण्ड र मूल्याङ्कन नियमन गर्ने प्रवाधन रहेको छ । सुरक्षित र पूर्वाधार प्रयोग गर्न सक्ने भौतिक संरचना निर्माण गरि शिक्षालाई सबैको पहुँचमा पुर्याउनका साथै गुणस्तरीय समावेशी ,सर्वव्यापी जीवनोपयोगी र प्रविधिमैत्री शिक्षा आदि प्रदान गर्ने लक्ष्य राखेर भौतिक विकासको आवश्यकता, सम्भावना र चुनौतिलाई पहिचान गरि आगामी १० वर्षे शैक्षिक गुरुयोजनामा उद्देश्य, रणनीति,प्रमुख क्रियाकलाप र स्रोत व्यवस्थापन समेत उल्लेख गरि निर्माण गरेको हुनुपर्छ ।

४.६.२ वर्तमान अवस्थाः

नगर शिक्षा शाखा, म्याङलुङ २०८१ को तथ्यांक अनुसार यस म्याङलुङ नगरपालिकामा जम्मा ३६ वटा विद्यालयहरु रहेकाछन् । यस नगरपालिकामा सञ्चालित शिक्षण संस्था आ. वि. १ देखि ५ जम्मा १९ विद्यालय, आ. वि. १ देखि ८ कुल ५ विद्यालय, मा.वि. ९ देखि १० जम्मा ६ विद्यालय, मा वि. १ देखि १२ सम्म जम्मा ५ विद्यालय, बालविकास केन्द्र ४३ वटा रहेका छन । अधिकांश विद्यालयमा भौतिक संरचरनाहरु पर्याप्त छैनन् । विद्यालयको भौतिक पक्षसंग सम्वन्धित विवरणलाई हेर्दा प्रयोगमा आएको पक्की भवन संख्या कम रहेको छ । फलामको ब्लक, प्रयोगमा आएका कच्ची भवन, प्रयोगमा आएका शौचालय आदिको संख्या धैरै रहेका छन । छात्रा शौचालय, खानेपानीको व्यवस्था, विद्यालयमा घेराबारा

आदिको अवस्था पर्याप्त हुन सकेको छैन । वालवालिकाहरुलाई सावुन पानीले हात धुने व्यवस्था, प्राथमिक उपचार व्यवस्था आदिमा ध्यान पुर्याउनु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

यस नगरपालिकाले माध्यमिक शिक्षालाई बढावा दिने उदेश्यले ५ वटा विद्यालयमा कक्षा ११-१२ का विभिन्न विषयमा कक्षा संचालन भैरहेको र २ वटा क्याम्पस मार्फत उच्च शिक्षाको पठनपाठन हुने गरेको छ ।

४.६.३ उद्देश्यः

- पूर्वाधार विकासमा नीतिगत व्यवस्था अनुरुपको सुरक्षित, जोखिमरहित, मापदण्ड अनुसारका संरचना सहित पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप अनुकुल हुने गरि वालमैत्री, अपाङगमैत्री, लैङगिक मैत्री आधारभूत सुविधा सहितको पूर्वाधार विकास गर्ने ।

४.६.४ रणनीतिहरू

- पूर्वाधार विकासमा गुरुयोजना र मापदण्ड तयार गरी कार्यन्वयन गर्ने।
- विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सहितको पूर्वाधार तयार गर्ने।
- पूर्वाधार निर्माण गर्न आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्न सम्वन्धित निकाय वा संघसस्थाहरुसंग साझेदारी गर्ने।
- भौतिक पूर्वाधार जोखिमको मूल्याङ्कन गरि जोखिमयुक्त संरचनालाई हटाउने तथ मर्मत सम्भार गर्ने।
- विद्यालयको भौतिक अबस्था सुधार गर्न आवश्यक कार्यविधि निर्माण गरि कार्यन्वयन गर्ने ।
- सुरक्षित मापदण्ड अनुसारका ICT संरचना र सो अनुसार स्मार्ट कक्षाकोठा निर्माणमा ध्यान दिइने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा **बाल उद्यान** निर्माण गर्ने ।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु

उपलब्धि

- जोखिम रहित सुरक्षित र न्युनतम सुविधा सम्पन्न भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरि प्रभावकारी सिकाई क्रियाकलापको वातावरण तयार हुने

नतिजा

- जोखिम रहित तथा न्युनतम सुविधायुक्त भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि ५ वर्षे गुरुयोजना र मापदण्ड तयार हुने ।
- सवै विद्यालयमा आवश्यक भौतक पूर्वाधार निर्माण भएको हुने ।
- विद्यालयमा वालमैत्री, लैङगिक तथा अपाङगमैत्री भवन सहितको भौतिक पूर्वाधार विकास हुने।
- विद्यालयमा रहेको भौतिक सम्पतिको प्रयोगमा कार्यविधि मापदण्ड र प्रभाबकारिताको सूचक तयार गर्ने।
- सवै विद्यालयमा गणित, विज्ञानको प्रयोगशाला, कप्यूटर ल्याब, पुस्तकालय, अध्ययन कक्षा, चमेना गृह, वालउद्यान, स्वच्छ खाने पानी उपलब्ध हुने ।
- भौतिक पूर्वाधार विकासमा स्रोत व्यवस्थापनका लागि सम्वन्धित निकाय, संघसंस्था, अभिभावक आदिसंग सहकार्य हुने ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	२४		१	१	१	१
२	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या		४	६	६	६	६
३	सबलीकरण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या		८	१०	१०	१०	१०
४	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने शौचालय सङ्ख्या		३	३	३	३	३
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालय सङ्ख्या		१	२	२	२	३
६	स्वच्छ पिउने पानी		५	५	५	५	७

४.६.६ प्रमुख क्रियापलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	भौतिक पूर्वाधार विकास योजना निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	विद्यालयको आवश्यकता, प्राथमिकता तथा श्रोत अनुसार अपाङ्गमैत्री, प्रविधिमैत्री र समतामुलक, बालमैत्री एवं लैङ्गिकमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन ।	संख्या	३	८	८	८	९	३६		
३	निर्माण भएका संरचनाहरुको सम्बर्धन तथा मर्मत (आवश्यकता अनुसार निरन्तर)		निरन्तर							
४	विनियोजित रकमको शिर्षक अनुसार कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङकन (आवश्यकता अनुसार निरन्तर)		निरन्तर							
५	हामी बनाउछौं हाम्रो विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन (निरन्तर)		निरन्तर							
६	विद्यालय हाता हरियाली कार्यक्रम (निरन्तर)		५	७	८	८	८	३६		
७	कक्षा १ देखी ३ सम्मका कक्षाकोठामा बालमैत्री तथा छापामय वातावरण निर्माण गर्ने ।		५	७	८	८	८	३६		

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिः

४.७.१ परिचय

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि भन्नाले साधरणतया सूचना आदन प्रदान गर्ने उपकरणहरुलाई जनाउदछ । सूचना तथा प्रविधिले विद्युतिय/चुम्वकिय तरङग जस्ता उपकरणहरुको माध्यमबाट विभिन्न डाटाहरुलाई ध्वनि, शब्द ,तस्विर र संकेत आदिलाई आदनप्रदान गर्नका साथै त्यस्ता सूचनालाई भण्डारण, सम्पादन ,प्रचार प्रसार अदि समेत गर्दछ । यस्ता विभिन्न किसिमका उपकरणहरुमा कम्प्युटर, ल्यापटप, मोवाइल आदि पर्दछन । यसले गर्दा विश्वलाई नजिक बनाएको छ ।

शिक्षा क्षेत्रको भूमिका शैक्षिक सुशासन शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनका साथै प्रभावकारी शिक्षण सिकाइमा प्रयोग गर्ने नीति समेत रहेको छ । नेपालमा शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन गर्न एकिकृत शैक्षिक सूचना यवस्थापन प्रणाली समेत रहेको छ भने विभिन्न सिकाईको शैक्षिक सामग्रीहरुको उत्पादन वितरण गरी सबैको शैक्षिक गुणस्तरमा पहुँच पुऱ्याउन प्रयास गरेको छ । २०७२ सालको भूकम्पका बेलामा पनि सूचना र प्रविधिको माध्यमबाट पठनपाठन गरेको थियो । यस्ता कठिन महामारीमा समेत सञ्चार प्रविधिको माध्यमबाट बैकल्पिक शिक्षण सिकाई निरन्तर प्राप्त भै रहेको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गरेर डिजिटल साक्षरता बढाउने लक्ष्य रहेकोछ । सुचना तथा सञ्चार नीति २०७२ र डिजिटल नेपाल फ्रेमवर्क २०७६ ले सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्वन्धी गुरुयोजना निर्माण गर्यो । स्मार्ट कक्षाकोठा निर्माण,अनलाईन सिकाई कार्य, शिक्षण व्यावस्थापन प्रणाली ,वायोमेट्रिक हाजिरी, ग्रामीण क्षेत्रमा मोवाइल सिकाई केन्द्रका साथै अनलाइन शिक्षा प्रदान गर्ने नीति लिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम २०७३ मा पूर्वाधारलाई सुदृढ बनाउदै उपयुक्त प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिने, राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि तथा नब प्रवर्दन नीति २०७६ मा गुणस्तरीय र सुशासन नीति मार्फत अध्ययन अनुसन्धान गरी क्षमताको अभिवृद्धि गर्ने, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ को ४८ मा सूचना तथा सञ्चार प्रणालीलाई शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंगका रुपमा एकिकृत गर्दै शिक्षाको पूर्वाधार निर्माण गर्ने, सिकाई प्रक्रियालाई प्रविधि मैत्रि बनाउने, शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले जारी गरेको शिक्षा क्षेत्र योजना मार्फत विद्यालयको सुशासन कायम गर्ने,सिकाईप्रति विद्यार्थीलाई आकर्षित गर्ने सवै विद्यार्थीको लागि आधारभूत साक्षरता बढाउने जस्ता विभिन्न रणनीति, तथा नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । यस नगरपालिकामा समेत प्रविधिमैत्री बनाउन विभिन्न चुनौतीलाई र आवश्यकतालाई पहिचान गरि ५ वर्षे गुरुयोजनामा विभिन्न रणनीति तथा कार्यक्रम तयार गरेको छ ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिका प्रविधिमैत्री बनाउन पालिकाले विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । नगरपालिकाका ३६ विद्यालयहरु मध्ये धेरै विद्यालहरुमा विजुली वत्तीको व्यवस्था रहेको छ । केही विद्यालयमा वत्ती भएको भए पनि इन्टरनेटको व्यवस्था राम्रो पुर्यारउन सकिएको छैन । विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा ICT को सान्दर्भिक प्रयोग गरी ICT लाई वैकल्पिक माध्यमको विस्तार हुनका साथै शैक्षिक सूचनालाई व्यवस्थित गर्दै सुशासन हुने र विद्यार्थी अभिभावक समेत साधारण डिजिटल साक्षर हुनुपर्ने आजको आवस्यकता रहेको छ । हाल पुरानै पद्धतीवाट अध्यापन गराइरहेको छ । सबै विद्यालयमा स्मार्ट कक्षा निमार्ण गरी अन्तरक्रिया डिजिटल सामग्री स्थापना गर्दै गणित,विज्ञान प्रयोगशालामा अनिवार्य सुचना तथा सञ्चार प्रविधीको प्रयोग गर्नु तथा अन्य विषयको लागि आवश्यकता अनुरुप गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । कोभिड १९ जस्ता महामारीमा शिक्षा शाखाको मातहतमा रही लिडर विद्यालयका शिक्षकहरुले पालिका स्तरीय शैक्षिक सामग्री निमार्ण, प्रसार र वितरण गर्ने र अन्य विद्यालयले विद्यालयले विद्यार्थीलाई सहजीकरण गरिएको भएता पनि आगामी दिनमा हुन सक्ने जोखिमलाइ जुध्न सक्ने प्रविधीको प्रयोग गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

४.७.३ उद्देश्यहरु

- सूचना तथा प्रविधिको प्रयोगमा बढवा दिदैँ education e-portal center , Digital Lab / e-Library को माध्यमबाट शिक्षालाई गुणस्तरीय समतापूर्ण , सबैको पहँचमा पुर्याउने सुशासनयुक्त शैक्षिक प्रशासन स्थापना र शैक्षिक सूचनालाई प्रभावकारी व्यवस्थापन बनाउनु ।

४.७.४ रणनीतिहरु

- पालिका तथा विद्यालय स्तरीय दुवैले नीति तथा दश वर्षे गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- पालिका स्तरीय education e-portal center निमार्ण गर्ने ।
- ICT का आधारभूत संरचना निमार्ण गर्न तीन वटै सरकार र सम्बन्धित संघ संस्थासँग सहकार्य गरी स्रोत साधनको व्यवस्था गरिने छ ।
- आधारभूत तहको ६-८ कक्षाको कम्प्युटर विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन गर्न संस्थागत क्षमता विकास गर्न बार्षिकरुपमा तालिम प्रशिक्षण दिइनेछ ।
- विद्यालयको एकिकृत लेखापालन सफ्टवेयर सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने ।

- कोभिड १९ जस्ता महामारीमा शिक्षा शाखाको मातहतमा रही लिडर विद्यालयको शिक्षकहरुले पालिका स्तरीय शैक्षिक सामग्री निमार्ण, प्रसार र वितरण गर्ने र अन्य विद्यालयले विद्यार्थीलाई सहजीकरण गरिने छ ।
- विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधीको प्रयोगको प्रभावकारिता र उपलब्धताको निरन्तर अनुगमन तथा मूल्याङकन गरिने छ ।
- सबै विद्यालयमा बायोमेट्रिक हाजिरीको विकास गरिने छ ।
- सबै विद्यालयमा स्मार्ट कक्षा निमार्ण गरी अन्तरक्रिया डिजिटल सामग्री स्थापना गर्दै गणित ,विज्ञान प्रयोगशालामा अनिवार्य सुचना तथा सञ्चार प्रविधीको प्रयोग गर्ने र अन्य विषयको लागि आवश्यकता अनुरुप प्रयोग गर्ने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधीको आधारभूत पूर्वाधारहरु निमार्ण गरी न्युनतम सामग्रीसमेत वितरण गरीने छ ।

४.७.५ उपलब्धी, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः

- विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा ICT को सान्दर्भिक प्रयोग गरी ICT लाई वैकल्पिक माध्यमको विस्तार गरिनुको साथै शैक्षिक सूचनालाई व्यवस्थित गर्दै सुशासन हुने र विद्यार्थी अभिभावक समेत साधारण डिजिटल साक्षर हुने ।

नतिजाः

- पालिका र विद्यालयस्तरमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधीको प्रयोग सम्बन्धी नीति तथा गुरुयोजना निमार्ण भएको हुने ।
- पालिका स्तरीय education e-portal center मार्फत शैक्षिक सामग्री निमार्ण वितरण र प्रसार गरिएको हुने ।
- लिडर विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधी सिकाइ केन्द्र स्थापना भएको हुने ।
- विद्यालयको लेखापालन र कम्प्युटर विषयको शिक्षण गर्ने शिक्षकलाई तालिम प्राप्त भएको हुने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा प्रविधिको पूर्वाधारसहित न्युनतम सामग्री निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न हुने र त्यसको माध्यमबाट सिकाइ क्रियाकलाप भएको हुने।

- प्रत्येक विद्यालयमा आधुनिक सु-सम्पन्न गणित, विज्ञान, कम्प्युटर प्रयोगशालाहरु निर्माण भएको हुने ।
- आधारभूत तहको ६-८ मा अध्यापन भइरहेको कम्प्युटर सम्बन्धी छुट्टै शिक्षक उपलब्ध भएको हुने ।

क्रियापलाप तथा लक्ष्यः

क्रसं	सूचक/क्रियाकलाप	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको सङ्ख्या	२५	१	२६	२६	२६	२६
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सङ्ख्या	९	१	१	१	१	१
३	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	९	१	१	१	१	१
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	२०	२	१	१	१	१
५	विद्युत्को पहुँच पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	२५	१	-	-	-	-

४.७.७ प्रमुख क्रियापलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.स	क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	बिद्यालयमा ICT LAB बिस्तार	विद्यालय	१	१	१	१	१	५		
२	बाकी रहेका सबै बिद्यालयमा इन्टरनेट सेवा विस्तार र अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५		

३	सबै शिक्षकहरुलाई ICT को आधारभूत तालिम कार्यक्रम	१०० जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००		
४	IEMIS सम्वन्धि तालिम	१८० जना	३६	३६	३६	३६	३६	१८०		
५	विद्यालयमा ई लाइब्रेरी सञ्चालन	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०		
६	पलिका स्तरमा नमुना ICT LAB स्थापना	वटा	१	१	१	१	१	५		
७	पालिकामा विभिन्न समूहहरूका विभिन्न माध्यम (Virtual/ In-person) सिकाइ आदानप्रदानका लागि सिकाइ समूह निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	संचालनमा रहेका सामूदायिक सिकाइ केन्द्र तथा पुस्तकालयहरुमा ICT बिस्तार	केन्द्र	१	१	१	१	१	५		

परिच्छेद ५ अन्य उपक्षेत्र

५.१ उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन

५.१.१ सन्दर्भ र औचित्यः

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको परिप्रेक्षमा गुणस्तरी, सिपयुक्त, समावेशी, समतामूलक रोजगारी उन्मूख,उत्पादनशिल नागरिक तयार पार्नु स्थानीय तहको प्रमुख कर्तब्य हो । शिक्षा क्षेत्रमा गुणस्तर तथा प्रभावकारीता कायम गर्न विभिन्न प्रयत्न गरेता पनि शिक्षा क्षेत्रको अवस्थामा अपेक्षाकृत सुधार हुन सकेको छैन । नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्था, आर्थिक विपन्नताका कारण कतिपय बालबालिकाहरु विद्यालय तहको शिक्षाबाट वञ्चित हुनु परेको अवस्था छ । यस्ता विविध समस्याहरुलाई समाधान गरि समावेशी समतामूलक उत्पादनमुलक सूचना प्रविधियुक्त शिक्षा तथा शिक्षा क्षेत्रमा शिक्षक,अभिभावक एवं सरोकारवालाहरुको विद्यालय प्रति जवाफदेहि ,उत्तरदायी एवं जिम्मेवारी अभिवृद्धि गर्दै लैजानको लागि योजनाको आवश्यकता र औचित्य पुष्टि हुन्छ ।

यस खण्डमा म्याङ्लुङ नगरपालिकामा उच्च शिक्षणसंस्था सम्बन्धमा समान्य चर्चा गरिएको छ । संबैधानिक व्यवस्था अनुसार उच्च शिक्षाको व्यवस्थापकीय अधिकार संघ र प्रदेश सरकारको हुने भएकोले स्थानीय तहले समन्वय सहयोग र आबश्यक परेमा नियमनकारी भूमिका मात्र निर्वाह गर्न सक्छ ।विश्वविद्यालय र उच्च शिक्षणसंस्थाको स्थापना सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने दायित्व संघ र प्रदेश सरकारको रहेको छ । स्थानीय तहले माध्यमिक तहको शिक्षा पूरा गरेका नगरवासीहरुमा उच्च शिक्षाको पहूँच बृद्धिका लागि सहायक भूमिका निर्वाह गर्नेछ । भौतिक पूर्वाधार विकास,प्राध्यापन गर्ने जनशक्ति व्यवस्थापनमा आर्थिक सहयोग,उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना र बिस्तार जस्ता कार्यमा नगरपालिकाले सहयोग गर्नेछ ।नगरभित्र उच्च शिक्षाको माग र आवश्यकता पहिचान गरि स्थानीय समुदायलाई उच्च शिक्षणसंस्था खोल्न र सञ्चालनगर्न सहयोग गरि प्रबर्धन गर्ने कार्य नगरपालिकाले गर्नेछ ।

म्याङ्लुङ नगरपालिकामा उच्च शिक्षणसस्थाको रुपमा म्याङलुङ क्याम्पसमा स्नातकोत्तर तह र कालिका क्याम्पस जिरिखिम्तीमा स्नातक तहसम्मको हुँदै बढ्रहेको छ ।संकायगत विविधता आजको उच्च शिक्षाको आवश्यकता हो ।भौतिक पूर्वाधारको अभाव, न्युन विद्यार्थी संख्या र दिगो आर्थिक स्रोतको कमीका कारण क्याम्पस सञ्चालनमा समुदायले विविध समस्या भोग्नु परेको छ । न्यूनतम भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधारकव अभावका कारण गुणस्तरीय उच्च शिक्षामा पहूँच बढाउने कार्य चुनौतिपूर्ण देखिन्छ ।नगरपालिकाको मुटुमा सञ्चालित म्याङलुङ क्याम्पस र उत्तरी भेग जिरिखिम्ति बजारमा सञ्चालित यि दुई उच्च शैक्षिक संस्थाले समुदायलाई विश्वासमा लिन,प्रोत्साहित गर्न र भौतिक पूर्वाधार विकासमा जनसहभागिता जुटाउन ध्यान दिन जरुरी देखिन्छ । प्राविधिक शिक्षामा स्थानीय विपन्न समुदायका वालवालिकाहरुको पहूँच बिस्तार गर्न एउटा इन्जिनियरिङ

कलेज स्थापनाको लक्ष्य राखि बजेट र पूर्वाधारको विकासमा बर्तमान माग र आबश्यकता अनुरुप प्रारम्भिक कार्यको थालनी तत्काल गर्नुपर्ने छ ।

५.१.२ उद्देश्यहरुः

विपन्न समुदायका उपयुक्त उमेर समूहका नागरिकहरुको उच्च शिक्षामा पहूँच बिस्तार तथा सहभागिता बृद्धि गर्नु यस योजनाको समग्र उदेश्य रहेको छ । यसका लागि निम्नलिखित उदेश्यहरु निर्धारण गरिएको छ ।

१. उच्च शिक्षामा स्थानीय समुदायका बालवालिकाहरुको पहूँच बिस्तार गर्नु

२ उच्च शिक्षामा विपन्न र पिछडिएको समुदायका नागरिकहरुको सहभागिता बृद्धि गर्नु ।

३ उच्च शिक्षा तर्फ प्राविधिक शिक्षाको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्नु ।

४.शिक्षाशास्त्र, व्यवस्थापन, प्राविधिक लगायत संकायगत विविधतायुक्त शिक्षण संस्था स्थापना र सञ्चालनको लागि आबश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनु ।

५ नगरपालिकामा उच्च शिक्षाको नियामक संयन्त्रको विकास र सुदृढ गर्नु ।

५.१.३ रणनीतिहरुः

म्याङलुङ नगरपालिका क्षेत्रभित्र उच्च शिक्षाको बिकास र बिस्तारको लागि निर्धारण गरेका उदेश्यहरु हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरु अवलम्बन गरिने छ ।

१ प्राविधिक तर्फ उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना गर्न आबश्यकता र संभाव्यता अध्ययन गरिने छ ।

२ प्राविधिक तर्फ उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना र सञ्चालनको लागि स्थानीय समुदायलाई सहयोग र प्रोत्साहन गरिनेछ ।

३ संघीय सरकार र प्रदेश सरकारसंगको सहयोग र नगरपालिकाको सहयोगमा प्राविधिक उच्च शिक्षा तर्फ थप पूर्वाधार विकास गरिने छ ।

४ नगरपालिकालाई नियमनकारी भूमिकामा स्थापित गरिने छ ।

५ प्राविधिक शिक्षा तर्फ इन्जिनियरिङ कलेजको लागि भौतिक पूर्वाधार विकास गरिने छ

६ विपन्न लक्षित समुदायका स्नातक र स्नातकोत्तर गरेका युवतिहरुलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

५.१.४ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धीः

१ उच्च शिक्षामा सबैको पहूँच र सहभागिता बृद्धि हुने ।

नतिजाः

१ उच्च शिक्षामा भर्ना दर बृद्धि भइ पहूँचमा बृद्धि हुने ।

२ उच्च स्तरको जनशक्ति तयार हुने ।
३ नगर क्षेत्रभित्र नै संकायगत विविधतायुक्त उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना भइ सञ्चालनमा हुने ।
४ प्राविधिक शिक्षा तर्फ इन्जिनियरिङ कलेज स्थापना भइ नगरवासी युवा युवतीहरुले इन्जिनियरिङ विषयको अध्ययन गर्ने अबसर पाउने ।
५ विपन्न लक्षित समुदायका युवा युवतीहरु उच्च शिक्षा अध्ययनमा प्रोत्साहित हुने ।

मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

क्रसं	सूचक/क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य				
			०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७
१	संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र साझेदारी	पटक	निरन्तर				
२	थप प्राविधिक उच्च शिक्षण संस्था स्थापना र सञ्चालन	कलेज		१			
३	उपमेयर विपन्न लक्षित छोरी बुहारी छात्रवृत्ति कार्यक्रम	विद्यार्थी संख्या	२	२	२	२	२
४	व्यवस्थापन, विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा उच्च शिक्षण संस्था सञ्चालनमा प्रोत्साहन र सहयोग	संख्या	१	१	१	१	१
५	फर्निचर सहितको अत्याधुनिक पुस्तकालय व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१		
६	इन्जिनियरिङ विषयमा प्राविधिक उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना र सञ्चालनको लागि संभाब्यता अध्ययन		१				
७	इन्जिनियरिङ विषयको कलेजको लागि भौतिक पूर्वाधार विकास		१				
८	उच्च शिक्षणसंस्थाको नियमनको लागि संयन्त्र निर्माण र परिचालन	पटक	१	१	१	१	१

५.२ संस्थागत(नीजि) विद्यालयः

५.२.१ बर्तमान अवस्थाः

सरकारको सार्वजनिक निजी साझेदारीको नीति अनुरुप शिक्षा क्षेत्रमा नीजि लगानी बढ्दै गइरहेको छ र केहि समय अघि शहरी क्षेत्रमा मात्र सिमित नीजि विद्यालयहरु हाल सानासाना गाउँबस्तीहरुमा पनि खुलेका छन । अहिले शुल्क तिर्नसक्ने अभिभावकहरुको पहिलो रोजाइमा परेको नीजि विद्यालयको शिक्षा सामुदायिक विद्यालयको भन्दा गुणस्तरीय हुन्छ भन्ने विश्वास आम अभिभावकमा परेको छ । तर नीजि विद्यालयहरु माथि पनि अनेक प्रकारका आरोपहरु लाग्ने गरेको छ ।विशेष गरी चर्को शूल्क उठाएको,शूल्क अनुसारको सेवा सुविधा नदिएको, अनावश्यक विषय र पुस्तकको भारी थोपरिएको, सरकारले स्वीकृत गरेको पाठ्यक्रम लागू नगरेको, कक्षा कोठा र फर्निचर उपयुक्त नभएको,ड्रेस लगायत शैक्षिक सामग्रीहरु विद्यालयबाट वितरण गर्ने गरेको जस्ता आरोपहरु नीजि विद्यालयहरु माथि लाग्ने गरेको पाइन्छ । अर्कोतिर नीजि विद्यालयहरुको पनि आफ्नै गुनासो छ। गुणस्तरीय शिक्षामा गरेको योगदानलाई वेवास्ता गरेर नीजि विद्यालयमा अध्ययन गरेका विद्यार्थीहरुलाई राज्यले प्रदान गर्ने छात्रवृत्तिबाट बन्चित गरिएको,नीजि विद्यालयमा सरकारी कर्मचारीका छोरा छोरीहरुलाई पढाउन निरुत्साहित गर्ने निति लिएको,सेवा क्षेत्र भनिए पनि कुनै किसिमको सहुलियत र छुट नदिएको जस्ता गुनासो नीजि विद्यालयका संगठनहरुको रहेको पाइन्छ। यस्तो स्थितिमा नीजि क्षेत्रले शिक्षामा गरिएको लगानीको सुरक्षा गर्दै नीजि विद्यालयहरुलाई नियमन गरि सेवामुखि बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । म्याङलुङ नगरपालिका भित्र जम्मा ९ वटा संस्थागत विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेकाछन ।ती विद्यालयहरुलाई सेवामुखि बनाउँदै लैजाने लक्ष्यका साथ रणनीतिक योजना तयार गरिएको छ ।

५.२.२ उद्‌देश्यः

- संस्थागत विद्यालयहरुलाई प्रचलित ऐन, नियम, नियमावली बमोजिम नियमन गरि सेवामुखि बनाउनु ।
- विद्यालयहरुमा शुसासन कायम गरि गुणस्तरीय शिक्षाको लागि अभिप्रेरित गर्नु ।

५.२.३ रणनीतिहरुः

- नीजि लगानीमा खुलेका विद्यालयहरुलाई नियमन गर्ने ।
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि प्रोत्साहन गर्ने ।
- विद्यालयमा शुसासन कायम गर्ने ।

५.२.४ कार्यनीतिहरुः

•अनुमति, शुल्क छात्रवृत्ति, शैक्षिक क्यालेण्डर, पोषाक जस्ता सुविधाहरुका सम्बन्धमा नियमित अनुगमन गरी नियमन गरिनेछ ।

•लक्षित वर्गहरुका लागि विद्यालयले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरु सुनिश्चित गरिनेछ ।

•सिकाइका लागि उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्न भौतिक सुविधा,जनशक्ति व्यवस्थापन,कक्षा कोठा व्यवस्थापन एवं वालमैत्री तथा सिकाइमैत्री वातावरण निर्माणका लागि जिम्मेवार बनाइने छ ।

•शिक्षकको पेशागत मूल्य मान्यताका लागि नियुक्ति, अवकास, बढुवा लगायतका कुराहरुमा जिम्मेवारी बनाइनेछ ।

•संस्थागत विद्यालयहरुमा उपलब्ध जनशक्तिको क्षमता अभिबृद्धिका लागि तालिम, गोष्ठी, अन्तरक्रिया,अवलोकनका लागि विद्यालयलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।

•गुणस्तरीय सिकाइका लागि कक्षा कोठा अवलोकन तथा निरीक्षणमा जोड दिइनेछ ।

•मूल्याङ्कन प्रणालिलाई थप व्यवस्थित गरी बैज्ञानिक र गुणस्तरीय बनाउन जोड दिइनेछ

•शिक्षक अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

•गुणस्तरीय सिकाइका लागि सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरुलाई अनुभव आदानप्रदान सहितको साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

•आचारसंहिताको निर्माण,विद्यालयमा शुसासन कायम भए नभएको सुनिश्चित गरी विद्यालय सुशासन कायम गरिनेछ ।

•शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको नियमितताका लागि इ हाजिरीको व्यवस्था गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ।

•नगरस्तरबाट सञ्चालन हुने विभिन्न शैक्षिक क्रियाकलापहरुमा विद्यालय, विद्यार्थी एवं शिक्षक संघ संगठनहरुको प्रतिनिधित्व गराइने छ ।

५.२.५ उपलब्धी, नतिजा,प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

उपलब्धीः

• संस्थागत विद्यालयहरु प्रचलित ऐन, नियम, नियमावली बमोजिम सेवामुखी भइ गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति भएको हुने ।

नतिजाः

• लक्षित वर्गहरुका लागि विद्यालयले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरु सुनिश्चित भएको हुनेछ।

• संस्थागत विद्यालयहरु प्रचलित ऐन, नियम, नियमावली बमोजिम सञ्चालन भएको हुनेछन

• भौतिक सुविधाको बिस्तार, जनशक्ति व्यवस्थापन, कक्षाकोठा व्यवस्थापन एवं वालमैत्री तथा सिकाइमैत्री वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ ।

मुख्य क्रियापलाप तथा लक्ष्यः

क्रसं	सूचक/क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य				
			०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७
१	नीजि विद्यालय नियमन	पटक	निरन्तर				
२	लक्षित वर्गको सेवा सुविधा वितरण	पटक	१	१	१	१	१
३	कक्षा कोठा अवलोकन एवं निरीक्षण	पटक	निरन्तर				
४	प्रश्न पत्र निर्माण, मोडेरेसन, उत्तरकुञ्जिका निर्माण, उ.पु. परीक्षण, नतिजा प्रकाशन तथा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१
५	विव्यस,अभिभावकको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमको अनुगमन	पटक	निरन्तर				
६	संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयहरु बीच सिकाइ अनुभव आदानप्रदान	पटक	१	१	१	१	१
७	संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरु बीच अन्तर्क्रिया,गोष्ठी एवं बैठक सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१

५.३ परीक्षा तथा प्रमाणीकरणः

५.३.१ बर्तमान अबस्थाः

विद्यार्थीहरुले के कति सिके भन्ने कुराको मूल्याङ्कन गर्न जरुरी छ भने पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेको सिकाइ सक्षमताहरु हासिल हुन सके वा सकेनन भन्ने एकिन हुन आवश्यक छ । मूल्याङ्कनको माध्यमबाट नै सिकाइमा सुधार गर्न सकिन्छ । जसका लागि मूल्याङ्कन प्रणाली व्यवहारिक, वैज्ञानिक हुन जरुरी हुन्छ । विद्यार्थीहरुको शैक्षिक स्तर र उपलब्धीको परीक्षण गरि प्रमाणिकरण गर्नु पर्दछ ।आधारभूत तहको अन्त्यमा लिइने कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालन एवं व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको रहेको छ। जसका लागि स्थानीय स्तरको परीक्षा समितिको व्यवस्था गरिएको छ । माध्यमिक तह कक्षा १० र १२ को परीक्षा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डले लिने व्यवस्था रहेको छ भने कक्षा ३, ५, ८ को परीक्षाको स्तरीकरण गर्ने र कक्षा ८ को परीक्षाको प्रमाणीकरण गर्ने प्रमुख दायित्व नगरपालिकाको रहेको छ । आधारभूत तहको विद्यार्थी

मूल्याङ्कनका लागि साधनहरुको निर्माण,प्रयोग र विश्लेषण गर्ने र सो का आधारमा लक्ष्य निर्धारण गर्न जरुरी हुन आउँछ ।अन्य कक्षाका परीक्षालाई व्यवस्थित गरी विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धी मापन गर्नुपर्ने हुन्छ ।विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्नका लागि म्याङलुङ नगरपालिकाले विभिन्न कार्यक्रमहरु मार्फत व्यवहारिक र बैज्ञानिक बनाउने नीति तय गरेको छ ।

५.३.२ उदेश्यः

१ विद्यार्थीहरुको शैक्षिक स्तर र उपलब्धीको परीक्षण गरी मूल्याङ्कन गर्नु ।
२ विश्वसनीय परीक्षा प्रणालीको विकास गर्नु ।

५.३.३ रणनीतिहरुः

• विद्यालयमा सञ्चालन गरिने सबै मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रयोग गरी उपलब्धीको मापन गर्ने
• सबै कक्षा र तहका परीक्षाहरुलाई नगरपालिका स्तरबाट सञ्चालन गरी मूल्याङ्कनको व्यवस्था गर्ने ।
• आधारभूत तहको अन्त्यमा लिइने परीक्षालाई व्यवस्थित र मर्यादित बनाइने ।
•विद्यार्थीको मूल्याङ्कन एवं उपलब्धी परीक्षण गरि शैक्षिक गुणस्तर कायम गरिने ।
•मुल्याङ्कन प्रणालीलाई सहजता, सरलता एवं वालसहभागितामूलक बनाउँदै क्रमशः मूल्याङ्कनलाई निर्माणात्मक प्रणालीमा विकसित गर्दै लगिने ।
५=३=४ कार्य नीतिहरुः
•सिकाइ सगसगै मूल्याङ्कन पद्धतिलाई जोडी गुणस्तर कायम गरिनेछ ।
•सबै शिक्षकहरुलाई विषयगत रुपमा विशिष्टिकरण तालिका एवं मूल्याङ्कनका साधनहरु निर्माण गर्न लगाइ मूल्याङ्कन प्रणालीलाई विश्वासिलो, भरपर्दो एवं मापनयोग्य बनाइने छ ।
•विषयगत कार्यशाला सञ्चालन गरिने छ ।
•विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली विषयमा अन्तर्क्रिया बैठक सञ्चालन गरिनेछ ।

५=३=५ उपलब्धी, नतिजा,प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

उपलब्धीः
•विद्यार्थीको शैक्षिक स्तर अभिबृद्धि, उपलब्धीको परीक्षण, विश्वसनीय मूल्याङ्कन तथा परीक्षा प्रणालीको विकास भएको हुने ।

नतिजाः

•मुल्याङ्कन प्रणालीलाई सहजता, सरलता एवं वाल सहभागितामूलक भएको हुनेछ ।
•मूल्याङ्कन प्रणाली विश्वासिलो, भरपर्दो एवं मापनयोग्य भएको हुनेछ ।
•पालिका भित्रका सबै कक्षा र तहका परीक्षाहरु नगरपालिका स्तरबाट सञ्चालन भएको हुनेछन ।
मुख्य क्रियापलाप तथा लक्ष्यः

क्रसं	सूचक/क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य				
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	कार्यशाला सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१
२	मूल्याङ्कनका साधनहरुको विकास, निर्माण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१
३	परिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	पटक	३	३	३	३	३
४	वियषगत कार्यशाला सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१
५	विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली विषयमा अन्तर्क्रिया,छलफल एवं बैठक सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१
६	नियमित तथा आकस्मिक निरिक्षण, अनुगमन र प्रतिवेदन	पटक	निरन्तर				

५.४ समुदाय संलग्नता र परिचालनः

पृष्ठभूमीः
वालवालिकाको शैक्षिक सुधारका लागि अभिभावकहरुको परिचालन तथा सहभागिता महत्वपूर्ण रहेको छ । घर नै बालवालिकाको पहिलो पाठशाला हो । अधिकांश समय वालवालिकाले घरमा बिताउने गर्दछन । यसकारण घरमा पनि वालवालिकाको पढाइका लागि वातावरण सृजना गरिदिनु पर्छ । यसका लागि अभिभावकहरुले घरमा पर्याप्त मात्रामा शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन गरिदिनु पर्दछ । समुदायस्तरमा पनि दौंतरी सिकाइलाई प्रोत्साहन गरि वालवालिकाहरुलाई पढ्ने निश्चित ठाउँको व्यवस्था गरि आबश्यक सामग्रीको प्रबर्धन गरिदिनु पर्दछ। अभिभावकले वालवालिकाको शैक्षिक स्तर अभिबृद्धिका लागि विद्यालय तथा शिक्षकसंग परामर्श तथा सुझाव लिनु पर्दछ जसले गर्दा वालवालिकाले शैक्षिक उपलब्धी हासिल गर्न सक्दछन ।

वर्तमान अवस्थाः

आफ्ना वालवालिकाको शैक्षिक प्रगति बुझ्न अभिभावकहरु विद्यालयसम्म पुगेर शिक्षकसंग छलफल गरेको अभ्यास देखिदैन न त विद्यालयले नै अभिभावकलाई सम्पर्क गरी छलफल नै गरेको पाइन्छ ।अभिभावक भेलामा वालवालिकाको शैक्षिक उपलब्धीका बारेमा छलफल गरिएता पनि त्यस बाहेक विद्यालय तथा समुदाय स्तरमा वालवालिकालाई पढ्ने वातावरण सिर्जना गर्ने विषयमा छलफल भइ योजना बनाइएको पाइँदैन ।अभिभावकहरुले आफ्ना वालवालिकालाई पढाउने शिक्षकको जिम्मेवारी हो भनि पन्छिने कार्य भएको देखिन्छ ।जबकी वालवालिकाको समग्र शैक्षिक उपलब्धीमा बृद्धि तथा सुधार गर्नका लागि अभिभावक तथा शिक्षकको बराबर जिम्मेवारि रहेको हुन्छ।त्यसैगरी विद्यालयमा व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघले पनि अभिभावकलाई विद्यालयको विभिन्न क्रियाकलापमा सहभागी गराई परिचालन गर्न सकिरहेका छैनन ।विद्यालय सुधार योजनामा भौतिक पक्षलाई धेरै प्राथमिकता दिइ योजना तयार गरिन्छ तर कम बजेटमा धैरै नतिजा देखिने कार्यक्रम समावेश गरिएको हुँदैन ।यस्तो अबस्थामा वालवालिकाको शैक्षिक सुधारका लागि समुदायको संलग्नता जरुरी देखिन्छ । यसकारण यस म्याङ्लुङ नगरपालिकाले विद्यालय तथा समुदायस्तरमा शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्नका लागि १० वर्षे शिक्षा योजनामा समुदाय परिचालनको क्षेत्रलाई महत्वपूर्ण रुपमा समेटेको छ ।

उद्देश्यहरुः

१. बालबालिकाको समग्र शैक्षिक उपलब्धि वृद्धि गर्नका लागि समुदायको संलग्नता अभिवृद्धि गर्ने ।

२. परिवार तथा समुदायस्तरमा पढाइको वातावरण सिर्जना गर्नु ।

३. पढाइको महत्वको वारेमा चेतना अभिबृद्धि गर्नका लागि दौंतरी शिक्षा तथा शैक्षिक महोत्सवको आयोजना गर्नु ।

४. बालबालिकाको फुर्सदको समय पढाइमा उपयोग गर्नका लागि घुम्ति पढाइ शिविर सञ्चालन गर्नु ।

रणनीति

१. पढाइ समिति गठन तथा वर्तमान अवस्थामा रहेका सामुदायिक समूहहरुलाई परिचालन गर्ने ।

२. समुदाय स्तरमा पढाइको महत्वका बारेमा ज्ञान बृद्धि गर्नका लागि दौंतरी शिक्षा सञ्चालन गर्ने ।

३. बालबालिकाको शिक्षाका लागि समुदाय तथा परिवारस्तरमा उपयुक्त वावावरण सिर्जना गर्ने ।

४. समुदाय स्तरमा घुम्ती शिक्षाको अवधारणा विकास गर्ने ।

५ शिक्षक,विद्यालय, विव्यस,शिक्षक अभिभावक संघ तथा विद्यार्थी बीच वालवालिकाको समग्र सिकाइ उपलब्धीका वारेमा अन्तर्क्रिया गर्ने ।

कार्यनीतिः

१. समुदायमा रहेका समूहहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरि वालवालिकाहरुको समग्र शैक्षिक उपलब्धी बृद्धि तथा पठन सीप बृद्धि गर्नका लागि परिचालन गरिनेछ।

२. विद्यालय र समुदाय बीच सहकार्यका लागि वालवालिकाको शैक्षिक उपलब्धीका वारेमा अन्तर्क्रिया सञ्चालन गरिने छ ।

३. कम्तीमा त्रैमासिक रुपमा वि व्य स,शि अ संघद्वारा वालवालिकाको शैक्षिक अबस्था बुझ्न घरदैलो अभियान सञ्चालन गरिने छ ।

४. अभिभावकहरुलाई दौंतरी शिक्षा मार्फत वालवालिकाको पठन सीप बृद्धिका लागि घरमा पढ्ने वातावरण सिर्जना गरिने छ ।

५. माध्यमिक तहका वालवालिकाको दौंतरी समूह निर्माण,परिचालन तथा क्षमता अभिबृद्धि गरिने छ ।

६. सबै घरमा वालवालिकाको पढाइका लागि पढाइ कुना स्थापना गर्ने सचेतनामूलक अभियान सञ्चालन गरिने छ ।

७. समुदायस्तरमा शैक्षिक महोत्सव, शैक्षिक प्रतियोगिता जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने छ ।

८. बालबालिकाको शिक्षामा उत्कृष्ट योगदान गर्ने अभिभावकलाई विद्यालय तथा नगरपालिकाद्वारा सम्मानित गरिने छ ।

९. विदा तथा खाली समयमा बालबालिकाको पढ्ने वातावरण सिर्जना गर्नका लागि घुम्ती पढाइ शिविर तथा कोचिङ कक्षा सञ्चालन गरिने छ ।

१०. समुदायस्तरमा वालवालिकाहरुलाई पढ्नका लागि सामुदायिक पुस्तकालयको अवधारणा ल्याई कार्यान्वयन गरिने छ ।

११. त्रैमासिक रुपमा शिक्षक अभिभावक बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

१२. कम्तीमा त्रैमासिक रुपमा वि व्य स तथा शिक्षक अभिभावक संघद्वारा वालवालिकाको शैक्षिक अवस्था बुझ्न घरदैलो अभियान सञ्चालन गरिने छ ।

नतिजाः

१. पढाइ सम्बन्धी अभिभावकको सचेतना बृद्धि भइ सबै घरमा वालवालिकाको पढाइ वातावरण तथा संरचना निर्माण भएको हुने ।

२.बालबालिकाको शैक्षिक गुणस्तर सुधार तथा पठनसीप बृद्धिका लागि विद्यालय तह तथा समुदाय स्तरमा शैक्षिक महोत्सव जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन भएको हुने ।

३. विद्यालय तह तथा समुदाय स्तरमा वालवालिकाको शैक्षिक उपलब्धीको वारेमा छलफल भएको हुने ।

४. समुदायस्तरमा घुम्ती कक्षा सञ्चालन भएको हुने ।

५. समुदायस्तरमा पुस्तकालयको स्थापना भएको हुने ।

६. स्थानीयस्तरमा पढाइसंग सम्बन्धित सिकाइ साग्री निर्माण भएको हुने ।

७. महिनामा कम्तिमा एक पटक वालवालिकाको शैक्षिक उपलब्धी बुझ्न अभिभावकहरुले विद्यालयको भ्रमण गरेको हुने ।

८. उत्कृष्ट अभिभावकलाई सम्मान गरिएको हुने ।

मुख्य क्रियापलाप तथा लक्ष्यः

क्रसं	सूचक/क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य				
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	विव्यस,शिअसंघ तथा अभिभावकलाई पढाइ सम्बन्धी अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१
२	टोल पढाइ समिति गठन तथा परिचालन	टोल	सबै टोलमा				
३	माध्यमिक तहका वालवालिकालाई दौतरी शिक्षा सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१
४	विव्यस,शिअसंघ तथा अभिभावक बीच वालवालिकाको सिकाइ उपलब्धीका वारेमा छलफल	पटक	१	१	१	१	१
५	समुदायस्तरमा शैक्षिक महोत्सव सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१
६	समुदायस्तरमा घुम्ती पढाइ शिविर सञ्चालन	पटक	आवश्यकता अनुसार				
७	विव्यस,शिअ संघद्वारा वालवालिकाको शैक्षिक अवस्था बुझ्न घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१
८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको समन्वयमा पढ्नका लागि पुस्तकालयमा वालवालिकाको पहूँच बृद्धि	पटक	निरन्तर				
९	सामुदायिक पुस्तकालयको स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	२	२	२	२	२
१०	उत्कृष्ट अभिभावक सम्मान कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१

परिच्छेद- ६, विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

६.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिमा शुसासन भन्नाले प्रजातान्त्रिक पद्दति मार्फत सबैले स्वीकार्ने र हित हुने किसिमको निर्णय कार्यान्वयनमा पारदर्शि जवाफदेहिताका साथै कानुनी आधारमा रहि निर्णय गर्ने प्रकृयालाई जनाउँदछ । शुसासन तथा व्यवस्थापनमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन्। विद्यालय क्षेत्रमा सुशासन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी राख्ने उदेश्यले सबै विद्यालयलाई समुदायमा हस्तान्तरण गरिएको छ । उचित शुसासन र प्रभावकारी व्यवस्थापनले शिक्षा क्षेत्रमा सुधार ल्याउनका साथै बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना निर्माण,योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा महत्वपुर्ण भूमिका खेल्दछ । यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरूले सहभागिता तथा सहमतिमा निणर्य गर्नु तथा निणर्य कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुनु, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्नु, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही भई पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गर्नुले सुशासनको प्रत्याभूति गराउदछ । शुसासन र प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न स्थानीय सरकार र स्वयं विद्यालयमा अधिकार विकेन्द्रिकृत गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२ बमोजिम स्थानिय तहमा शिक्षा सम्बन्धि अधिकार रहेको छ । शैक्षिक शुसासन स्थापना गर्न स्थानीय सरकार,विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहनका साथै स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन सस्थागत क्षमता विकासमा पनि योगदान रहन्छ ।

सामान्यतया शुसासनले आर्थिक पारदर्शिता नीति तथा योजना निर्माण प्रकृया, विद्यालय सञ्चालन पद्दति, निर्णायक निकाय आदिलाई समेट्दछ । शुसासन हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ । नेपालमा आर्थिक सुशासन तथा व्यवस्थापन गर्न आर्थिक ऐन २०७७ आर्थिक कार्यबिधी तथा बितिय उत्तरदायित्व ऐन २०७६ र लेखा परीक्षण ऐन तथा कार्यबिधि समेत जारी भएको छ । बिधालयको हकमा अर्थिक सुशासन कायम गर्न शिक्षा ऐन २०२८ मा अनिवार्य सामाजिक लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने ब्यवस्था छ । बिधालय सञ्चालन पद्दति र निर्णय प्रकृयामा बिधालय ब्यवस्थापन समिति समेत रहने व्यवस्था छ। यस सन्दर्भमा संविधानमा संघीय एकाइहरूका लागि एकल र साझा अधिकार तथा दायित्वको रूपमा विषयहरू प्रस्तुत भएका सन्दर्भमा एकल अधिकार मूल रूपमा प्रभावी भई साझा अधिकार

परिपूरक वा सम्पूरक भएर आउँछ भन्ने विषयलाई ध्यान दिनका साथै शिक्षामा विशिष्टीकृत प्रकृतिका कार्यको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विशेष प्रबन्धको आवश्यकतालाई पनि विचार गर्नु पर्दछ। त्यसै गरि योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको प्रवर्धन, नतिजाप्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व जस्ता पक्षहरूलाई प्राथमिकता दिई यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सुशासन स्थापना गर्ने र प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने यस १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गर्दै वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजनाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रम तथा कृयाकलापहरूको कुशल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन स्रोत ब्यवस्थापन नीति तथा रणनीतिक उदेश्य तथा लक्ष्य हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ।

बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गर्न स्थानिय आवश्यकता चुनौति पहिचान गर्दै शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी बनाउन तथा सुशासन कायम गर्न संघीय सरचना अनुसार स्थानीय सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार,ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास,सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत बिचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ। यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार,औपचारीक अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार गर्न सम्यन्त्र निर्माण; प्रकोप तथा महामारीको अवस्थामा गुणस्तरीय सिकाइ र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्‌देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्ने प्रयास गरिएको छ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्ति तथा क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। यस खण्डमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका अवसर र चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। पहिचान गरीएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको खाका तयार गरिएको छ ।

६.१.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि हाल संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय अन्तरगत बिभिन्न निकाय तथा संघ सस्थाहरुले बिभिन्न नितिनिर्माण तथा कार्यक्रमहरु संचालन गरी रहेका छन जस्तै केन्द्रीय तहमा विभागीय रुपमा शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र आदि रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय मार्फत शिक्षा विकास निर्देशनालय र प्रत्येक प्रदेशमा शिक्षा तालिम केन्द्र रहेका छन् भने जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, प्रत्येक पालिकामा शिक्षा शाखाको व्यवस्था रहेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनले तोकिए बमोजिम पालिका स्तरमा २३ ओटा कार्यहरु कार्यान्वयनमा रहेका छन् ।

६.१.३ उद्देश्य

- विद्यालयमा सुशासन स्थापना र प्रभावकारी शैक्षिक ब्यवस्थापन सम्बन्धी निम्न उद्देश्यहरू रहेका छन्ः
- सुशासन तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न गुरुयोजना तथा कार्यविधि निर्माण गर्नु ।
- पालिकाको अनुगमन तथा मुल्याङकन प्रभावकारी बनाउनु ।
- विद्यालयको कार्यसम्पादन प्रति उत्तरदायी तथा नतिजा प्रतिको जवाफदेही र विद्यालयको निर्णय प्रकृयामा समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गरी शिक्षामा सुशासन व्यवस्था गर्नु ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीको न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानीय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु ।
- विद्यालयमा सुशासन स्थापना गर्न सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि संयन्त्र र संस्थागत रुपमा समन्वय गर्दै प्रबिधिलाई समेत प्रयोगमा ल्याउनु ।

६.१.४ उपलब्धी तथा प्रमुख नतिजाहरु

उपलब्धी

- शिक्षामा सस्थागत बिकास र प्रबिधिको प्रयोगले सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भई बिधालयको सेवा तथा बालबालिकाको सिकाइको गुणस्तरका साथै समावेसी शिक्षा प्रणाली विकास भएको हुने ।

प्रमुख नतिजाहरु

- पालिका तथा विद्यालय स्तरीय गुरुयोजना तथा कार्यबिधि निर्माण भएको हुने
- निरन्तर मुल्याङकन तथा नियमन संयन्त्र स्थापना भएको हुने
- विद्यालयको निर्णय प्रकृयामा समता तथा समावेशिता भएको हुने
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानीय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि भई भौतिक तथा सांगठनिक संरचना सुधारिएको, पर्याप्त र तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापन गरिएको हुने
- सुशासन तथा प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि प्रबिधिको प्रयोग भएको हुने
- विद्यालयका दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि पेशागत योग्यता र तालिमको व्यवस्था गरीएको हुनुका साथै भौतिक तथा सांगठनिक संरचनाको निर्माण र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि हुने

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	०	१	१	१	१	२
२	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	०	४	४	४	४	४
३	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	२६	२६	२६	२६	२६	२६
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	२६	२६	२६	२६	२६	२६
५	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	०	१	१	१	१	२

६.१.५ प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (पहिलो ५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	सबै विद्यालयमा गुनासो सुन्ने अधिकारी र गुनासो पेटिकाको व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	सबै विद्यालयहरूमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५		
३	सामाजिक परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
४	वार्षिक सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	प्रधानाध्यापक सँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	सबै प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापनमा संलग्न जनशक्तिलाई व्यवस्थापकीय तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	सबै विद्यालयहरूले सम्पादन गरेका कार्यलाई मासिकरुपमा सार्वजनिक कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	२	६		
८	लेखा व्यवस्थापनमा विद्युतीय प्रणालीको विस्तार	विद्यालय	१	१	१	१	१			
९	विद्यालय सँग सरोकार राख्ने पदाधिकारीहरू को आचार संहितामा परिमार्जन र कार्यान्वयन									निरन्तर

१०	सबै विद्यालयहरूमा आमा समूह गठन गरी विद्यालयको नियमित अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक व्यवस्थापनको लागि पूर्व विद्यार्थी समाज गठन	बिद्यालय	५	५	५	५	५	२६		
१२	वार्षिक विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षण कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१३	सार्वजनिक विद्यालयको जग्गा जमिनलाई दिगो उपयोग गर्ने कार्यविधि निर्माण	पटक	१	-	-	-	-	-		

६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

६.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा सङ्घीय संरचना अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको आठ वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचना अनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई शिक्षाका २३ अधिकारहरुको व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वनयका साथै, नेपाल सरकारले तय गरेका शिक्षा क्षेत्रको ५ बर्ष योजनाले तय गरेका लक्ष्यहरु पुरा गर्नका लागि र त्यसको कार्यान्वनयमा पनि स्थानीय सरकारले सहयोग समन्वय तथा आत्मीकरण गर्नु आवश्यक रहेको छ ।त्यसको साथै यस नगरपालिकाले पनि समग्र पालिकाको विकास र परिवर्तनका लागि केहि सोच, लक्ष्य, उदेश्य सहित शिक्षा क्षेत्रको नीति तय गरेको छ । उल्लेखित सन्दर्भमा पालिकाको शिक्षा सम्बन्धी नीति, कार्यक्रम, लक्ष्य, तथा उदेश्य पुरा गर्न स्थानीय नगरपालिकाका आवश्यकताहरु पुरा गर्न नगरपालिका को आफ्नो परिवेश अनुसारको शिक्षा क्षेत्रको १० बर्ष योजना तयार गर्नु आजको आवश्यकता रहेको निष्कर्ष रहेको छ । साथै सबै स्थानीय सरकारहरुले शिक्षा क्षेत्रलाई ब्यवस्थित

गर्न पालिका स्तरमा शिक्षा प्रोफाइल तथा शिक्षा योजना अति नै आवश्यक रहेको र तयार गर्ने प्रतिबद्धता गरे बमोजिम योजना निर्माणको कार्यलाई अगाडि बढाइएको हो । नेपालको वर्तमान संविधानले आधारभूत तह सम्मको शिक्षालाई अनिवार्य र नि:शुल्क गरेको छ भने माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई नि:शुल्क गर्ने हकको सुनिश्चत गरेको छ । त्यसैगरी, अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक रुपले पिछाडिएका बालबालिकाहरुको शिक्षामा कानुन बमोजिम नि:शुल्क गर्ने कुराको समेत सुनिश्चत गरेको छ । संघीय स्वरुपको राज्य व्यवस्था भए अनुरुप तीनै तहका सरकारहरु स्थापना भई क्रियाशिल अवस्थामा छन् । सबै सरकारहरुका आ-आफ्ना परिवेश भए अनुरुप र प्राप्त अधिकार बमोजिम शिक्षा क्षेत्रलाई फरक ढङ्गबाट सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भइसकेको छ । तीनै तहका सरकारहरुले समन्वयात्मक ढंगबाट शिक्षा क्षेत्रको विकासको लागि योजना बनाइ परिवर्तित मर्म र गन्तव्यहरुलाई उक्त योजनामा प्रतिविम्वित गर्दै राष्ट्रले लिएका लक्ष्यहरु पुरा गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

६.२.२ वर्तमान अवस्था

नगर शिक्षा शाखा, म्याङलुङ २०८१ को तथ्यांक अनुसार यस म्याङलुङ नगरपालिकामा जम्मा ३६ वटा विद्यालयहरु रहेका छन् । जसमा सामुदायिक आवि १-५ सञ्चालित १७, निजी प्रा.वि २ जम्मा १९, सामुदायिक आ.वि कक्षा १-८ सञ्चालित ४, निजी आ.वि १ जम्मा ५, सामुदायिक मा.वि कक्षा १-१० सञ्चालित ३ र निजी ४ गरी जम्मा ७, सामुदायिक मा.वि कक्षा १-१२ सञ्चालित ३ र निजी २ गरी जम्मा ५ रहेका छन । बालविकास केन्द्र तर्फ सामुदायिक ३४ र निजी ९ गरी जम्मा ४३ रहेको तथ्यांक तालिकामा उल्लेख छ । उच्च शिक्षा तर्फ २ वटा कलेजहरुबाट विभिन्न संकायमा पठनपाठन हुने गरेको छ । नगरपालिकाको आफ्नै स्रोतबाट १० जना निजि स्रोत शिक्षक व्यवस्थापन गरिएको छ ।

नगर शिक्षा समितिको अगुवाइमा पालिकामा शिक्षा क्षेत्रका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएको छ । म्याङलुङ नगरपालिकाले स्थानिय पाठ्यक्रम निर्माण गरि आगामी शैक्षिक सत्र देखी लागु गर्ने तयारी गरिएको छ । स्थानीय बिषयले यस पालिकाको ऐतिहासिकता र समग्रता झल्काउन मद्दत गर्नेछ भने वालवालिकालाई स्थानीय परिवेश अनुकूल बिषय क्षेत्रमा परिचित हुन सहयोग पुऱ्याउने छ । आधारभूत तह कक्षा १-३ मा निरन्तर बिद्यार्थी मुल्याङ्कन प्रणाली मार्फत उद्दार कक्षोन्नतीको नीति अनुसार मूल्याङ्कन, कक्षा ४-५ मा ५० प्रतिशत निर्माणात्मक र ५० प्रतिशत निर्णयात्मक मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाइएको छ । त्यसैगरी आधारभूत तह कक्षा ६-७ मा ४० प्रतिशत बिद्यार्थी मूल्याङ्कन र ६० प्रतिशत आवधिक परीक्षालाई कक्षोन्नतीको आधार बनाइएको छ भने कक्षा ८ को वार्षिक परीक्षा पालिका स्तरमा सञ्चालन गरीनेछ । कक्षा १० र १२ को अन्तिम परीक्षा रा.प.बो.को निर्देशन अनुरुप हुने गरेको छ। त्यस्तै राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ कार्यान्वयन गर्न कक्षा १-३ मा एकिकृत पाठ्यक्रम २०८० बाट कक्षा १-३ मा लागु भैरहेको छ

भने एकिकृत पाठ्यक्रमको प्रभावकारी प्रयोग र कार्यान्वयनमा केही समस्याहरु र जटिलताहरु समेत देखा परेका छन् ।

६.२.३ उद्‌देश्यहरू

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।
- एकिकृत पाठ्यक्रमको प्रभावकारी प्रयोग र कार्यान्वयन गर्नु ।
- एकीकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण गर्नु ।

६.२.४ रणनीतिहरू

- सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
- विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
- विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लगाउने ।
- विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तीकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
- वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक अनलाइन दूर शिक्षणमा अनुकूलन हुनका लागि शिक्षक सहयोगी पुस्तिका मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने ।

- अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, वैकल्पिक शिक्षा तथा आयआर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै जीवनपर्यन्त सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

६.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिहरू

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजा

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवद्र्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य दोस्रो ५ वर्ष	जम्मा भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)
			१	२	३	४	५		
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधीकरण	समय	१	१	१	१	१	५	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	संख्या	१	१	१	१	१	५	
५	एकीकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	संख्या	१	१	१	१	१	५	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधारसम्बन्धी अन्तरक्रिया	संख्या	१	१	१	१	१	५	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	निरन्तर						
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनका आधारमा विद्यालयहरूलाई थप सहजीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	

परिच्छेद-७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१.१ परिचय

आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गति प्रदान गरी समृद्ध राष्ट्र निर्माण गर्नमा शिक्षाको अहम भूमिका हुन्छ । भविष्यका लागि गुणस्तरीय मानव संशाधनको विकास गर्न शिक्षामा लगानी गर्नु आवश्यक छ । शिक्षामा गरीने लगानीले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग गर्दछ ।राष्ट्रिय आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकार र समुदायबाट विगत केही दशकदेखि शिक्षा क्षेत्रमा लगानीलाई विस्तार गरीएको छ । शिक्षामा गरीने लगानीले समाजको आकांक्षा, आवश्यकता, मान्यता र दिगो विकासको लक्ष्यको लागि कार्य गर्नु पर्दछ । संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम विद्यालय शिक्षा सञ्चालनको मूल जिम्मेवारी स्थानीय तहको भए तापनि शिक्षा साझा सूचीको विषय रहेकोले शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साथै समुदाय र निजी क्षेत्रको समेत साझेदारी आवश्यकता पर्दछ ।

शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनलाई एकीकृत गर्नु र उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु शिक्षामा लगानीको प्रबन्धका लागि ध्यान दिनुपर्ने महत्वपूर्ण पक्ष हो । शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत जुटाउने, स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह गर्ने र उपलब्ध स्रोतको उपयोग गर्ने भन्ने विषयमा ध्यान पुग्दछ ।

यस सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनका लागि लगानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी यसमा देखिएका चुनौतीहरु उल्लेख गरीएको छ । पहिचान गरीएका चुनौतीहरुको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउनका लागि यसका उद्देश्य तथा रणनीतिहरु प्रस्तुत गरी स्रोतको आँकलन तथा लगानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरीएको छ ।

७.१.२ वर्तमान अवस्था

गाँउपालिकाको कूल वजेट मध्ये धेरै कमको वजेट शिक्षामा विनियोजन गरेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा गरिएको लगानीले समग्र गाउँको शैक्षिक गतिविधिमा थप उर्जा प्रदान गर्ने निश्चत छ । तर शिक्षामा लगानी बढाउनु पर्छ भन्ने विषयमा सैद्धान्तिक रुपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्तावेजहरुमा सिमित देखिन्छन् । सबैको धारणा लगानी बढाउने कुरामा एकै हुनुलाई लगानी वृद्धि गर्ने प्रयासको महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ । नेपालका सबैजसो राजनीतिक दलको घोषणापत्रमा राष्ट्रिय वजेटको कम्तीमा २० प्रतिशत शिक्षामा लगानी गरीने कुरा उल्लेख गरिएको छ । भावी दिनमा शिक्षा क्षेत्रको वजेट वृद्धिमा राज्य र सरकारको ध्यान जानु अनिवार्य रहेको छ । आ.ब २०८१-२०८२ मा यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको बजेट देहाय अनुसार रहेको छ ।

देहाय:

आ ब २०८१/२०८२ को न पा को शिक्षा तर्फको विनियोजित बजेट			
क्र सं	कार्यक्रम	बजेट रु. हजारमा	कैफियत
१	पालिकास्तरीय शैक्षिक पात्रो निर्माण	१००	
२	शैक्षिक प्रोफाईल तथा योजना निर्माण	२००	
३	नगर शिक्षा समिति बैठक	२५०	
४	कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका अभिमुखिकरण	२००	
५	शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन तालिम	२५०	
६	प्रधानाध्यापक बैठक सञ्चालन	१३०	
७	वालविकास सका क्षमता अभिवृद्धि तालिम	४००	
८	परीक्षा व्यवस्थापन तथा अनुगमन	२००	
९	आधारभूत तह शिक्षक तालिम	५००	
१०	माद्यमिक तह शिक्षण अनुभव आदानप्रदान कार्यशाला	१००	
११	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	५००	
१२	आधारभूत तह पाठ्यक्रम प्रवोधिकरण कार्यक्रम	५००	
१३	राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड प्रतियोगिता	५००	
१४	विद्यार्थी प्रतिभा पहिचान कार्यक्रम	२००	
१५	प्रअ तथा विव्यस अध्यक्ष क्षमता विकास कार्यक्रम	१५०	
१६	एकिकृत पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन फाराम छपाई वितरण तथा अभिमुखिकरण	४७०	
१७	उच्च शिक्षा सन्चालन तथा अनुदान र छात्रबृत्ति	२०००	
१८	नमुना विद्यालय लाईब्रेरी र पुस्तकालय जनशक्ति व्यवस्थापन	१५०	
१९	वाल शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारी थप तलब	६५००	
२०	प्रअ प्रोत्साहन भत्ता	२००	
जम्मा		**१३५००**	

७.१.३ उद्‌देश्य

योजनाको वित्तीय व्यवस्थापनका प्रमुख उद्‌देश्यहरु देहाय अनुसार रहेको छन्

- योजना अवधिका लागि विद्‌यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।
- योजना अवधिका लागि विद्‌यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।
- विद्‌यालय शिक्षा सम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु ।
- उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरिएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत वजेट निर्धारण गर्नु ।
- खर्चको प्रक्रिया, तीनै तहका सरकारको भूमिका र दायित्व स्पष्ट गर्नु ।
- लगानीको उपयोगको अवस्था जानकारी लिने विधि र प्रक्रिया उपयुक्त (प्रतिवेदन पद्‌धति) प्रस्तुत गर्नु र जवाफदेहिता स्पष्ट गर्नु ।

७.१.४ रणनीतिः

१ संघीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट शिक्षामा लगानीमा वृद्‌धि गर्ने ।

२. विद्‌यालय शिक्षामा पहूँच, सहभागिता एवं गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानी प्रभावकारीता बढाउने ।

३. वार्षिक रुपमा कूल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमहरुको लागि व्यवस्था गर्ने ।

४. शिक्षामा नीजि तथा गैह्र सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई उचित नियमनका साथ प्रोत्साहन तथा प्रबर्धन गर्ने ।

५. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्‌दति अवलम्बन गर्ने ।

६.वित्तिय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधा र ल्याई वित्तिय कार्यकुशलता,पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सवल बनाउने ।

७. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

७.१.५ उपलब्धी तथा प्रमुख नतिजाहरुः

१ शैक्षिक पहूँच, समता,गुणस्तर र क्षमता विकास, आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने ।

२. वित्तिय कार्यकुशलता ,पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ भएको हुने छ ।

७.१.६ प्रस्तावित बजेट

क्र.सं.	शिर्षक वा क्षेत्र वा क्रियाकलाप	अनुमानित कुल बजेट (रु हजारमा)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	बजेट स्रोत					
								संघिय	प्रदेश सरकार	स्थानीय	गैसस	जनसहभागिता	अन्य
१	प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा	२१५३५	४२९९	४३०९	४३०९	४३०९	४३०९			✓			
२	आधारभूत शिक्षा	२८३२१	५३०६	५७४६	५७४६	५७४६	५७७७			✓			
३	माध्यमिक शिक्षा	२६५१०	५०२२	५२२२	५४२२	५४२२	५४२२			✓			
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षा	३९००	१२००	१२००	५००	५००	५००			✓			
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	५१२५	१०२५	१०२५	१०२५	१०२५	१०२५			✓			
६	पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	६२५०	१२५०	१२५०	१२५०	१२५०	१२५०			✓			
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४१२५	८२५	८२५	८२५	८२५	८२५			✓			
८	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	२५००	५००	५००	५००	५००	५००			✓			
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य	३५५०	७१०	७१०	७१०	७१०	७१०			✓			
१०	विद्यालय सुरक्षा, विपद न्युनिकरण	७८५०	१४९०	१५९०	१५९०	१५९०	१५९०			✓			
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	६५००	१३००	१३००	१३००	१३००	१३००			✓			
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१८७५	३७५	३७५	३७५	३७५	३७५			✓			
१३	उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	५३७५	१०७५	१०७५	१०७५	१०७५	१०७५			✓			
१४	संस्थागत (नीजि) विद्यालय व्यवस्थापन	४२३०	८३६	८४१	८४६	८५१	८५६			✓			
१५	परीक्षा तथा प्रमाणिकरण	२७५०	५५०	५५०	५५०	५५०	५५०			✓			
१६	समुदाय संलग्नता तथा परिचालन	४१२५	८०५	८१५	८२५	८३५	८४५			✓			
१७	विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन	६९२५	१३८५	११८५	११८५	११८५	११८५			✓			
१८	अनुगमन,मूल्याङ्कन समन्वय, सहजीकरण र प्रतिवेदन	२१२५	४२५	४२५	४२५	४२५	४२५			✓			
	जम्मा	**१४३५७१**	**२८३७८**	**२८९४३**	**२८४५८**	**२८४७३**	**२८५१९**						

प्रस्तावित बजेटको विस्तृतिकरण अनुसूची ६ मा दिईएको छ।

परिच्छेद-८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१ परिचय

अनुगमन भन्नाले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा नियमित वा आवधिक रूपमा स्रोत साधनको विनियोजन,वितरण,लगानीको प्रवाह,कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया, शैक्षिक क्रियाकलापहरू कार्य तालिका अनुसार कार्यान्वयन,लक्षित प्रतिफल प्राप्ति जस्ता विषयका बारेमा निगरानी, निरीक्षण, पुनर्निरीक्षण,पर्यवेक्षण एवम् जाँचबुझ गर्ने गराउने कार्य बुझिन्छ। यसले कार्यक्रमको प्रगति र वर्तमान स्थितिको बारेमा जानकारी गराउँदछ।

शैक्षिक कार्यक्रमहरु के कति मात्रामा पुरा भए वा भएनन् बिद्यालयहरुको शैक्षिक भौतिक आर्थिक अवस्थाको अध्ययन बिष्लेषण गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु शैक्षिक मुल्याङ्कन हो ।शैक्षिक कार्यक्रमहरूको औचित्यता, सान्दर्भिकता, उपयुक्तता, दक्षता र प्रभावकारिताको सन्दर्भमा व्यवस्थित र उद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबुझ तथा लेखाजोखा गरी मूल्य प्रदान गर्नु मूल्याङ्कन हो।मूल्याङ्कन प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ। अनुगमन सामान्यतः कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा मात्र गरिन्छ भने मूल्याङ्कन कार्यक्रम सञ्चालनका चरणका साथै कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात् पनि गरिन्छ। अनुगमन र मूल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपूर्ण बनाउन सहयोग गर्दछन्।

८.२ वर्तमान अवस्था

शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य संघीय तहमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र लगायतका निकायहरूबाट, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट, जिल्ला स्तरमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइबाट र स्थानीय स्तरमा स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ। दीगो विकासको शिक्षासम्बन्धी लक्ष्य नं ४ कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको कार्यढाँचा, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालु आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटका लक्ष्य मापनका लागि विकास गरिएका सूचक, म्याङलुङ नगरपालिकाका शिक्षा सम्बन्धि नीति, योजना तथा कार्यक्रमका आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने गरिएको छ। वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमन सम्बन्धी प्रबन्ध गरिएको छ। विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक, कक्षाकोठा तथा पूर्वाधार सम्बन्धी मुख्य सूचना प्राप्तिको आधारको रूपमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई लिइएको छ।

विद्यार्थीको शैक्षिक उपलव्धि, शिक्षक तथा विद्यार्थीको सामाजिक तथा भाषिक पृष्ठभूमि लगायतको विषयमा पनि तथ्याङ्क सङ्कलनको कार्य शुरू गरिएको छ।

विद्यालय र पालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखामा शैक्षिक योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा समीक्षाको लागि शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको उपयोग गरिएको छ। यसका लागि हाल प्रयोगमा रहेको शैक्षिक सूचना प्रणालीमा सुधार गरी एकीकृत सूचना प्रणालीका माध्यमबाट स्थानीय सरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने बनाउनु आवश्यक छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका नतिजाका आधारमा कार्यक्रममा सुधार गर्ने परिपाटीलाई व्यवस्थित गर्नु जनि उत्तिकै आवश्यक छ।

८.३ उद्देश्यहरुः

- विद्यालयहरुको मासिक रुपमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्नु ।
- बिषयगत शिक्षकहरुको कार्यशाला सञ्चालन गर्नु ।
- प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामुखी बनाउनु।
- योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलव्धि हासिल गर्नु।
- योजनाको प्रारम्भदेखि प्रभाव तह सम्मको मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्नु ।
- शैक्षिक कार्यक्रमहरुको स्रोत साधनको उपयुक्त प्रयोग तथा त्यसको प्रतिफल मापन गर्नु ।

८.४ रणनीतिहरु

- बिज्ञ समुह, शिक्षा अधिकृत,इकाइ प्रमुख तथा स्रोत शिक्षक वा स्रोत ब्यक्तिबाट बिद्यालय तथा शिक्षण सिकाइको मासिक रुपमा निरीक्षण तथा अनुगमन गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।
- दुई महिनामा एक पटक बिषयगत शिक्षकहरुको कार्यशाला सञ्चालन गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संयन्त्र निर्माण गरी उपयोग गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग र सञ्जालीकरण गर्ने ।
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचकसहित स्वचालित बनाउने ।
- स्थानीय सूचकहरूलाई राष्ट्रिय सूचनाप्रणालीमा आवद्ध गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- शिक्षाका सबै कार्यक्रम, योजना, परियोजनाहरुको अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन वेभसाइटमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण र विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षणलाई व्यवस्थित र नियमित गरिने ।
- सहभागितामूलक र नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिने

- शैक्षिक योजना तथा कार्यान्वयनहरुको नियमित, आवधिक, मध्यावधिक र अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली कायम गर्ने ।
- सिकाइको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्य स्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने ।
- संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारका वीचमा समन्वयात्मक रुपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको व्यवस्था लागु गरी शैक्षिक कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

८.५ उपलब्धि, नतिजाहरु, प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका समस्या तथा चुनौतीहरु सम्बोधन गरि अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भएको हुने।

प्रमुख नतिजाहरु

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारमा नतिजा सुधार, संस्थागत संरचना र क्षमता विकास, कार्य सम्पादन परीक्षण व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी र कार्यक्रमहरुको उपलब्धी तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने ।

८.६ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका मुख्य क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य दोस्रो ५ बर्ष	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	जिम्मे वारी
			१	२	३	४	५			
१	शिक्षण शिकाईको मासिक रुपमा निरीक्षण तथा अनुगमन	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०		शिक्षा साखा तथा बिज्ञ समुह
२	बिषयगत शिक्षकहरुको कर्यशाला सञ्चालन	पटक	२	२	२	२	२	१०		शिक्षा साखा तथा बिज्ञ समुह
३	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु तयार गर्ने	पटक	१	०	०	०	०	०		स्थानीय तह
४	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु अध्यावधिक गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	५		स्थानीय तह

५	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने	पटक	निरन्तर							स्थानीय ,प्रदेश र संघ)सबै विद्यालयमा(
६	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक समीक्षा र प्रतिवेदन (चौमासिक/ वार्षिक)	पटक	३	३	३	३	३	१५		स्थानीय तह र विद्यालय
७	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अद्यावधिक गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०		विद्यालय
८	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	०	२	२	२	२	१०	२०	स्थानीय तह
९	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण तथा बिष्लेषण गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५		बिद्यालय तथा शिक्षा साखा
१०	विद्यालयको समाजिक परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		विद्यालय
११	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		समन्वय इकाई र विद्यालय

अनुसूची १

स्थानीय शिक्षा योजनाको ढाँचा

दुई शब्द
कार्यकारी सारांश

क) विषय प्रवेश

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

ग) स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्य

घ) शिक्षा योजना निर्माणका आधार

ङ) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

च) योजनाको लेखाजोखा

छ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ वर्तमान अवस्था

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण

१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण

१.४ अवसर

परिच्छेद २ : दूरदृष्टि, उद्‌देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्दा लिनुपर्ने आधार

२.२ दूरदृष्टि

२.३ लक्ष्य

२.४ उद्‌देश्य

२.५ रणनीति

२.६ कार्यनीति (Optional)

२.७ अपेक्षित उपलब्धि

२.८ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

परिच्छेद ३ : विद्‌यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा
३.२ आधारभूत शिक्षा
३.३ माध्यमिक शिक्षा
३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम
३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास
४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम
४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास
४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

परिच्छेद ५ : अन्य उपक्षेत्र
५.१ उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन
५.२ संस्थागत (नीजि) विद्यालय
५.३ परीक्षा तथा प्रमाणिकीकरण
५.४ समुदाय संलग्नता र परिचालन

परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन
६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास
६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

परिच्छेद ७ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

परिच्छेद ८ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

लेखन बाँडफाँड योजना

क्षेत्र	शिर्षक	लेखन व्यक्ति
परिच्छेद १ : परिचय		
१.१	वर्तमान अवस्था	तुलशा आचार्य
१.२	मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण	
१.३	शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण	
१.४	अवसर	
परिच्छेद २ : दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण		
२.१	स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्दा लिनुपर्ने आधार	भीम प्रसाद मिश्र
२.२	दूरदृष्टि	
२.३	लक्ष्य	
२.४	उद्देश्य	
२.५	रणनीति	
२.६	कार्यनीति (Optional)	
२.७	अपेक्षित उपलब्धि	
२.८	मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण	
परिच्छेद ३ : विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र		
३.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	नगेन्द्र राज के सी
३.२	आधारभूत शिक्षा	
३.३	माध्यमिक शिक्षा	
३.४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	
३.५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	
परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र		
४.१	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	बद्री प्रसाद भट्टराई
४.२	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	
४.३	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	
४.४	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	
४.५	विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	
४.६	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	
४.७	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	
परिच्छेद ५ : अन्य उपक्षेत्र		
५.१	उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	विष्णु प्रसाद भट्टराई
५.२	संस्थागत नीजि विद्यालय	
५.३	परीक्षा तथा प्रमाणिकरण	
५.४	समुदाय संलग्नता तथा परिचालन	
परिच्छेद ६: सुशासन तथा व्यवस्थापन		
६.१	शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	गोविन्द राज श्रेष्ठ
६.२	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	
परिच्छेद ७ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन		गीता देवी सुवेदी
परिच्छेद ८ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन		हेम राज अधिकारी

अनुसूची -२

विषयगत तथा तहगत सिकाइ उपलब्धी विवरणः

म्याङ्लुङ नगरपालिका नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

म्याङ्लुङ तेह्रथुम

विषयगत सिकाइ उपलब्धी २०८१

विषय	नेपाली	अङ्ग्रेजी	गणित	विज्ञान प्रविधि	सेरोफेरो /सामाजिक	स्वास्थ्य शारीरिक	स्थानीय विषय	ऐ प्रथम	ऐ द्वितीय
सिकाई उपलब्धी	७२.४४	७२.३१	६६.८२	६५.१४	६८.४२	६६.६५	७०.९४	७३.७४	६४.३६

म्याङ्लुङ नगरपालिका नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

म्याङ्लुङ तेह्रथुम

कक्षागत सिकाइ उपलब्धी २०८१

कक्षा	१	२	३	४	५	६	७	८	९
सिकाई उपलब्धी	७६.५१	७७.३	७३	६६.१८	६८.३	६३.१	६७.६४	६४.२९	५६.८

अनुसूची -३

विद्यार्थी विवरण

Class			ECD/PPC	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
S.N	SchoolName	SchoolCode	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total	Total
	Total		**958**	**605**	**364**	**416**	**446**	**426**	**383**	**348**	**297**	**336**	**320**	**230**	**214**
1	Annapurna Secondary English Boarding School	080150012	83	28	15	20	29	23	27	15	12	9	18	0	0
2	Araniko Secondary English Boarding School	080150001	20	16	14	17	11	25	20	17	0	16	14	0	0
3	Bhagawati Secondary School	080010004	19	29	17	17	15	19	25	36	28	30	26	0	0
4	Chaite Pra V	080010001	8	5	7	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	Deepjyoti Secondary English Boarding School	080150009	119	49	47	40	55	51	49	33	25	14	18	0	0
6	Evergreen Secondary Boarding School	080120008	22	49	14	24	28	52	45	28	18	17	20	15	0
7	Gyanodaya Pre School	080010007	30	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	Harihar Basic School	080120006	9	6	6	4	5	6	5	6	4	0	0	0	0
9	Harihar Pra V	080120005	6	6	3	3	4	6	0	0	0	0	0	0	0
10	Himalaya ma vi	080210003	17	14	6	5	9	7	5	6	9	7	9	0	0
11	Ideal Academy English School	080120009	43	18	11	18	27	15	14	31	10	9	14	0	0
12	Jal Kanya Aadharbhut V	080310003	15	5	3	5	7	5	0	0	0	0	0	0	0
13	Janata Basic School	080210004	13	4	12	6	5	8	7	3	9	0	0	0	0
14	Janata Bbk	080230004	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15	Joontara English Boarding School	080010006	18	7	11	8	7	0	0	0	0	0	0	0	0
16	Kalika Pra V	080210001	16	12	7	6	3	7	0	0	0	0	0	0	0
17	Kalika Secondary School	080120003	14	38	8	18	23	29	20	30	27	45	69	61	53
18	Kobek Pra V	080010003	21	8	9	6	9	5	0	0	0	0	0	0	0
19	Muna Ratna Pra V	080120004	6	5	4	6	4	1	0	0	0	0	0	0	0
20	Narayan Secondary School	080230001	19	8	6	3	6	5	6	5	4	8	13	0	0
21	Pancha Kanya Basic School	080150002	6	6	7	2	6	4	0	0	0	0	0	0	0
22	Ram Thala Basic School	080150011	13	9	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
23	Rani Pokhari Basic School	080230002	10	5	10	10	5	4	0	0	0	0	0	0	0
24	Samata School	080150014	24	9	18	20	33	14	1	0	0	0	0	0	0
25	Sarada Basic School Myanglung-10,Tehrathum	080310004	7	6	2	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0
26	Saraswati Adharbhut School	080120007	23	50	9	16	26	22	23	15	14	0	0	0	0
27	Saraswati Pra V	080010002	21	10	5	7	6	4	0	0	0	0	0	0	0
28	Saraswati Secondary School	080150003	152	52	38	38	37	25	59	59	63	83	30	40	43
29	Sarbajanik Basic School	080230003	6	5	4	6	4	5	0	0	0	0	0	0	0
30	Sharada Basic School Myanglung-4	080210002	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
31	Singha Bahini Pra V	080120002	7	6	3	5	6	4	0	0	0	0	0	0	0
32	Singha Kali Pra V	080010005	12	10	7	5	4	6	0	0	0	0	0	0	0
33	Singhabahini Secondary School	080150004	35	69	21	40	34	24	53	41	60	98	79	114	118
34	Tehrathum Academy	080150013	79	33	20	36	16	33	19	17	6	0	10	0	0
35	Tehrathum PraV	080150005	17	9	8	9	11	7	0	0	0	0	0	0	0
36	Tri Kanya Pra V	080310002	15	4	3	3	5	2	0	0	0	0	0	0	0
37	Trichok Basic School	080150010	13	11	5	5	3	7	5	6	8	0	0	0	0

अनुसूची - ४

विद्यालयगत शिक्षक दरबन्दी विवरण

सामुदायिक विद्यालय

विद्यालय गत शिक्षक दरबन्दी विवरण २०८२

क्रस	विद्यालयको नाम	तह	प्रा.वि दरबन्दी	प्रा.वि. राहत	नि.मा दरबन्दी	नि.मा राहत	मा.वि. दरबन्दी	मा. वि. राहत	उच्च मा.वि	संघीय अनुदान	बाल विकास	विद्यालय कर्मचारी	कै.
१	कोवेक	आ.वि.	१	१							१	१	
२	सरस्वती	आ.वि.	३								१	१	
३	चैते	आ.वि.	२								१	१	
४	भगवती	मा.वि.	६		३		१	२			१	२	
५	सिंहवाहिनी	आ.वि.	३								१	१	
६	हरिहर	आ.वि.	२	२	३						१	१	
७	सरस्वती	आ.वि.	५	२	३	१					२	२	
८	कालिका	मा.वि.	५	१	५		६		२		१	२	
९	जनता	आ.वि.	७		१	०					१	१	
१०	शारदा	आ.वि.									१	१	
११	हिमालय	मा.वि.	७	१	२	१	०	०		३	१	२	
१२	सार्वजनिक	आ.वि.	२								१	१	
१३	रानीपोखरी	आ.वि.	३								१	१	
१४	नारायण	मा.वि.	६		३	०	०			२	३	२	
१५	त्रिकन्या	आ.वि.	२	१							१	१	
१६	जलकन्या	आ.वि.	३	१							१	१	
१७	शारदा	आ.वि.	३								१	१	
१८	सरस्वती	मा.वि.	१४	१	८	०	३	४			२	३	
१९	त्रिचोक	आ.वि.	७	२	०	३					१	१	
२०	तेह्रथुम	आ.वि.	५								१	१	
२१	पञ्चकन्या	आ.वि.	३	१							१	१	
२२	सिंहवाहिनी	मा.वि.	११	२	१०	२	१०		२		४	३	
२३	हरिहर	आ.वि.	३								१	१	
२४	कालिका	आ.वि.	३	१							१	१	
२५	मुनारत्न	आ.वि.	३								१	१	
२६	रामथला	आ.वि.	४	१							१	१	
२७	सिंहकाली	आ.वि.	२								१	१	
जम्मा			११५	१७	३८	७	२०	६	४	५	३४	३६	

संस्थागत विद्यालय

क्रस	नामे र ठेगाना	तह	दरबन्दी	कैफियत
१	दिपज्योत्ति	मा.वि.	१५	
२	आईडियल	मा.वि.	१४	
३	तेह्रथुम एकेडेमी	मा.वि.	१४	
४	अन्नपूर्ण	मा.वि.	१४	
५	अरनिको	मा.वि.	१५	
६	एभरग्रिन	मा.वि.	१५	
७	समता	आ.वि.	७	
८	जुनतारा	आ.वि.	५	
९	ज्ञानोदय	आ.वि.	७	

अनुसूची - ५

विद्यालयगत प्रधानाध्यापक विवरण

म्याङलुङ प्र.अ विवरण २०८१

क्र .स	विद्यालयको नाम	ठेगाना	संञ्चालित कक्षा	सामुदायिक तथा संस्थागत	प्रधानाध्यापक	सम्पर्क नम्वर
१	सिंहवाहिनी मावि	म्यानपा- २	१२	सामुदायिक	लोक बहादुर लिम्बु	९८४१५३४८४८
२	सरस्वती मावि	म्यानपा- १०	१२	सामुदायिक	प्रेम प्रसाद भट्टराई	९८४२११३६७६
३	नारायण मा.वि	म्यानपा- ९	१०	सामुदायिक	सन्तोष लिम्बु	९८६२१५०३५६
४	कालिका मा.वि.	म्यानपा- ६	१२	सामुदायिक	गोविन्द व.सोदेम्वा	९८५२०६०६८२
५	भगवती मा.वि.	म्यानपा- ७	१०	सामुदायिक	राजेन्द्र आङ्बोहाङ	९८४२१४०७५४
६	हिमालय मा.वि.	म्यानपा- ४	१०	सामुदायिक	योगेन्द्र खत्री	९८४२३४४७१३
७	त्रिचोक आ.वि.	म्यानपा- २	८	सामुदायिक	राम बहादुर तामाङ्ग	९८५२०५३४२६
८	रामथला आ.वि.	म्यानपा- १	५	सामुदायिक	भवानी इश्वो	९८४२४५२३९१
९	तेह्रथुम आ.वि.	म्यानपा- ३	५	सामुदायिक	विमला देवी श्रेष्ठ	९८४२५४९७२५
१०	पञ्चकन्या आ.वि.	म्यानपा- १	५	सामुदायिक	दुर्गा व.भण्डारी	९८४१८२६८३४
११	त्रिकन्या आ.वि.	म्यानपा- १०	५	सामुदायिक	नानी मैया तुम्वाहाङफे	९८४२२६१५३२
१२	जलकन्या आ.वि.	म्यानपा- १०	५	सामुदायिक	कमला सिटौला	९८४२१०८६९९
१३	सार्वजनिक आ.वि.	म्यानपा- ९	५	सामुदायिक	सबिता फुदोङ	९८४२२७१३६१
१४	रानिपोखरी आ.वि.	म्यानपा- ९	५	सामुदायिक	गंगा माया राई	९८६२०६८१५०
१५	सरस्वती आ.वि.	म्यानपा- ८	५	सामुदायिक	सुनमाया लिम्बु	९८४२४५२८६१
१६	हरिहर आ.वि.	म्यानपा- ५	८	सामुदायिक	केवलमान बढाथोकी	९८६२१३३०४०
१७	जनता आ.वि.	म्यानपा- ४	८	सामुदायिक	चन्द्रमणी वराल	९८४२०६१६५१
१८	चौते आ.वि.	म्यानपा- ७	३	सामुदायिक	चन्द्रा निरौला	९८४२४२६३८६
१९	सरस्वती आ.वि.	म्यानपा- ६	८	सामुदायिक	विष्णु प्र.भट्टराइ	९८४१८७९३६०
२०	कोवेक आ.वि.	म्यानपा- ८	५	सामुदायिक	खिना वनेम	९८६९१०८९३५
२१	सिंहकाली आ.वि.	म्यानपा- ७	५	सामुदायिक	गंगा देवी रेग्मी	९८४२३८१९९४
२२	हरिहर आ.वि.	म्यानपा- ६	५	सामुदायिक	शान्ती लिम्वु	९८५२०६०४३८
२३	सिंहवाहिनी आ.वि.	म्यानपा- ५	५	सामुदायिक	राम्रिका सोदेम्बा	९८६२१४१४३४
२४	मुनारत्न आ.वि.	म्यानपा- ५	५	सामुदायिक	गोपाल गड्तौला	९८६२०५३११०
२५	कालिका आ.वि.	म्यानपा- ४	५	सामुदायिक	लिलानाथ दाहाल	९८४२११३५९८
२६	शारदा आ.वि.	म्यानपा- १०	५	सामुदायिक	दिपा बस्नेत	९८४२४२६६११
२७	शारदा आ.वि.	म्यानपा- ४	बाल कक्षा	सामुदायिक	होमिला लुइटेल	९८६१७६८३७२
२८	जनता बालविकास केन्द्र	म्यानपा- ९	बाल कक्षा	सामुदायिक	मेनुका फुदोङ	९८४३९१६८४२
२९	अन्नपूर्ण इङलिस वो.स्कुल	म्यानपा- २	१२	संस्थागत	गजेन्द्र कन्दङवा	९८५२०५३३३४
३०	अरनिको इङलिस वो.स्कुल	म्यानपा- ३	१२	संस्थागत	हेमराज अधिकारी	९८५२०५३००५
३१	दिपज्वती इङलिस वो.स्कुल	म्यानपा- १	१०	संस्थागत	सेविका कार्की	९८४२१९२४४२
३२	एभरग्रीन इङलिस वो.स्कुल	म्यानपा- ६	१२	संस्थागत	प्रेम वहादुर खड्का	९८५२०६००१७
३३	आइडीयल एकेडेमी	म्यानपा- ६	१०	संस्थागत	नरेन्द्र दिवश थेगुवा	९८४२११३५८४
३४	जुनतारा इङलिस वो.स्कुल	म्यानपा- ७	४	संस्थागत	खेम ब.लिम्वु	९८४२४५२९८१
३५	तेह्रथुम एकेडेमी	म्यानपा- १	१०	संस्थागत	सुरज लिम्वु	९८४२४८६८३३
३६	समता स्कुल	म्यानपा- १	५	संस्थागत	रमेश वजगाइ	९८४३४३८९३६
३७	ज्ञानोदय पूर्व प्राथमिक विद्यालय	म्यानपा-२	३	संस्थागत	आकृती राई	९८४२४४२३२३

अनुसूची - ६

बजेट विस्तृतिकरण

क सं	क्षेत्र, उपक्षेत्र, कियाकलाप	प्रस्तावित बजेट (रु.हजारमा)					जम्मा
		०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	०८६/८७	
१	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**						
१.१	शिशु स्याहार केन्द्रको सस्थापना / संचालन	०	०	०	०	०	०
१.२	भर्ना अभियान सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१.३	अभिभावक सचेतना शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०
१.४	अति विपन्न तथा पछाडिएका वर्गका बालबालिकाहरुको लागि शैक्षिक सामग्रीहरुको सहयोग कार्यक्रम	१३०	१३०	१३०	१३०	१३०	६५०
१.५	प्रस्तावनाको आधारमा न्यूनतम मापदण्ड सहितको बालविकासको सुनिश्चितताका लागि सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
१.६	बाल शिक्षाको गुणस्तर सुधारको लागि थप शिक्षक वा आयाको व्यवस्था	०	०	०	०	०	०
१.७	बालविकासको सहजकर्ताको थप प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था	३०९४	३०९४	३०९४	३०९४	३०९४	१५४७०
१.८	बालविकास सहजकर्ता क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
१.९	समुदायको वस्ती, बालबालिकाको संख्या र बालविकास केन्द्रको दूरीको आधारमा बालविकास केन्द्र समायोजन	०	०	०	०	०	०
१.१०	नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
१.११	वडा स्तरीय बालउद्यान निर्माण	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
१.१२	बालमैत्री स्थानीय तह(नगरपालिका) घोषणा	०	०	०	०	०	०
१.१३	बालमैत्री र प्रविधि मैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१.१४	बालविकास केन्द्रको अनुगमन, बाल शिक्षक समीक्षा बैठक तथा पृष्ठपोषण तथा	५०	६०	६०	६०	६०	२९०
जम्मा		४२९९	४३०९	४३०९	४३०९	४३०९	२१५३५

२	आधारभूत शिक्षा						
२.२	विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन तालिम	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
२.३	बालमैत्री शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन	१००	१३०	१३०	१३०	१३०	६२०
२.४	आधारभूत तहको परीक्षा ,नतिजा सार्वजनिकिकरण	०	०	०	०	०	०
२.५	सिमान्तकृत तथा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालबालिकाको लागि शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन	१३५	१३५	१३५	१३५	१३६	६७६
२.६	आवश्यकताको आधारमा लागत सहभागिताको आधारमा भौतिक पुर्वाधारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान,	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००
२.७	विद्यालयलाई शैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम अनुदान	०	०	०	०	०	०
२.८	कक्षा १ देखि ३ सम्मको पठनसीप तथा गणितीय सीप विकासको लागि शिक्षक तथा विद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामग्रीहरु सहितको छापायुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन	१३०	१३०	१३०	१३०	१३०	६५०
२.९	प्रारम्भिक कक्षाको शिक्षणका क्रमिक सिकाइ रणनीतिको निरन्तरता सहित प्रविधिमैत्री तथा बालमैत्री शिक्षण सिकाइका लागि शैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम(प्रोजेक्टर	०	०	०	०	०	०
२.१०	बालबालिकाहरुको पठन सहित सिकाइ सुधारमा योगदान पुर्याउने उत्कृष्ट अभिभावक सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन	१०	१०	१०	१०	१०	५०
२.११	कक्षा १- ३ मा कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षा पठाइ तथा गणितिय सीप परिक्षण सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
२.१२	बार्षिक रुपमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
२.१३	विद्यालय स्तरीय तथा पालिका स्तरीय पढाइ प्रतियोगिता पढाइ उत्सब सहित शैक्षिक प्रदशनी मेला सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
२.१४	उत्कृष्ट शिक्षक छनोट गरी सम्मान कार्यक्रम	१०	१०	१०	१०	१०	५०
२.१५	शैक्षिक सुशासन कायम गर्नका लागि छलफल तथा अन्तर क्रिया सञ्चालन	५०	१०	१०	१०	१०	९०
२.१६	शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यशाला गोष्ठी कार्यक्रम	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५

२.१७	शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समयको पूर्ण कार्यान्वयनमा सहयोग	५२	५२	५२	५२	५२	२६०
२.१८	शिक्षकको क्षमता विकासको लागि माग र आवश्यकताको आधारमा तालिम सञ्चालन	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
२.१९	शैक्षिक तथ्यांक विश्लेषण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी भर्ना अभियान सञ्चालन(शिक्षा शाखा)	०	०	०	०	०	०
२.२०	सबै विद्यालयका कक्षा १ देखी ३ सम्मका कक्षाकोठालाइ छापामय,बालमैत्री,लैङ्गिक मैत्री,अपांगमैत्री सञ्चालन एवं व्यवस्थापन	२५०	५००	५००	५००	५००	२२५०
२.२१	एकीकृत पाठ्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी शिक्षक तालीम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
२.२२	प्रारम्भिक कक्षा १-३ को पढाइ तथा गणितीय सीप केन्द्रित क्रियाकलापहरु सञ्चालन	०	२००	२००	२००	२००	८००
२.२३	कोभिडको महामारीबाट उत्पन्न सिकाइ क्षति न्यूनीकरणको लागि सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (ReAL Plan)लाई कार्यान्वयन	०	०	०	०	०	०
२.२४	प्रारम्भिक कक्षामा शिक्षणसिकाइ तथा सन्दर्भ पढाइ तथा गणितीय सामग्री सहितको एक कर्नर स्थापना	१५०	१५०	१५०	१५०	१८०	७८०
२.२५	अभिभावक सचेतना तथा सहभागितामा अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
२.२६	उपचारात्मक सिकाइ तथा सिकाइ निरन्तरताका लागि क्रियाकलाप सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
२.२७	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाहरुका लागि क्रमिक सिकाइ रणनीतिका आधारमा र कक्षा ४ र ५का बालबालिकाका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन सहित पठनशिपमा आधारित एवम कक्षा ६ देखि ८ सम्मका बालबालिकाका लागि प्रविधि मैत्री सिकाइ सम्बन्धी तालिम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
२.२८	प्रारम्भिक कक्षाका सबै बालबालिकाहरुको प्रारम्भिक पहिचान गरी सोही अनुसारको सिकाइ सहयोग सहजीकरणको प्रणाली कार्यान्वयन	०	०	०	०	०	०
२.२९	पालिका तथा विद्यालय स्तरीय अभिभावक सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन	१०	१०	१०	१०	१०	५०
२.३०	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाका लागि पढाइ तथा सिकाइ सिप विकासका लागि पालिका स्तरीय प्रतिभा पहिचान तथा पढाइ मेला तथा प्रतियोगिता सञ्चालन	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
२.३१	विद्यालय सहयोगी कर्मचारी थप प्रोत्साहन भत्ता	२१८४	२१८४	२१८४	२१८४	२१८४	१०९२०
	जम्मा	५३०६	५७४६	५७४६	५७४६	५७७७	२८३२१

	३.१५	शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समयको पूर्ण कार्यान्वयनमा सहयोग	३०	३०	३०	३०	३०	१५०
	३.१६	शिक्षकको क्षमता विकासको लागि माग र आवश्यकताको आधारमा तालिम सञ्चालन	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
	३.१७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	०	२००	२००	२००	२००	८००
	३.१८	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	०	०	०	०	०	०
	३.१९	प्राविधिक धारका विद्यालय स्थापना र संञ्चालन	२००	२००	४००	४००	४००	१६००
	३.२०	शैक्षिक अवलोकन भ्रमण तथा अन्तर विद्यालय अवलोकन भ्रमण	५००	५००	५००	५००	५००	२५००
	३.२१	अतिरिक्त/सह-क्रियाकलाप सञ्चालन	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०
	३.२२	विद्यालयगत अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
	३.२३	विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना	०	०	०	०	०	०
	३.२४	ICT ल्याव स्थापना	०	०	०	०	०	०
	३.२५	पुस्तकाय स्थापना	०	०	०	०	०	०
	३.२६	प्रत्येक सामुदायिक मावि‌लाई ल्यापटप साझेदारी कार्यक्रम	३००	३००	३००	३००	३००	१५००
	३.२७	स्यानिटरी प्याड डिस्पोजल मशिन खरीद	०	०	०	०	०	०
	३.२८	विद्यालय सहयोगी तथा सहायक कर्मचारी थप प्रोत्साहन भत्ता	१०९२	१०९२	१०९२	१०९२	१०९२	५४६०
	जम्मा		५०२२	५२२२	५४२२	५४२२	५४२२	२६५१०

४	प्राविधिक तथा व्यावशायिक शिक्षा						
४.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सम्बन्धन र अनुमति	०	०	०	०	०	०
४.२	सुरक्षित किसिमको पूर्वाधार विकास तथा निर्माण	०	०	०	०	०	०
४.३	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको लागि विद्यालय सञ्चालन	१००	१००	२००	२००	२००	८००
४.४	रोजगार परामर्श सेवा सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
४.५	स्वरोजगार प्रवर्धन कार्यक्रम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
४.६	सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा प्राविधिक धारको कक्षा सञ्चालन	१०००	१०००	२००	२००	२००	२६००
४.७	नमूना कक्षा कोठा व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०
४.८	अभिभावकसँग सिकाइ सम्बन्धी छलफल तथा अन्तरक्रिया सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
४.९	प्राविधिक विद्यालयबाट प्रदर्शनी आयोजना	०	०	०	०	०	०
जम्मा		१२००	१२००	५००	५००	५००	३९००

५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ						
५.१	निरक्षरहरुको विवरण सङ्कलन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
५.२	साक्षर पालिका घोषणा	०	०	०	०	०	०
५.३	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको संचालन र व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०
५.४	पुस्तकालय तथा सामुदायिक वाचनालय केन्द्र संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
५.५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा प्रविधीको विकास	१००	१००	१००	१००	१००	५००
५.६	सिकाइ केन्द्रको अन्य संघ सस्थासंग सहकार्य	०	०	०	०	०	०
५.७	सिकाइ सामग्रीको विकास	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
५.८	विज्ञ समूहको निर्माण	०	०	०	०	०	०
५.९	परिचालक व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास	२५	२५	२५	२५	२५	१२५
५.१०	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको अभिमुखीकरण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
५.११	साक्षरता र निरन्तर शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	२५००
५.१२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
५.१३	स्थानीय मागका आधारमा प्रत्येक वडाहरुमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना तथा अध्यावधिक	०	०	०	०	०	०
५.१४	आजीवन सिकाइका सरोकारवालाहरुको खण्डीकृत तथ्याङ्कको डाटावेस तयार	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
५.१५	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	१०२५	१०२५	१०२५	१०२५	१०२५	५१२५

६	पाठ्यक्रम,पाठ्य पुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन						
६.१	नयाँ पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षक तालिम तथा सहायता प्रणाली मार्फत् शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने	०	०	०	०	०	०
६.२	आवश्यकताका आधारमा विषयगत कार्यशाला सञ्चालन	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
६.३	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण , पाठ्यपुस्तक विकास, कार्यान्वयन र परिमार्जन	०	०	०	०	०	०
६.४	सूचना तथा सञ्चार विधिमा आधारित डिजिटल सामग्री प्रयोग	०	०	०	०	०	०
६.५	कक्षा १ देखि ३ सम्मको पठनसीप तथा गणितीय सीप विकासको लागि शिक्षक तथा विद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामग्रीहरु सहितको छापायुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
६.६	निरन्तर विद्यार्थी मुल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन	०	०	०	०	०	०
६.७	एकीकृत पाठ्यक्रमको प्रवोधिकरण र प्रयोग	०	०	०	०	०	०
६.८	मुल्याङ्कन प्रणालिमा सुधार तथा कक्षा ३,५,८ मा स्तरीकृत परीक्षा सञ्चालन	३००	३००	३००	३००	३००	१५००
६.९	कक्षाकोठामा आधारित कक्षा पढाइ तथा सीप परिक्षण	०	०	०	०	०	०
६.१०	सिकारुको सिकाइ उपलब्धिप्रति जवाफदेही बनाई गुणस्तर सुधारकालागि शिक्षकसंग कार्य सम्पादनमा आधारित करार सम्झौता	१००	१००	१००	१००	१००	५००
६.११	मूल्याङ्कन तथा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाइ व्यवहारमुखी बनाउन तालिम सञ्चालन गर्ने	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
६.१२	स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा छपाई	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
	जम्मा	**१२५०**	**१२५०**	**१२५०**	**१२५०**	**१२५०**	**६२५०**

७	**शिक्षक व्यवस्थापन र विकास**						
७.१	शिक्षकको पेशागत तालिम सन्चालन गर्ने (कस्टमाइज तालिम .	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
७.२	असल कामको अभ्यास तथा अवलोकलन भ्रमण	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
७.३	शिक्षकलाइ प्रोत्साहन पुरस्कार कार्यक्रम सन्चालन गर्ने	२५	२५	२५	२५	२५	१२५
७.४	विषयगत शिक्षक बिच छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
७.५	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनरवितरण गर्ने	१००	१००	१००	१००	१००	५००
७.६	शिक्षक पेशागत सहयोगका लागि इ सन्जाल वनाउने	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
जम्मा		**८२५**	**८२५**	**८२५**	**८२५**	**८२५**	**४१२५**
८	**शिक्षामा समता र समावेशीकरण**						
८.१	विद्यार्थीहरुको प्रारम्भिक पहिचानका आधारमा सहायक सामग्रीहरुको व्यवस्था	०	०	०	०	०	०
८.२	समावेशी शिक्षा तथा सिकाइको विश्वव्यापी ढाँचासम्बन्धी शिक्षक तालिम	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
८.३	समावेशी सिकाइ सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
८.४	समावेशी शिक्षा सम्बन्धि अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
८.५	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
८.६	आर्थिक तथा सामाजिक रुपले पछाडि परेको वर्गका बालबालिकाहरु लाई छात्रृवित्ति तथा आर्थिक सहुलियतको	१००	१००	१००	१००	१००	५००
८.७	विद्यालय पहुँच विस्तारगर्न पोषणयुक्त दिवाखाजा, झोला, पोषाक, स्टेशनरी सामग्री बितरण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
जम्मा		**५००**	**५००**	**५००**	**५००**	**५००**	**२५००**

९	**विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम**						
९.१	दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यावयन सहजिकरण पुस्तिका विकास र वितरण	०	०	०	०	०	०
९.२	स्थानीय तह र समुदायको साझेदारीमा आधारभुत तहमा दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन	७५	७५	७५	७५	७५	३७५
९.३	खाजा कार्यक्रम तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सम्बन्धि अभिमुखिकरण कार्यक्रम	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
९.४	स्वास्थ्य पोषण सम्बन्धित सचेतनामुलक कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
९.५	दिवा खाजा वितरण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यहरुको प्रभावकारिताको लागि विद्यालय स्तरमा अनुगमन संयन्त्रको विकास र परिचालन	०	०	०	०	०	०
९.६	एक विद्यालय एक स्वास्थ्य किट व्यवस्थापन	२६०	२६०	२६०	२६०	२६०	१३००
जम्मा		७१०	७१०	७१०	७१०	७१०	३५५०

१०	**विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्युनिकरण तथा उत्थानशिलता**						
१०.१	मनोसामाजिक परामर्श तालिम सञ्चालन	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
१०.२	जोखिम क्षेत्र पहिचान तथा नक्साङ्कन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.३	पालिका,विद्यालय स्तरिय आपतकालिन विपद कोष स्थापना	३९०	३९०	३९०	३९०	३९०	१९५०
१०.४	भौगोलिक अवस्था र परिस्थिति अनुसार वैकल्पिक सिकाईको व्यवस्थापन कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.५	उद्दार कार्यमा खटिने संवयंसेवकका लागि तालिम सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.६	प्रतिकार्य कार्यदलको गठन र परिचालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.७	शिक्षक,विद्यार्थी आपतकालिन तथा संकटपूर्ण सचेतना कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.८	सिकाइ आपुरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (ReAL Plan) कार्यान्वयन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.९	सिकाइ सहजीकरण सामग्री छपाइ तथा वितरण	१००	२००	२००	२००	२००	९००
१०.१०	विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माण र कार्यान्वयन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.११	प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्थापन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१०.१२	हरित विद्यालय निर्माणका लागि बृक्षारोपण कार्यक्रम	०	०	०	०	०	०
जम्मा		**१४९०**	**१५९०**	**१५९०**	**१५९०**	**१५९०**	**७८५०**

११	**विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास**						
११.१	भौतिक पूर्वाधार विकास योजना निर्माण	१००	१००	१००	१००	१००	५००
११.२	विद्यालयको आवश्यकता, प्राथमिकता तथा श्रोत अनुसार अपाङ्गमैत्री, प्रविधिमैत्री र समतामुलक, बालमैत्री एवं	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००
११.३	निर्माण भएका संरचनाहरुको सम्वर्धन तथा मर्मत	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
११.४	विनियोजित रकमको शिर्षक अनुसार कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०
११.५	हाम्री बनाउछौं हाम्रो विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
११.६	विद्यालय हाता हरियाली कार्यक्रम	०	०	०	०	०	०
११.७	कक्षा १ देखी ३ सम्मका कक्षाकोठामा बालमैत्री तथा छापामय वातावरण निर्माण	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**१३००**	**१३००**	**१३००**	**१३००**	**१३००**	**६५००**
१२	**विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि**						
१२.१	बिद्यालयमा ICT LAB बिस्तार	०	०	०	०	०	०
१२.२	सबै बिद्यालयमा इन्टरनेट सेवा विस्तार र अनुगमन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१२.३	सबै शिक्षकहरुलाई ICT को आधारभूत तालिम कार्यक्रम	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५	१३७५
१२.४	IEMIS सम्बन्धि क्षमता विकास तालिम	०	०	०	०	०	०
१२.५	पालिका,विद्यालयमा ई लाइब्रेरी स्थापना	०	०	०	०	०	०
१२.६	पलिका स्तरमा नमुना ICT LAB स्थापना	०	०	०	०	०	०
१२.७	पालिकामा विभिन्न समूहहरुका विभिन्न माध्यम (Virtual/In-person) सिकाइ आदानप्रदानका लागि सिकाइ समूह निर्माण	०	०	०	०	०	०
१२.८	संचालनमा रहेका सामुदायिक अधययन केन्द्र तथा पुस्तकालयहरुमा ICT बिस्तार र बैकल्पिक उर्जाको व्यवस्था	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	**३७५**	**३७५**	**३७५**	**३७५**	**३७५**	**१८७५**

१३	**उच्च शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन**						
१३.१	संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र साझेदारी	०	०	०	०	०	०
१३.२	थप प्राविधिक उच्च शिक्षण संस्था स्थापना र सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
१३.३	विपन्न लक्षित छात्रवृति कार्यक्रम/ उपमेयर छोरीबुहारी विपन्न लक्षित छात्रवृति	३००	३००	३००	३००	३००	१५००
१३.४	उच्च शिक्षण संस्था सञ्चालनमा प्रोत्साहन र सहयोग अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००	२५००
१३.५	फर्निचर सहितको अत्याधुनिक पुस्तकालय व्यवस्थापन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१३.६	इन्जिनियरिङ विषयमा प्राविधिक उच्च शिक्षणसंस्था स्थापना र सञ्चालनको लागि संभाव्यता अध्ययन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१३.७	इन्जिनियरिङ विषयको कलेजको लागि भौतिक पूर्वाधार विकास	०	०	०	०	०	०
१३.८	उच्च शिक्षणसंस्थाको नियमनको लागि संयन्त्र निर्माण र परिचालन	७५	७५	७५	७५	७५	३७५
जम्मा		**१०७५**	**१०७५**	**१०७५**	**१०७५**	**१०७५**	**५३७५**
१४	**संस्थागत –नीजि विद्यालय_**						
१४.१	नीजि विद्यालय नियमन व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०
१४.२	लक्षित वर्गको सेवा सुविधा वितरण	०	०	०	०	०	०
१४.३	कक्षा कोठा अवलोकन एवं निरीक्षण	२५	३०	३५	४०	४५	१७५
१४.४	प्रश्न पत्र निर्माण, मोडेरेसन, उत्तरकुञ्जिका निर्माण, उ.पु. परीक्षण, नतिजा प्रकाशन तथा विश्लेषण	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१४.५	विन्यस,अभिभावकको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमको अनुगमन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१४.६	संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयहरु बीच सिकाइ अनुभव आदानप्रदान	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१४.७	संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरु बीच अन्तर्क्रिया,गोष्ठी एवं बैठक सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१४.८	स्यानिटरी प्याड वितरण	५६१	५६१	५६१	५६१	५६१	२८०५
जम्मा		**८३६**	**८४१**	**८४६**	**८५१**	**८५६**	**४२३०**

१५	**परीक्षा तथा प्रमाणीकरण**						
१५.१	कार्यशाला सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१५.२	मूल्याङ्कनका साधनहरुको विकास, निर्माण र प्रयोग	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१५.३	परिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१५.४	विषयगत कार्यशाला सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१५.५	विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली विषयमा अन्तक्रिया,छलफल एवं बैठक सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१५.६	नियमित तथा आकस्मिक निरिक्षण, अनुगमन र प्रतिवेदन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
जम्मा		**५५०**	**५५०**	**५५०**	**५५०**	**५५०**	**२७५०**
१६	**समुदाय संलग्नता तथा परिचालन**						
१६.१	वि.व्य.स.,शि.अ.सं तथा अभिभावकलाई पढाइसम्बन्धी अभिमुखीकरण	१२५	१२५	१२५	१२५	१२५	६२५
१६.२	टोल पढाइ समिति गठन तथा परिचालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१६.३	माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुका लागि दौंतरी साथी शिक्षा सञ्चालन	१२५	१३०	१३५	१४०	१४५	६७५
१६.४	वि.व्य.स.,शि.अ.सं तथा अभिभावक बीच बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धीका बारेमा छलफल अन्तक्रिया	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१६.५	समुदाय स्तरमा शैक्षिक महोत्सव सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१६.६	समुदाय स्तरमा घुम्ती पढाइ सीप सम्बन्धी शिविर सञ्चालन	५५	६०	६५	७०	७५	३२५
१६.७	वि.व्य.स.,शि.अ.सं. द्वारा बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था बुझ्न घरदैलो कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१६.८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको समन्वयमा पढ्नका लागि पुस्तकालयमा बालबालिकाको पहुँच वृद्धि	०	०	०	०	०	०
१६.९	सामुदायिक पुस्तकालय स्थापना तथा सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१६.१०	उत्कृष्ट अभिभावक सम्मान कार्यक्रम	०	०	०	०	०	०
जम्मा		**८०५**	**८१५**	**८२५**	**८३५**	**८४५**	**४१२५**

१७	विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन						
१७.१	सबै विद्यालयमा गुनासो सुन्ने अधिकारी र गुनासो पेटिकाको व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०
१७.२	सबै विद्यालयहरूमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था	०	०	०	०	०	०
१७.3	ऐन नियम निर्देशिकामा व्यवस्था भएका विभिन्न समिति, शिक्षकका पेशागत संघ संस्थाको बैठक सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१७.४	सामाजिक परीक्षण	०	०	०	०	०	०
१७.५	वार्षिक सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१७.६	प्रधानाध्यापक संग कार्य सम्पादन करार सम्झौता	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१७.७	सबै प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापनमा संलग्न जनशक्तिलाई व्यवस्थापकीय तालिम	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
१७.८	सबै विद्यालयहरूले सम्पादन गरेका कार्यलाई मासिकरुपमा सार्वजनिक कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१७.९	लेखा व्यवस्थापनमा विद्युतीय प्रणालीको विस्तार	०	०	०	०	०	०
१७.१०	विद्यालय संग सरोकार राख्ने पदाधिकारीहरूको आचार संहितामा निर्माण,परिमार्जन र कार्यान्वयन	७५	७५	७५	७५	७५	३७५
१७.११	सबै विद्यालयहरूमा आमा समूह गठन गरी विद्यालयको नियमित अनुगमन	०	०	०	०	०	०
१७.१२	विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक व्यवस्थापनको लागि पूर्व विद्यार्थी समाज गठन	०	०	०	०	०	०

१७.१३	वार्षिक विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षण कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१७.१४	सार्वजनिक विद्यालयको जग्गा जमिनलाई दिगो उपयोग गर्ने कार्यविधि निर्माण र कार्यान्वयन	६०	६०	६०	६०	६०	३००
१७.१५	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	०	०	०	०	०	०
१७.१६	नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयन निर्देशिका निर्माण र आवश्यक कानुन तथा कार्यविधिको विकास	३००	३००	३००	३००	३००	१५००
१७.१७	नगर शिक्षा योजना, ऐन नियम, निर्देशिका एवं मापदण्डको प्रबोधीकरण	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१७.१८	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	०	०	०	०	०	०
१७.१९	एकीकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	०	०	०	०	०	०
१७.२०	शैक्षिक गुणस्तर सुधारसम्बन्धी अन्तरक्रिया	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१७.२१	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनका आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	०	०	०	०	०	०
१७.२२	"बालबालिकासंग मेयर" कार्यक्रम	२००	२००	२००	२००	२००	१०००
	जम्मा	**१३८५**	**११८५**	**११८५**	**११८५**	**११८५**	**६९२५**

१८	**अनुगमन तथा मूल्याङ्कन**						
१८.१	शिक्षण शिकाईको मासिक रुपमा निरीक्षण तथा अनुगमन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१८.२	बिषयगत शिक्षकहरुको कार्यशाला सञ्चालन	०	०	०	०	०	०
१८.३	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु तयार	०	०	०	०	०	०
१८.४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१८.५	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक समीक्षा र प्रतिवेदन (चौमासिक/ वार्षिक)	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
१८.६	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक समीक्षा र प्रतिवेदन (चौमासिक/ वार्षिक)	७५	७५	७५	७५	७५	३७५
१८.७	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अद्यावधिक	०	०	०	०	०	०
१८.८	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०
१८.९	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण तथा बिश्लेषण	१००	१००	१००	१००	१००	५००
१८.१०	विद्यालयको समाजिक परीक्षण	०	०	०	०	०	०
१८.११	विद्यालयको लेखा परीक्षण	०	०	०	०	०	०
जम्मा		४२५	४२५	४२५	४२५	४२५	२१२५
	कूल जम्मा	**२८३७८**	**२८९४३**	**२८४५८**	**२८४७३**	**२८५१९**	**१४३५७१**

योजना लेखन कार्यदलका सदस्यहरु

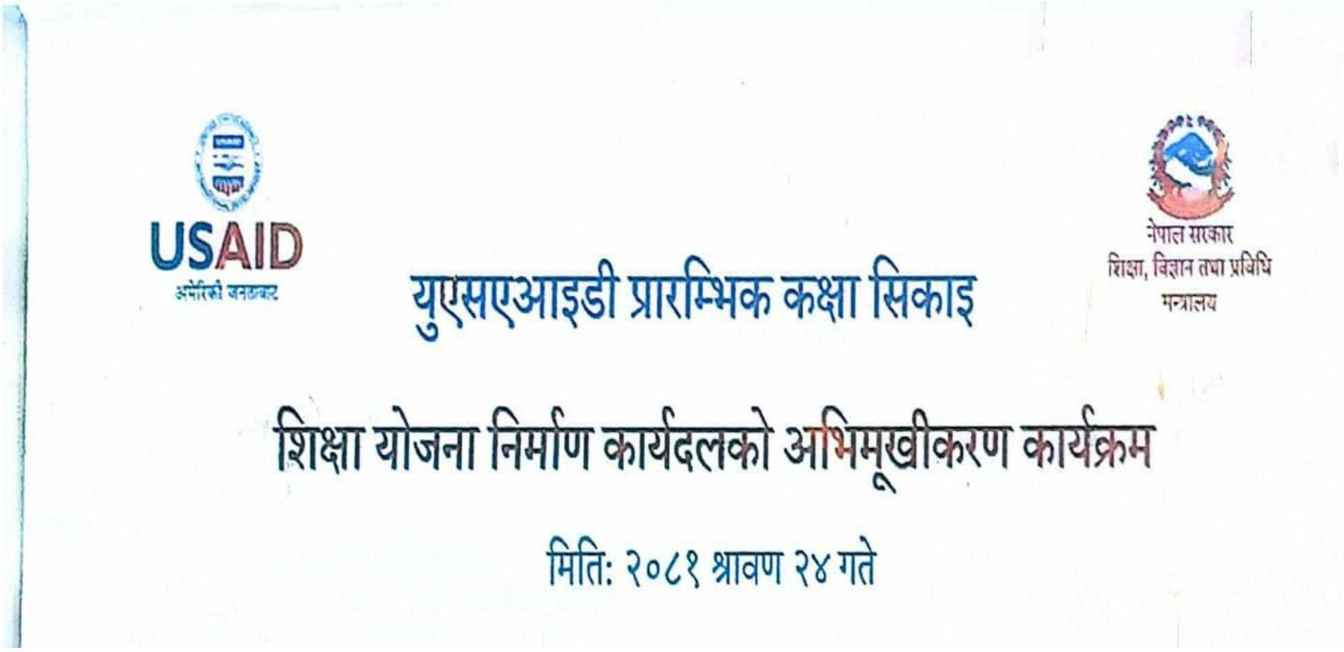
USAID
अमेरिकी जनताबाट
युएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ
नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि
मन्त्रालय
शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलको अभिमूखीकरण कार्यक्रम
मिति: २०८१ श्रावण २४ गते

प्रधानाध्यापकसंगको अन्तरक्रिया कार्यक्रम २०८१।०५।१४

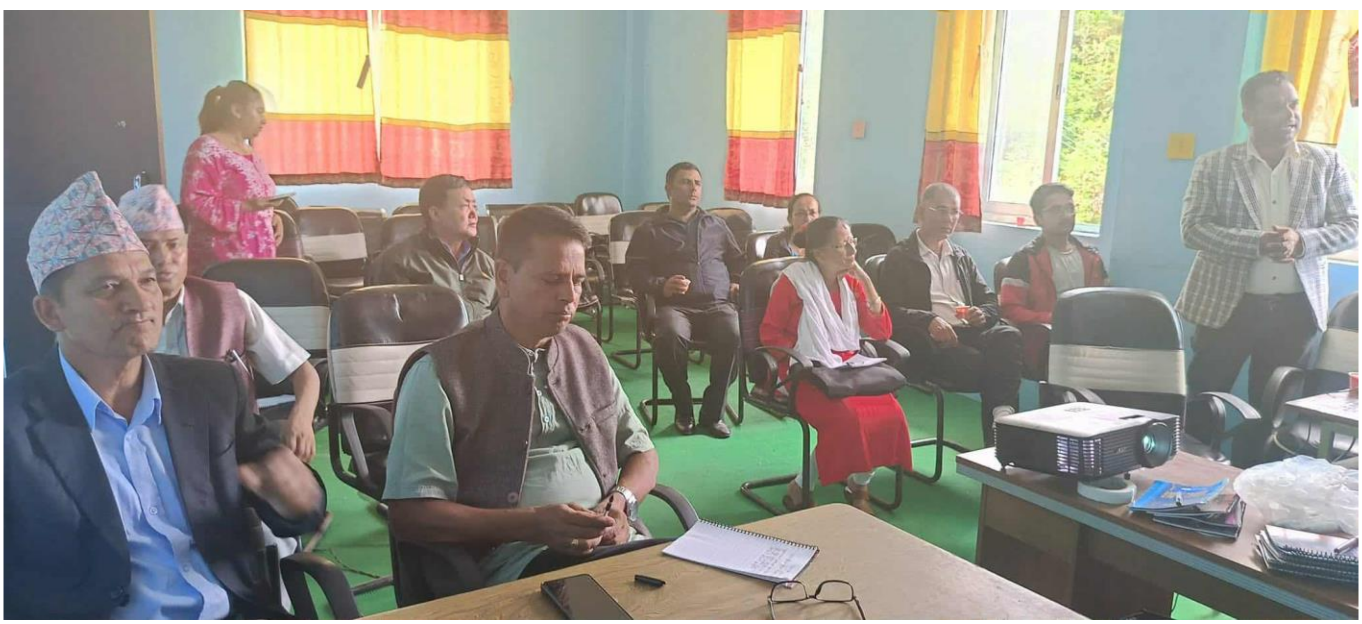

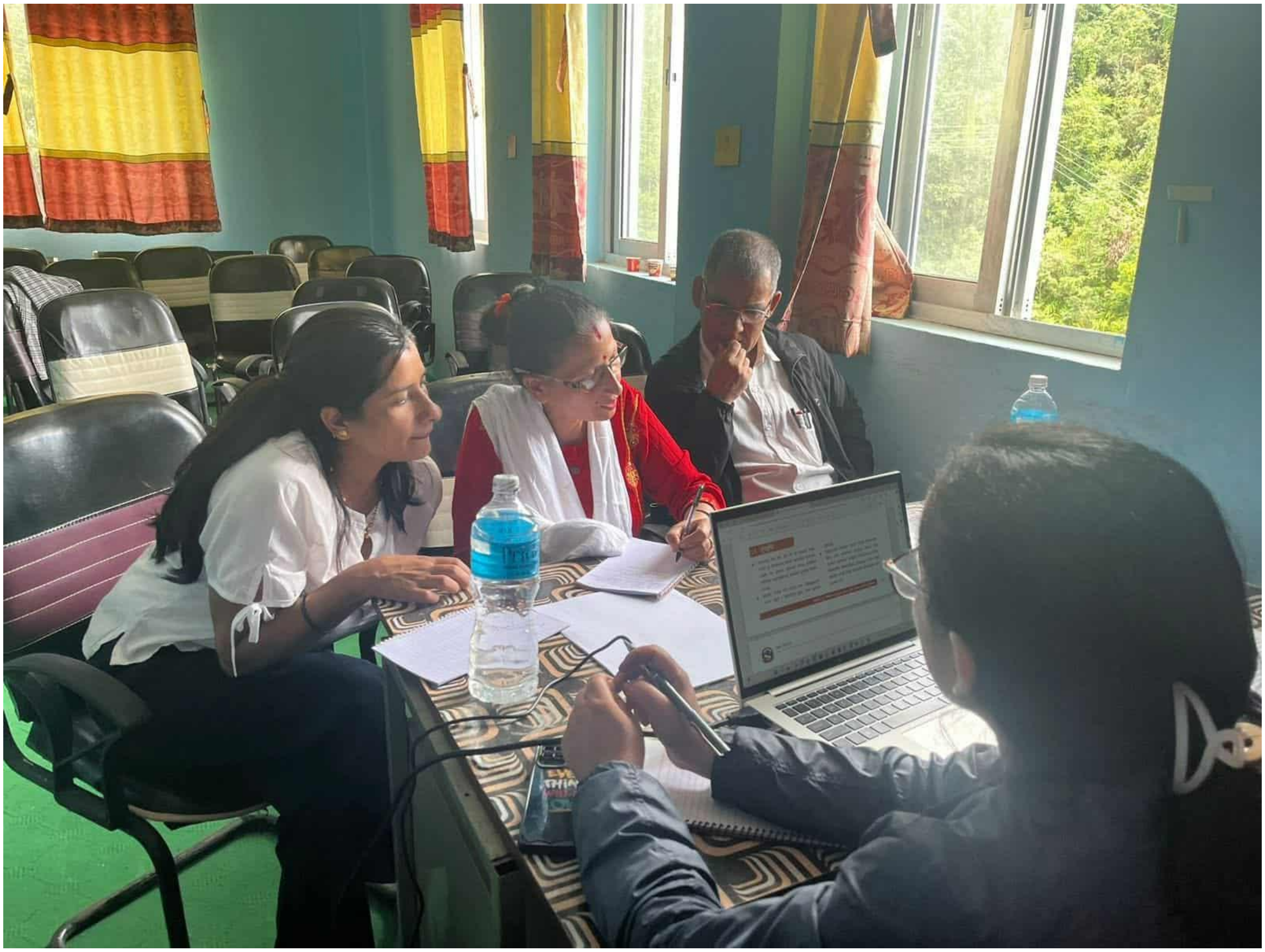

USAID
युएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ
शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलको अभिमुखीकरण कार्यक्रम

USAID
युएसएआइडी प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ
शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलको अभिमुखीकरण कार्यक्रम

लेखन कार्यदलको तर्फबाट योजनाको अन्तिम मस्यौदा नगरप्रमुखलाई हस्तान्तरण: २०८२।०३।०८